

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére címzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt, félévre 3 frt, évnegyedre 1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centimetryi tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓHIVATAL:

„Magyar Polgár” nyomdája, b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: SZÁSZ DOMOKOS. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: A magántanítói rendszer módosítása. — A kereszténység eredete (Nagy Zsigmondtól.) — A kolozsvári főtanodák (Geréb Mártontól.) — A moldva-oláhországi missio köréből. — A testvér szuperintendenciák köréből. — A szerkesztő postája.

A MAGÁNTANÍTÓI RENDSZER MÓDOSÍTÁSA.

Minél olcsóbb és hozzáférhetőbb valamely nemzetnél a tudományos műveltség megszerezhetése, közművelődési fejlődése, annál szélesebb és biztosabb alapra van fektetve, jövője annál szebb reményekre jogosít. Magyarországon és különösen erd. ev. ref. egyházkerületünkben sok szegény ifju inséggel és nyomorral küzdve, emelkedett fokról-fokra s lett a hazának és nemzetnek jóltevője. Ebből kifolyólag tanintézeteink azon sajátosságát, hogy a tanulást nagyon olcsóvá s kellő tehetség és szorgalom mellett még a legszegényebb sorsuak előtt is hozzáférhetővé tesszük, a legnagyobb kegyelet- és kimélettel kell érintenünk. Nem azért, mintha a tudományos intézetünk-ből kikerült proletárságot gyarapítani akarnám, mert azt magam is nagy szerencsétlenségnek tartom, hanem azért, hogy a legépebb és legerőteljesebb szervezetű egyének a köznép tömegéből merülnek fel, s ha a tanulást megdrágítjuk s a szegénysorsuakra nézt hozzáférhetetlenné tesszük, azon forrást dugjuk be, honnan nemzeti kulturánk a legbővebb és legerőteljesebb táplálékát szivhatja. A fellebbviteli vizsgákon ám rostáljuk ki a gyengébb elemet s többszörös visszavetés által kényszerítsük más pályára lépni, hol magának és a nemzetnek is jobb szolgálatot tehet, a tehetséges szegény ifjak előtt azonban tartjuk nyitva a pályát, hogy tanulhassanak és haladhasanak a tudományos fejlődés bármily magas fokáig.

A mi reformált collegiumainknál a tanulást nagy mértékben olcsóvá tette, a tanodai együtt lakás és az abból kifolyó magántanítói rendszer.

A szegény ember nem volt kénytelen drága pénzen fizetni talán rossz szállást, a collegium adott ingyen jó szállást. A collegiumokban vagyonosabbak és szegényebbek együtt lakva, a szegényebbek némi szolgálatot tettek s ezért a vagyonosabbak részéről némi anyagi gyámo-

litásban részesültek. Később, midőn a szegény ifju megnőtt és deák lett, magán tanítványokat kapott s bár mily szerény volt is a honorarium, mivel fáradságát jutalmazták, mégis több volt a semminél s megélhetését részben legalább biztosította.

Ha csak 20—25 évi időre is tekintek vissza, papok tanárok, ügyvédek, bírák, orvosok, bányászok és mérnökök, szóval a szellemi munkások egész raja jelenik meg lelkemben, kik csak úgy emelkedhetek ki a föld porából és csak úgy vihettek társadalmunkban maguknak állást ki és lehettek szellemi életfejlődésünk jelentékeny tényezői, hogy mint szegény szolgálta-gyermekek, olcsón tanulhattak, s midőn már nagyobbak lettek, mint diákok, magán tanítványaik után némi kis jövedelmi forráshoz jutottak. Máskülönb meg sem kísérelték volna a nemesen megfutott pályát, vagy ha megkísérelték volna, szegénységük által kérlelhetetlenül leszorítottak volna pályájukról s ma az általuk elfoglalt helyek vagy betöltetlenek lennének, vagy pedig sokkal silányabb erők által lennének betöltve a nemzeti életfejlődés tetemes kárára. Nem csuda tehát, ha tisztelettel és kegyelettel viseltetem egy oly intézmény iránt, melynek jótéteményét én is élveztem, melynek én magam is igen sokkal tartozom.

De bármily nagy kegyelettel érezzünk is valamely intézmény iránt, tanügyünk reformjánál nem kerülhetjük ki a kérdést, hogy vajon az iskola főczélját a szellemi és testi erők összhangzatos kifejlesztését segítie, avagy gátolja.

És én nem épen csekély évekre terjedő tanuló és tanítói pályámon tett tapasztalataimra támaszkodva, egész határozottsággal kimondom, hogy a privát tanítói intézmény, abban az alakban, a melyben tényleg működik, a tanítás főczélját nemcsak hogy előre nem segíti, hanem ellenkezőleg, jelentékeny mértékben akadályozza.

Az emlékező tehetség gépies megtömeése még nem tanítás, nem tudomány. Ellenkezőleg, a nagy készséggel elpergetett leczkék igen gyakran az ítélő és okoskodó lélek rovására áradoznak a gyermekek beszédes ajkain. Gyakran tapasztalhatják ezt azok, kik mennyiségtant ta-

nitnak. Oly tanulók, kik másféle tantárgyakban a legjobbak közé számíttatnak, ez állítólag nehéz tantárgyban egyáltalán nem tudnak zóldágra vergődni. És ugyan miért? Talán azért, mert a mennyiségtan, mint némelyek állítják, különös nehézségekkel jár, melyet csak bizonyos szellemek képesek leküzdeni? Világért sem? A mennyiségtan. felfogásom szerint, nemcsak hogy különös nehézségekkel nem bír, hanem megfordítva, a többi tantárgyak felett azzal a könnyebbséggel dicsekedhetik, hogy azért, mert a dolgoknak csak egyetlen egy tulajdonságát, t. i. nagyságát teszi vizsgálódása tárgyává, rendkívül egyszerű, világos, felfogható. Nehézsége csak abban áll, hogy ott értelmetlen vagy félig értett beszédeket össze-vissza fecsegni nem lehet, ott számítani és bizonyítani kell, mire csak az képes, kinek lelkében a gondolat tiszta fényben ragyog.

Ha tehát tanítványaink a mennyiségtanból gyengékk, ez azt bizonyítja, hogy tanítványaink lelkében az önálló felfogás, az ítélő és okoskodó erő csekély mértékben van kifejlődve.

A tanításnál ennél fogva nem arra kell törekednünk, hogy bizonyos feladványokat jól-rosszul megértette tanítványainkkal betanultassuk, mert ez az alapfogalmakat, a megfigyelő képességet, az ítélő és okoskodó erőt egyáltalán nem fejti. Sőt ellenkezőleg, az által, hogy az emlékező erőt csomó értéktelen limlommal tölti meg, az időt haszontalan dolgokra vesztegeti és tudásnak tüntet fel oly dolgot, a mi nem az, a lélek fejlődését nagy mértékben gátolja.

A megősmérés, valaminek átértése, egy bonyolult szellemi processus. E processus lefolyását a tanár a tanulók lelkében megindíthatja, a hol gyengül vagy megakad felvilágosító közbeavatkozásával segítheti és végkifejlődésre vezetheti, de a tanuló szellemi tevékenysége nélkül semmi szín alatt nem létesítheti. Mentől élesebb a tanuló szelleme és mentől öszpontosultabb tevékenységgel működik közre, a tanár teendője annál kevesebb, a véghezvitt szellemi munkából nyert szellemi gyarapodás pedig az ifjura annál nagyobb. Ellenben a megősméresi processusban mentől csekélyebb a tanuló önálló ténykedése, gyenge és lomha felfogó képessége; mentől többször és mentől nagyobb mérvű segélyre szorult, a szellemi haszon, a lelki gyarapodás annál csekélyebb.

Legtökéletesebb tanulás az, a mit az ember saját megfigyelése, összevetése és gondolkozása által ért meg; legtökéletlenebb az, a mit a lomha lélek, csaknem teljes passivitással, vakon, minden kritika nélkül vesznek át.

A józon irányu tanításnak tehát oda kell irányulni, hogy a tanulóban az ősméreték megszerzésénél az önálló ténykedést a lehető legnagyobb mértékben fejtsse ki. Ezt igyekszünk elérni, midőn a számtanból megoldandó feladványokat, a nyelvekből pedig előre készülni valókat hagyunk ki.

A magára álló tanuló, kiben egy kis nemes becsvágy van, szégyenli, hogy feladványát meg ne oldja, vagy más napra ne készüljön, hogy midőn tanára felszólítja, a

fordítandó cikkben egészen tájékozatlan ne legyen. Ugyan azért eléveszi a segédkönyveket, keres, kutat, gondolkodik, töri a fejét, hogy kedvező eredményre jusson. Eleinte nehezen megy a dolog, sok feladványt egyáltalán nem tud megfejteni, sok olvasmányának az értelmét még megközelítőleg sem tudja kivenni, egy-két feladványt azonban mégis megold, a készülendő olvasmányból pedig egy-két mondatot megért, nehányának az értelmét úgy félig-meddig sejtí. A szellemi küzdelem azonban a meg nem oldott feladványok és meg nem értett mondatokat illetőleg sem megy kárba, mert midőn a tanár vezetése alatt tárgyalás alá kerülnek, csak egy-két homályos viszonyt, egy-két szónak sajátos értelmét kell felismerni, s a lélekben a homály azonnal széteszik s a tanuló szelleme tiszta fényben látja azt, mit otthon hosszas fejtörés útján sem vala képes felismerni. Egyszersmind annak is tudomására jó, hogy okoskodása hol és miben tévedett, ugyanazért máskor figyelmesebb és eszélyesebb leend. Napról-napra haladva, folytonosan okulva, lassanként oda jut még a közepes tanuló is, hogy a feladványok önálló megfejtésében bizonyos könnyedséget szerez meg magának. E mellett megszokja szellemét centralni és huzamosabb időig egy tárgy felfogására irányozni és képességet szerez az önálló, kitartó munkára és megtanul határozott különbséget tenni tudás és nem tudás, értés és nem értés között.

Ezzel az önálló cselekvő munkássággal szemben, mely a tanulók szellemi fejlődését a leghathatósabban gyarapítja, mit tesz a magán tanítói intézmény?

(Vége köv.)

A KERESZTYÉNÉSÉG EREDETE.

— Tanulmány. —

— Tekintettel a Christologiai vita legújabb stádiumára. —

(Folytatás.)

De hiszen én csak ismertetni s nem kritizálni akarok. Hogy minő alapokon nyugszik *Loman* fölfogása a keresztyénység eredetéről, azt most még nem lehet egész teljességgel kimutatni. Ő a bizonyítékok kifejtésével nincs még egészen készen. A „Vrije Gemeente“-ben tartott felolvasásában utal *Loman* egyfelől az evangéliumi elbeszélésekben Jézusra vonatkozólag található *ellenmondásokra*, melyek lehetetlenné teszik, hogy róla egy világos, tiszta képet alkossunk; másfelől azon körülményre, hogy *Flavius Josephus* zsidó történetíró hallgat Jézusról; és végül *Pál leveleire*. Főleg ez utóbbiak képezik további vizsgálódásának tárgyát. Ha ezek, t. i. a négy első levél, Páltól valók, akkor az ő hypothesis ellen bizonyítanak. De nem úgy áll a dolog, mondja *Loman*. Ezek *pseudonym* iratok, a melyeknek tartalma egy későbbi fejlődés termékének tekintendő. A „*Theologisch Tijdschrift*“-ben kezdé meg e véleményének bizonyítgatását, hogy nemsokára egy önálló munkában folytassa azt. S habár így, mint látjuk, *Loman* még csak most kezdé meg kritikáját, a leideni egyetem nyugalomba vonult, de ott is folyton dolgozó agg professora *Scholten* már is fölvette a tollat, hogy „előzetesen

utaljon néhány, részint Jézus történeti létezésére, részint a paulinismus keletkezésére vonatkozó specificus jelenségre, a melyek áttörhetlen akadályként állják útját ama kritikának. „Lomanól megvonja a jogot, hogy *Flavius Josephus*ra hivatkozzék állításának támogatása végett. Föltevé, hogy Josephus semmit sem közölt volna Jézusról, ez a hallgatás még akkor is kielégítőleg kimagyarázható volna. De erre a „föltevé“-re nincsen semmi szükség. A mi Josephusnál Jézusra vonatkozólag található, az, meg-tisztítva a későbbi toldalékoktól, való és hiteles. S a mi a páli kérdést illeti, Scholten kimutatja, hogy az új-szövetség legtöbb irata csak úgy és akkor érthető meg, s magyarázható ki, ha azokat megelőzők páli levelek. Egy oly universalismus, mint a mily a római, korinthusi és galátiai gyülekezetekhez írott levelekben foglaltatik, kellett, hogy megelőzze a Cselekedetek, Lukács- és Máté-féle evangéliumok, a Péter, Jakab, s Héber-levelek és az Apokalypszis szerkesztését.

Itt nincs helye annak, hogy mélyebben belebocsátkozzunk a kérdés tárgyalásába, avagy a legtávolabbról is azt akarjuk kimutatni, hogy kinek van igaza? Mindazáltal nagy örömmre szolgál, hogy hazai prot. egyházunk művelt olvasóinak figyelmét fülhivhatom a Loman és Scholten között folyó elvjelentőségű harcra és pedig azon jóleső hatásnál fogva, melyet e vita reánk gyakorol. Itt hire-hamva sincs annak a hirhedt „odium theologium“-nak. E két bátor harcos nemesen és humanusan küzd, a mint csak valódi tudományosság és igazi liberalitas képes küzdeni. Scholten „kényszerítve érzi magát, hogy kezet nyújtson az egyeneslelkű s igazságot kereső tudós-nak, a kít azok is tisztelnek, kik historiai nézetét nem osztják s hogy köszönetet mondjon neki, a miért nézete által alkalmat adott nekünk arra, hogy egy fontos historiai kérdést ujfolag kezünkbe vegyünk.“

Azonban bármennyire méltányoljuk is a humánus módot, melyen a vitát folytatják, maga a vita továbbra is fönmarad, s nem szűnik meg.

Egy vita, melybe mindjárt kezdetben egész sereg tudós beleszól, önkénytelenül fölveti a nem közönyös nézők előtt e kérdést: megmagyarázható-e az, hogy egy ily kérdésben, mint ez, a tudósok oly szétágazó resultatumokra jutnak? Annyival előbb kérjük pedig ezt, mert ez a vita valami sajátos jelleggel bír. Nemcsak azért, mert kezdetben a nem szakértő nagyközönség előtt folyt, hanem azért is, mert a küzdők mindenike azonnal kész resultatummal lép föl. Loman a nagyközönség előtt hangoztatá el először hypothesisét. És „hypothesis“ itt nem fordítható le „föltevés“-sel. Nem; ellenkezőleg, nála a legszilárdabb meggyőződésé érett, hogy Jézus személyének *symbolicus* fölfogása a helyes, a történeti fölfogás pedig téves. A mint ezt kimondá, hozzáfogott a bizonyításhoz. De alig hogy még munkához kezdett, Scholten már készen van egy czáfolattal ellene. És Kuenen, felolvasásaiban, melyeket e lapok olvasói előtt korábban volt szerencsém ismertetni, s a melyeket ő közvetlen Loman felolvasása után tón papírra, „akarva és tudatosan egy az-

zal ellenkező nézetnek adott kifejezést Pál és a kereszténység alapítójára vonatkozólag.“

E különbség magyarázata abban rejlik, hogy a két vitázó fél kritikájában két különböző praemissából indul ki, s e kérdéssel szemben külön álláspontra helyezkedik. Ez az álláspontbeli különbség tán schol sem ötlük oly világosan szemünkbe, mint Kuenennek a buddhismusra vonatkozó nézetében. E vallásra irányuló vizsgálódásaiban abba a nehézségbe ütközik, hogy némely tudós szerint *Buddha* nem történeti személy, hanem mythikus lény. A vita e pontra vonatkozólag még nincsen befejezve, de úgy áll a dolog, hogy a tudósok többségének nézete szerint „a buddhismusként az alapító személyéből való kimagyarázása többé nem jogosított.“ De ezzel még nincs bizonyítva, hogy, — (még ha az alapító képét a legendából nem is vagyunk képesek tisztán napfényre hozni) — a buddhista vallásnak nem volt alapítója. A jogot, hogy erről tovább is beszélhessünk, a legenda körén kívül kell keresnünk és megszereznünk. A főkérdés ekkor ez: vajjon a Buddhismus „*une oeuvre impersonelle*“-é vagy nem? Kuenen e kérdésre a leghatározottabb nemmel felel. Egyedül az alapító személyiségében találja meg magyarázatát annak, hogy a buddhista szerzetesrend, a többi hasonló rendekkel ellentétben, egyházzá lesz; számtalan laicus testvért veszen föl magába; majd nemsokára átlépi India határait: szóval, hogy a szerzetesrendből világvallás lön. Kuenen ezt a nézetét példával is megvilágítja, parallelt vonva a buddhismus és a franciseanus rend között. E parallelben nincsen hely a ferenczi-renddel egy korban keletkezett másik nagy kolduló-rend — a dominicanusok számára. A Szent Domokos alapított a szerzetben nem volt meg az az expansiv erő, a mely épen az Assisi Ferenczét jellemzi. Honnan ez a különbség, holott egyebekre nézve a két rend annyira megegyezik egymással? „Annyi bizonyos, hogy ez tökéletesen megfelel a két alapító között létezett személyi különbségnek. A naiv egyszerűség és háttartalan könnyűletesség Assisi Ferenczet a nép emberévé tevék, míg Domokost jellemének szigoru komolysága, s az egyházi tudományosság iránt tanusított magas méltánylása mintegy „*Nagy Inquisitor*“-ra praedestinálták. Semmi sem természetesebb, minthogy szellemüknek bélyegét az általuk alapított szerzetekre is rányomták s ezáltal azoknak jövőndő fejlődését is mintegy előre megszabták és meghatározták.“ „Nem kell-e ugyanezt fölhozunk a buddhismus magyarázatául is? „Az, a mi e rendet más askéta-egyesületektől megkülönböztette, nem lehet más, mint alapítója individualitásának bélyege. Ő, *Szákja-Muni* volt az, a ki — kortársai között egyedül — felfogta és legelőször kivitelre juttatta azt a tervet, hogy mélyebb szemlélődésének gyümölcseit azokhoz is eljuttassa, kik tanítványainak szük körén kívül állottak. És ez az, a miről itt szó van. És ez egyszersmind, ha nem csalódom, *personalis idea*; nem egy vagy más bölcsészeti rendszer folyománya, hanem egyike azon „nagy gondolatoknak, a melyek — *Vauvenargues* ismert szavai szerint — „a szív-ből fakadnak föl.“ A férfit, kiben ez a gondolat föltá-

madt, azt az egyet „világ-üdvözítőnek“ fogjuk nevezni s kortársaitól megkülönböztetve, azoknak fölibe emeljük; s a fényes sikernek, — mely vállalatát koronázta — ki-magyarázásánál a véletlent mellőzhetendjük. A heros-cultus tulságba hajtásától és különösen képzelt hősök csodálatától őrizkedni fogunk. De nem kevésbé mindattól, a mi a személység és annak jelentősége félreismeréséhez hasonlít. A mi e félreismerésre vezethetne bennünket, az, ha jól látok, a mysteriumtól való idegenkedés. De ez a mysterium megvan a vallásban, s nem lehet csak egyszerűen ignorálni. És akkor sem leszen kisebb, ha az egyes szám-ból többest csinálunk.“¹⁾

NAGY ZSIGMOND.

(Vége köv.)

A KOLOZSVÁRI FŐTANODA.

— Jelentés a főtanoda tanügyi viszonyairól. — Felolvasta a tanári értekezleten

Geréb Márton.

(Folytatás.)

2. A tanári kar.

Az 1868 évben e teremben tartott tanári értekezlet jegyzőkönyvében ezt olvasom: „a kolozsvári Collegium részéről jelen vannak: Nagy Ferencz, Sámi László, Sárkány Ferencz, Fekete Mihály, Kócsi Károly, Kolozsvári Sándor, Indali Péter, Jancsó Lajos, Szász Domokos, Szabó Károly.“ Az 1868. évi tanári karból amostani tanári karnak csak kettő tagja, ugymint: Sárkány Ferencz, Szász Domokos, mind ketten most is teljes buzgósággal munkálva a tanítás nehéz, de nemes munkájában. A többiek közül három megválva Collegiumunktól, más intézeteknél folytatják munkálkodásukat, öten pedig a halál által ragadtattak ki a tanári testületből. A halál gazdag aratását az 1871 évben kezdi meg, midőn egy év alatt két munkabíró, javakorában levő tanár szakított ki a tanári testületből: Kócsi Károly és Fekete Mihály elhalálzásával; alig pár havi különbséggel kétszer tűzte ki fekete lobogóját Collegiumunk e két veszteség felett érzett fájdalomának jelül.

1871-től 1876-ig gyászeset által meg nem zavarva, folytatta a tanári testület munkálkodását. Az 1876-ik év azonban ismét gyásznak esztendeje, a midőn tanári karunk Nesztorát, Collegiumunknak hosszú időn át lelkes, buzgó tanárát, Nagy Ferenczet temettük a sirba. Ő 40 évig volt Collegiumunknál a nevelés-oktatás fontos, nehéz ügyének buzgó munkása; hosszú tanári pályáján folyton élvezte tanártársainak és tanítványainak tisztelő szeretetét, becsülését.

Ismét öt évi időszak telt el zavartalan, békés munkálkodásban, midőn az 1881—82. iskolai év ismét mély gyászba borította Collegiumunkat és tanári karunkat. Egy iskolai év alatt Collegiumunk két tanárát, tanári karunk két tagját veszítette el Sámi Lászlóban és Jancsó Lajosban. Sámi László, ki intézetünknel 26 éven át töltötte be tanári hivatását melegen érző szívvel, nemes érzülettel, 1881. évi október 23-án hirtelen, váratlanul hunyt el szívszélhűdésben, 64 éves korában. — Jancsó Lajos, ki előbb mint segéd, aztán mint rendes tanár 20 évig volt Collegiumunknál a nevelés ügyének egész lélekkel

¹⁾ Kuenen: „Volksgodsdienst en Wereldgodsdienst“ 231. és következő l. l.

tevékeny, hasznos munkása, 1882 évi február 15-én, hosszas betegség és hosszas szenvedés után pihent el örökre 53 éves korában. Mindketten oly korban haltak el, midőn még huzamos ideig folytathatták volna hasznos munkálkodásukat a tanügy terén.

És e korszak még ennyi áldozattal sem elégedett meg, a halál még ennél is többet kívánt magának e rövid korszak alatt. A következő 1882—83. iskolai év ismét gyásznak éve a tanári testületre nézve; ismét halottját siratja. Debreczeni József, ki 1872. évben választott intézetünkhez tanárrá, 10 évi lelkes buzgó munkálkodás után 1883. jan. 14-én rohamos tüdőgyulladás áldozata lett és sirba temettük munkabíró teljes erejében, élete legjava idejében 39 éves korában 10 napi rohamos kór után, oly korban, midőn még azt hihettük, hogy egy hosszú-hosszu szép jövő áll előtte. Itt hagyta váratlanul, fájdalomunkra, az intézetet, melynek gyarapodása, felvirágzása lelkének legnagyobb öröme volt és itt hagyta szép családját, neveletlen kis fiait, kiket nemes szíve egész melegével szeretett.

Ime, tisztelt értekezlet, a gyászlap iskolánknak egy igen rövid időszakáról. Valóban ennyi áldozat mégis igen sok áldozat rövidke 12 év alatt egy 8—10 tagból álló testületből!

Legyen az elhaltak emlékezete megőrizve a kegyelet érzelmében!

3. Tanügyi intézkedések.

a.) Tanári székek betöltése, rendezése.

Az egyes tanszékek megüresedése alkalmával Collegiumunk előjárósága a lehető gyorsan megtette mindig intézkedéseit a végett, hogy a megürült tanszékek lehető gyorsan betöltsenek és a tanítás ügye iskolánknak csorbát ne szenvedjen. Így az 1871—72. tanévre a Kócsi Károly halálával megüresedett természetrajzi tanszékre Parádi Kálmán hivatott meg helyettes tanári minőségben, a ki egy év múlva rendes tanárrá választatott. — Ugyanez évben választatott meg a középtanodai mennyiségtani természettani tanszékre Debreczeni József és a Nagy Ferencz nyugalomba vonulásával megüresedett bölcsészeti tanszékre Szász Béla, ki azonban a helybeli tudományegyetemnek 1872 évi októberben történt felállításával ide neveztetvén ki, rövid idei működés után lemond állásáról. — Az 1873-ik évben az eddigi magyar-latin irodalmi tanszék helyett egy tisztán classica-literaturai tanszék rendszeresített, az ugyanazon évi egyh. ker. közgyűlésén Hegedüs Istvánnal töltesse be. Az ez ideig a latinul összekapcsolt magyar irodalom tanítását Szabó Sámuel veszi át a felsőbb osztályokban, és e helyet a természettant a VIII-ik osztályban Debreczeni Józsefnek engedi át. Szabó Sámuel tanította azóta folyton a magyar irodalmat a felsőbb osztályokban, helyettes minőségben, mert iskolánknál a magyar nyelv és irodalomnak rendes tanszéke épen a legközelebbi múlt évig nem volt. Erről alább még szólók. Most idői sorrendben tovább haladva, 1876-ban rendszeresített egy egészen új, második classica-literaturai tanszék és ugyanazon évi egyh. ker. közgyűlésen töltesse be csekélységgel. — Az 1882. évi egyh. kerületi közgyűlésen a Sámi László elhunytával üresedésbe jött történelmi földrajzi tanszékre megválasztatik dr. Török István, ki Collegiumunknál 1877 óta volt alkalmazva, mint segédtanár. — A magyar irodalmi tanszék rendszeresítése és általában tanszékeink rendezése érdekében éppen a múlt 1883. évben tett előjáróságunk igen lényeges intézkedést. S ez az, hogy a Debreczeni József halálával üresedésbe jött természet-mennyiségtani tanszék betöltése iránti lépéssel kapcsolatban tanszékeink

rendezése, — a tantárgyaknak természetes csoportosítása körül a tanerők változása következtében évek sorain át támadt hézagok kipótlása, és a tantárgy természetes csoportosításának létesítése tárgyában a méltóságos állandó igazgató tanácsához, illetőleg az egyh. szer. közgyűléshez javaslat terjesztetett fel. E javaslat értelmében iskolánknál egy magyar nyelv és irodalmi tanszék rendszeresítettén, az egyh. szer. közgyűlés beleegyezését adja, hogy Szabó Sámuel teljesen magyar irodalmi tanszékre lépjen át, melyen helyettes minőségben 10 éven át működött. A többi eddig tanított tárgyai közül a csillagászat a természettanhoz csatoltatott, a vegytan és ásványtan pedig a természetrajzi csoportal egyesítettett. — A Debreczeni József halála által megüresedett menyinyiség-természettani tanszék a múlt 1883. évi egyh. szer. közgyűlés alkalmával töltetett be, Szathmári Ákos választván meg arra tanárnak, ki tanszékét a folyó iskolai év elején foglalta el beköszöntő értekezéssel.

A volt 8-ik tanszék ez időszerint még nincs betöltve, mert annak tárgyai, alsóbb természettan és menyinyiségtan, a tanszékeknek fennebb jelzett rendezése s a tantárgyaknak természetes csoportosítása által más tanszékekhez csatoltattak, vagy jobban mondva ezen tanszék alakítottatott át gymnasiumi menyinyiségtan-természettani tanszékké.

(Folyt. köv.)

A MOLDVA-OLÁHORSZÁGI MISSIO KÖRÉBŐL.

E lap t. olvasói már hozzá vannak szokva, hogy a moldva-oláhországi missióból egyikünk sem lepi meg kellemes hírrel. Egyik a nemzetiségi, másik a vallás-erkölcsi tekintetben lábra kapott, s veszélylyel fenyegető lanyha közönyösségről ír, s hol egyházaink szegénysége felett keseregve aggodunk, hol segélyért nyitunk ajtót, ebben keresvén minden veszedelem főokát. Mindezekről én is sokat, sokat tudnék írni, de mivel én is elcsépeltem az „E. és I. Szemlében“ ugyane tárgyat múlt évben, nem unatom vele e lap t. olvasóit. — Nem irok tehát mindenemü közönyösségről, nem elhagyatott állapotunkról, — mert erősen hiszem, hogy eljön az idő, midőn újból felébred az a szent szellem, mely létrehozta e missiót s a dicsó magyar nemzet keblére öleli vérrokonait — hanem irok oly tárgyról, mely nagyon jellemző az itteni viszonyokra nézve.

Talán hosszasan veszem igénybe e lap hasábjait és olvasóinak türelmét, mintsem szabad lenne, de Horatiussal szólva, ha: „brevis esse laboro, obscurus fio“, — ezt akarom elkerülni. A tény ez:

A pitesti városi tanács 1874-ben elvileg elhatározta, szépítés szempontjából, egy új utcát nyitni, mely által egyházunk is érdekelve volt, a mennyiben a parochiat s épen templomunkat szeli át azon utca. Az egyház akkori előljárói, a pap és gondnok a várossal oly értelmű szerződést kötöttek, hogy a kisajátítandó területért nem követelnek semmit, az okozandó kár megtérítése feltétele mellett. De közbejött akadályok miatt a terv meghiusult.

Múlt év szeptember havában azonban nevezett városi tanács egy átiratot küld hozzám, melyben tudatja, hogy, mert 1874-ben fenemlítették által a kisajátítás alá eső terület ajándékol volt adva — nem véve tekintetbe azon utólagos felvilágosításom, hogy egyházi főhatóság engedélye nélkül ajándékozás nem történhetik, sem azt, hogy amaz ajándékozás óta 10 év telt el, holott az oláh kisajátítási törvény szerint, ha a felek között kötött szerződés napjától kezdve 6 hó telt el és azalatt sem lett vég-

rehajtva a terv, akkor a szerződés érvénytelen — a templomunkból levágandó 4 méter hosszú és 10 méter széles területért 2000 leu (924 frt o. é.) kárpótlást fizetend. Én, mert ezáltal az amugy is kicsiny templomunk használhatatlanná lesz, $\frac{1}{3}$ -ad levágatván; s mert továbbá a költségvetés szerint, egy új oldalt építésére, s a templom újbóli berendezésére 2500 leu szükséges, — nem számítva természetesen azt, hogy a templom nyugati felől levágott résznek, északi vagy déli felébe toldása hibeink feles száma miatt mulhatlan szükséges, mely ismét 3000 leube kerül, s így az okozott kár 5560 leu — haladéktalanul értesítettem a mlt. ig. tanácsot e hallatlan impertinentiáról, azon kérésem mellett, hogy ez ügyet tené át a külügyi hivatalhoz, csak ezáltal remélvén jogos igényünk kielégítését. Rendes per utat nem választhattam egyfelől egyházam szegénysége miatt, tudva másfelől azt, hogy, mert Oláhországban, mert protestánsok, mert *magyarok* vagyunk, igazságos ügyünk elveszítendjük.

Ez ügy azóta megfordult a bukaresti osztr.-magyar nagykövetség útján a pitesti városi tanácsnál, annál a városi tanácsnál, melynek elnöke, midőn előtte az igazságra hivatkoztam Pestre utasított, mely tanács annyira is következetes volt önmagával, hogy hozott ítéletét a nagykövetség megkeresésére sem változtatta meg. Nagyon természetesen.

Mikorra e sorok napvilágot látnak, akkor már romjaiban hever azon templom, mely az áldozatkész magyar nemzet filléréiből ezelőtt 23 évvel épült, mely a Pitesten levő 15 templom között legdiszesebb volt, romban hever azon templom, mely egyetlen és legfőbb támaszpontja volt magyar nemzetiségünknek.

Hogy mi történik, még nem tudom, új templomot bizonyára nem fog építeni számunkra a magyar nemzet. A mt. szerkesztő ur engedelmével ugy ez ügyről, mint még másról is bátor leszek becses lapját tudósítani.

Pitest (Romania), 1884. ápril 29.

TAMÓ GYULA,
missioi ref. pap.

A TESTVÉR SZUPERINTENDENTIÁK KÖRÉBŐL.

A tiszántúli egyházkerület közgyűlése.

Debreczen, máj. 1.

A tiszántúli egyházkerület ápril 26-án kezdődőleg tartotta meg ez évi közgyűlését, melyen világiak ugy, mint egyháziak igen szép számmal vettek részt. *Tisza Kálmán* miniszterelnök is megjelent a közgyűlésen s két ülésen tevékeny részt vett a vitában. A közgyűlés folyamáról — a mennyire a tér engedi s csupán a lényegesebb momentumok kiemelésére szoritkozván, — a következő kivonatos tudósítást adhatjuk:

Első nap, ápril 26.

A gyűlést főtiszteletű püspök ur gyönyörű imával nyitotta meg, melyben isten áldását kérte a tanácskozássokra. Rövid megnyitó beszédét, ép ugy, mint a múlt tavaszi közgyűlésen — gyászjelentéssel kezdette, s fájdalommal tudatta *Kántor* Sámuel beregi gondnok, ki közvetlen az egyházkerületé volt, *Török* Pál dunamelléki püspök, egykor főiskolánk növendékének és *Lugossy* Józsefnek elhunytát.

Az elintézendő ügyeknek — egyenkinti megnevezés nélkül, időkimélés szempontjából — sokaságát jelezvén, s a tanácskozássok lehető rövidre szoritását kérvén, — az

egyházkerület egyházi és világi tagjait meghívja Zwingli Ulrik nagy helvét reformátor négyszázados születése emlékére másnap a főiskola imatermében tartandó ünnepélyes isteni tiszteletre.

A *lelkész-képességi* vizsgákról szóló jelentést Tóth Sámuel főjegyző terjesztette elő. Az első lelkész-képességi vizsgára 30, a másodikra 25 tiszteletes atyafi jelentkezett, kik mindannyian keresztül mentek a vizsgákon.

A tanítóképeségi vizsgáról szóló jelentés szerint a vizsgára 38 tanító jelentkezett, kik közül 14 nyert oklevelet, 4 jeles osztályzattal.

Az egyetemes convent 1882. szept. és 1884. márcs. havában tartott üléseinek jegyzőkönyveiből több, az egyházkerületet érdeklő pontok terjesztetnek elő, melyek közül azonban az ülés folyama alatt tárgyalás alá fog vétetni, ilyenek a theologiai tanárok minősítésének s a docensi szabadalomnak kérdése, melyre nézve a depr. theol. tanárkar már elkészítette véleményes javaslatát; azon iskolák ügye, melyek az országos törvény rendelkezéseinek megfelelő módon saját erejükből be nem rendezhetők; conventi felhívás a tanárok fizetése ügyében; vasárnap megünneplése. Moldva-oláhországi missionárius lelkész fizetéséhez az egyh. kerület a *középkolák állami segélyezésének* kérdése *Várady Gábor és Tisza Kálmán* kormányelnökjavaslatára azonnal tanácskozás alá vétetett.

Várady Gábor az egyházkerület részéről egy megbizottak kiküldését ajánlja, ki a kormány emberével és a lyceum igazgatójával a tárgyalásokat megkezdje. *Kiss Albert* nem helyesli a lyceum eljárását és veszedelmesnek jelenti az autonomiára már csak a tanácskozást is a kormány megbizottjával.

Tisza Kálmán azonban a gyűlés helyeslése mellett czáfolja meg szóló érveit.

Szerinte a középkolai törvény nem kíván többet, sőt még valamivel kevesebbet, mint a convent; óhajtja, hogy ha csak lehet, minden iskolánk *megőrizhesse* felekezeti jellegét; de azt nem kívánja, hogy a szigeti inkább elpusztuljon, minthogy tovább is ne teljesithesse magas missióját. A mi egy megbizottak kiküldését illeti, abban nem lehet semmi veszélyt látni; mert az nem végleges szerződést köt, csak a szükséges módozatokat beszéli meg; az nem eldöntés, csak a tájékozásra okvetlen szükséges kiküldés lesz. Tudja, hogy a cultusminiszter a legjobb szándékkal fog viseltetni azon iskolák iránt, melyeknél nemes szándékot tapasztal. (Helyeslés.)

A *vasárnapügyi bizottság* a vasárnap megszentelése ügyében három propositiot tesz.

Balogh Ferencz melegen pártolja ugyan a vasárnap megszentelésének ügyét, de több okoknál fogva egyelőre csakis az egyházmegyei vasárnapügyi bizottságokat kívánja megalakíttatni.

A *Geleji-Katona-féle kanonok érvényessége tárgyában* kiküldött bizottság nagy gonddal kidolgozott szép jelentését egyhangulag magáévá tette a közgyűlés.

Hosszabb vitát idézett elő a miniszteriumnak a bélyegilletékek tárgyában küldött válasza, mely a lelkészeknek birság terhe alatt kötelességökké teszi az okiratok hivatalos leletezését.

Végre határozatilag kimondatik, hogy a válasz a lelkészek tudomására fog hozatni, s egyuttal utasíttatnak, hogy bélyegtelen okiratot ne fogadjanak el és az országgyűléshez a közgyűlés fel fog irni.

Második nap; ápril 28.

A megelőző, szombati ülés jegyzőkönyvének felol-

vasása és hitelesítése után következett a B. Baldácsi alapítványi bizottság jelentése, mely Ujfalussy Sándor, Kulín Imre, Ritook Zsigmond urakból a főgondnok elnökle alatt alakított bizottságnak adatik ki.

Számos apró gyülekezetben még mindig szokásban van azon ósdi szokás, melynek ezelőtt 200 esztendővel meg volt a maga oka, hogy az éneklés diktálás után történik. Ezt már a század elején az egyh. kerület több gyűlésen eltörölte, utoljára 1830-ban; de mindezeig nem vitettek keresztül ama szabályok. E szokás inkább zsinat elé tartozván, miután más egyházkerületekben is feltalálható, és a liturgia körébe vág, de még rögtöni megszüntetése lehetetlen is, csak lassu, fokozatos abbnahagyása mondatik ki.

A nagybányai egyházmegye egyetemes ref. egyházi névtár kiadását indítványozza, az egyházkerület 5 évet állapít meg erre nézve; a beregi tractus azon indítványa, melyszerint egyházlátogatás alkalmával csak az egyházkerületi és egyházmegyei szükségletekre történjék fizetés, a többi rovatok töröltessenek, az esperesi karhoz tétetett át az őszi közgyűlés folyama alatt beterjesztendő javaslatadás végett.

A debreczeni egyházmegye a közgyűléstől a 223. §-nak, mely az országos közalap huszszoros megváltásáról szól, magyarázatát kéri, miután nem tudja, hogy a huszszoros megváltás egy vagy több örökösre száll-e át. Degenfeld József gr. nem tartja az e kerületet illetékesnek a törvény magyarázatára az egyház m. konkrét esetet sem hozott fel. Többen szóllottak a tárgyhöz, részben pártolva, részben ellent mondvá Degenfeld József állításának, melynek végre helyet adott a közgyűlés.

Csongrád, Szegvár, Mindszent néhány ref. családja önként főkegyházzá alakultak és egyházadó fizetésre kötelezték magokat. Mezőhegyesen 731 egyháztaggal, Rákócson pedig 280-nal leányegyház jött létre. *Fülő János* szentesi lelkész ottani házat egy ref. jellegű szeretet-ház alapjára adományozza.

Ekkor következett a sor a Vályi János főgondnokká választása és Kántor Sámuel halála folytán megüresedett két conventi világi képviselői állás betöltésére. A többség a szavazás rögtöni megejtését hangoztatta. Megválasztatott titkos szavazás utján az első szavazás alkalmával *Degenfeld József* gr. általános többséggel, a második, *György Endre* és *Thaly Kálmán* közt elrendelt szavazáskor az első 25 szavazattal az utóbbi 17 szavazata ellenében.

Harmadik nap; ápril 29.

Ez ülésen töltetett be György Endrének conventi rendes taggá választása folytán megüresedett pót-képviselői hely, melyre Thaly Kálmán ellenében csekély szavazattöbbséggel *Tabajdy Károly* főispán választatott el.

A nagyszalontai egyházmegye azon indítványt terjesztette a közgyűlés elé, hogy vajjon a belügyminiszter által a mult év folyamán a pestmegyei alispánhoz a nazarénusok és más törvényesen be nem vett vallásfekezetekre nézve kiadott rendelet az egész országra szóló-e vagy nem, s ha igen, ugy az ismételtessék.

Sokan szóllottak a nagyfontosságú ügghöz. *K. Tóth Kálmán* mint prot. ember tiszteletben kívánja tartani a lelkiösmereti szabadságot, azonban itt nem hitfelekezetről, de sociális, államellenes izgatókról van szó, kik a társadalmi rend felforgatására törekcszenek s épen azért nemis tömörülhetnek szervezett hitfelekezetté. Mindamellett szerinte ez az ügy: noli me tangere. Mert különben féltő, hogy az üldözés még népszerűbbé teszi. Tudja, hogy

a kérdéses belügyminiszteri rendelet az engedéllyel nem bíró colporteurok ellen irányul, kik azonban könnyen tudnak magukon segíteni az angol biblia-áruló társulat segélyével. Azért indítványozza, miután e fekélyt már kirtani nem lehet, de mégis orvosolni kell, hogy kéressék fel az angol biblia társulat az iránt, hogy ilyen e méltelyt leginkább terjesztő ügynököket ne alkalmazzon.

Szell Kálmán kifejti a nagy-szalontai egyházmegye indítványának kettős célját, mely egyfelől a nazarénus eszközök megismertetése, másfelől annak mint társadalmi bajnak feltüntetésére irányul és épen erre kívánja felhivatni a politikai hatóság figyelmét. Nem pártolja Tóth Kálmán indítványát, mely semmi esetre sem vezetne célhoz. Ő a belügyminiszter figyelmét kéri a nazarénizmusra felhivatni, mely a nemzeti nyelvre nézve is veszélyes, mit konkrét példával is igazol.

Ilyés Bálint a szerint martyrokat, nevelés a nazarénusok ügyének győzedelmét mozdítaná elő. Honpolgári kötelesség parancsolja, hogy ez államellenes izgatók ellen a belügyminiszter segélyével is szigorúan fellépjünk. Csatlakozik Szell Kálmánhoz.

Thaly Kálmán párhuzamot von a nazarénizmus és baptizmus között és e kettőt megkülönbözteti egymástól. Különösen az anyakönyvek vezetését illetőleg emel kifogást a nazarénusok ellen és összefoglalja Tóth Kálmán és Szell Kálmán indítványát, mely indítványt a közgyűlés helyeslése kísért.

Végül szavazás utján a Thaly Kálmán indítványa fogadtatott el, azzal, hogy az a convent elé terjesztessék.

Joó Istvánné asszony levélben bejelenti, hogy mint Lugossy József örököse, a nagytudományu tanár gazdag könyvtárából egy becses gyűjteményt a hagyaték rendezése után a főiskolára fog átruházni.

Főtisztelt püspök ur felolvassa a pénzügyminiszter egy levelét az Apafy-alapítvány ügyében, mely szerint a kincstár is óhajtja, hogy a folyamatban levő per kikerülésével szerencsés egyezés jöhessen létre a kollegiummal és a pénzügyminiszter intenciójához képest egy bizottság küldetik ki, mely a kincstári jogügyek igazgatójával a per megbeszélését megkezdje.

Kisújszállás közbirtokossága 800 kat. holdat adományoz a népnevelés javára, Kovács Ferenc és neje pedig 5000 forintot a h.-m.-vásárhelyi főgymnasiumnak.

A negyedik napon és az esti ülésen a fegyelmi ügyek elintézése után, melyeket mint bíróság tárgyalatott a közgyűlés rendes közgyűléssé alakulván át, több kisebb, leginkább felebbezett tárgyak végeztettek el.

Negyedik nap; május 1-én.

A mai gyűlésen csaknem ugyanazok vettek részt, kik a tegnapi.

Miután a debreczeni ref. egyház 7000 frt évi járulékot ajánlott fel, a régóta felállítatni tervezett ötödik theologiai tanszék javára, melyet a közgyűlés hálás köszönettel, nagy lelkesedéssel fogadott, kimondatott, hogy e tanszékre, mely 1700 forint fizetéssel leszen összekötve, a pályázat kihirdettessék.

Hosszas, élénk vitára szolgáltatott okot a gyűlés egyik legfontosabb tárgya, mely már több gyűlésről szenvedett elhalasztást, azonban elintézése most már elodázhatatlanná vált. *Ez a gymnasiumi tanárválasztások kérdése.*

Ide vonatkozólag felolvastatott a tanárkar kalkulációja az ujonnan felállítandó tanári állomások betöltését illetőleg, mely már az őszi egyh. kerületi ülésen is szóba került s mely a szükséges 6 új tanár helyett egyelőre elegendőnek tart négyet, kiknek fizetése 1100 forintról

25 évi szolgálat után progressive emeltetnék 1600 forintra. E tanári székek tantárgyai lennének: magyar és német nyelv; rajzoló geometria; természettan és földrajz az alsó osztályokban; classikus nyelvek és irodalom.

Az egyházkerületi tanügyi bizottság jelentésében mélyen meg van győződve afelől, hogy a mostani rendezetlen állapotok a gymnasiumban nagy hátrányára vannak a középoktatás érdekének; azonban ezek megszüntetésére alapos és kimerítő véleményes javaslatot nem adhat mindaddig, míg teljes képet nem terjeszt elő a gazdasági tanács a főiskola anyagi erejéről; épen azért most levétni kéri a napirendről, s egy júliusban összehívandó rendkívüli közgyűlésen indítványozza újból elővétni és elintéztetni, mikorra a gazd. tanács megfelel megbízatásának.

Révész Bálint püspök reflectálva a tanárkar emlékiratára, lealázónak véli a debreczeni főiskolára nézve, hogy az új tanári fizetések még kevesbittessenek; s miután a tőkék 4%-ot jövedelmeznek, az új tanszékek felállítását elhalasztani javasolja; ellenben Szegedi Sándor, Gergely Károly és Békéssy Gyula helyét, kiknek széke biztos alappal bír, mindenesetre be kell tölteni.

Elek Lajos még a rajzoló geometriára is rendes tanárt indítványoz választani.

Szóba jött a város és egyház megkeresése is újabb segély kieszközlése végett ez új terhek megkönnyítésére.

Kiss Albert időelöttinek jelenti ki ezt, mindaddig míg anyagi erőnket teljesen nem ösmerjük; a régóta üresedésben levő helyeket ő is betöltendőknék tartja.

Balogh Ferencz szerint soha sem volt még e főiskola oly rendezetlen, mint most, midőn egészen új korszak kezdődik a magyar középoktatás történetében. Csatlakozik *Révész* Bálint püspök indítványához, azon módosítással, hogy az elnökség által kéressék fel a gymn. tanárkar a tantárgyak csoportosítására s arra, hogy minő intézkedéseket kíván a jövő iskolai évben életbe léptetni, azután, mely 1—2 hét alatt megtörténhetik, rögtön hirdettessék ki a pályázat s júliusban összehívandó rendkívüli közgyűlésen a választás ejtessék meg. *Thaly* Kálmán, ki elébb a tanügyi bizottság javaslata mellett foglalt állást, szinte elfogadja az indítványt azon feltétellel, hogy az elnökségen kívül még a tanügyi bizottság is megbizassék a szükséges intézkedések megtételével.

Ily alakban aztán a közgyűlés ki is mondotta a 3 megüresedett tanári székek pályázat utján betöltését.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1884. május 3.

— **Királyi adományok.** Királyunk Ő Felsége a *telkibányai* ev. ref. egyházközségnek, és a *felsőrevicsei* ev. ref. egyházközségnek, iskolaépítkezési célokra százszáz frtot méltóztatott magánpénztárából legk. engedélyezni.

— **A dunamelléki püspökségre** beadott szavazatokat csütörtök délután bontottafól a ker. gyűlés által e célra küldött bizottság. A szavazás eredménye a következő: Beadatott összesen 242 szavazat; egy szavazat érvénytelen. Nem szavazott hat ref. egyház. *Szász* Károly kapott 111, *Filó* Lajos 95, *Baksay* Sándor 34, *Szilády* Áron 1 szavazatot. *Absolut többséget* tehát ez a választás-

tás sem eredményezett; ennek folytán Szász Károly és Filó Lajos között szűkebb választás lesz. A szavazatok, június 2-ig küldendők el a szavazatbontó bizottság elnökéhez Lónyay Menyhért grófhoz, s június 3-án délután fognak Budapesten fölbontatni.

— **Trefort Ágoston**, vallás- és közoktatásügyi miniszter ur — értesülésünk szerint — közelebből városunkba érkezik. Ekkor lesz az új egyetemi vegytani intézet ünnepélyes megnyitása s valószínűleg az egyetem kőrboncztanintézet alapkövének letétele. Remélhető, hogy ez alkalommal a miniszter ur városunk többi tanintézeit is nagybecsű látogatásával szerencsételti.

— **Kolozsvári tanügy.** Városunk iskoláiban a folyó tanévet befejező zárvizsgálatok május hó 4-én tartatnak meg. Felelmitjük, hogy ez iskolák most már 10 év óta működnek; nagy szolgálatokat téve a jövő iparos nemzedék kiképzése érdekében. — Az ipartanműhelyek közelebből szintén megnyílnak. Az állam e célra 4000 forint segélyt utalványozott. Egyelőre 27 tanulót vesznek be. Tervben van, hogy ez iskolák növendékei az elméleti tantárgyakat a városi polgári iskola felsőbb osztályaiban tanulják, mi mindkét intézetre nézve csak előnyös lehet. — *Kolozsvár népiskolái* közül a jövő tanévre ismét többnek kibővítése van tervbe véve. A kőkeri róm. kath. népiskoláé, továbbá az I-ső községi iskoláé.

— **Zwingli-ünnepély Maros-Vásárhelyen.** A marosi egyházmegye, a m.-vásárhelyi püspöki vizsgálat alatt álló egyház és a helyi ref. collegium, május 7-én d. e. tartják együttesen a Zwingli nagy reformátor négyszázados születése emlék-ünnepét, a várbeli templomban. Az ünnepély programja következő: imát mond Rákosi Lajos esperés, egyházi beszédet tart: Vass Tamás, m.-vásárhelyi pap s egyh. megyei jegyző, élet- és jellemrajzot ad elő Tavasz József, vajai lelkész. Az ünnepély emelésére közreműködnek: a collegium ifjúsági dal-kara, a városi „Dalkör“ és a tűzoltó-egylet zenekara.

— **Kérelem.** Tisztelettel kérem a lelkész és tanító urakat s általában a Prot. Közlöny t. olvasóit, sziveskedjenek a mostani vagy régebbi képviselőválasztási mozgalmak alatt megjelent és megjelenendő röpiratokat, program-beszédeket, beszámoló-beszédeket, kortes-verseket, szóval az ugynevezett választási nyomtatványokat számomra — saját költségemre — Sárospatakra megküldeni. Sárospatakon, 1884. ápr. 27. *Dr. Ballagi Géza.*

— **Békéssy Gyula**, a debreczeni főgymnasium igazgatója, a vallás- és közoktatásügyi miniszter által az újonnan felállított debreczeni tankerület igazgatójává neveztetvén ki, tanári állomásáról és az egyh. kerületi tanügyi bizottsági tagságáról lemondott. Ezt az egyházkerületi közgyűlés hosszas és buzgó tanárkodásáért köszönete s szerencse-kívánása kifejezésével vette tudomásul.

— **Zwingli-ünnepély Debreczenben.** Az egyházkerületi közgyűlés, mely a múlt év őszén utasította volt a kerületi gyülekezeteket, hogy Zwingli Ulrik, a vértanu halállal kimúlt helvét nagy reformátor születése

négyszáz éves évfordulója alkalmával ünnepélyes isteni tiszteleteket tartsanak, mult vasárnap maga is jubilált a főiskolai imateremben a zürichi hitújító lelkész emlékére. Az ünnepély puritán jellegű volt: egyszerű rövid istentisztelet, melyen Csiky Lajos főiskolai hittanár mondott szép egyházi beszédet a következő szent igék alapján: „*Ti világnak minden lakói és földnek lakosai, meglátjátok, mikor a hegyeken zászlómat felemelem, és mikor az én kürtömet megfuvallom, meghalljátok.*“ (Esaiás 18. 3.) és „*Ne féljete azoktól, kik a testet ölik meg.*“ (Máté 10. 28.) Ez utóbbi szavakat mondotta volt Zwingli is, midőn a kappeli csatatéren kinos sebeiben haldokolt. Az isteni tiszteleten a közgyűlés tagjai majdnem teljes számmal jelenetek meg, azonkívül számosan a városi közönség részéről is.

— **Lelkészeiktatás.** Dombi Lajost, az újonnan megválasztott református lelkészt, Nagyváradon vasárnap igtatták be lelkészi székébe az újvárosi ref. templomban, melyet a nagyváradai ref. egyház tagjai valamint más felekezetbeliek zsufolásig töltöttek meg. Az istentisztelet alatt a tehetséges lelkész a szószékre lépett, hogy székfoglaló beszédét elmondja. E beszéd szónoki magaslaton álló, emelkedett egyházi beszéd volt, telve magasztos gondolatokkal s a jeles szónok általa a várakozásnak tökéletesen megfelelt. Beszédében a lelkészi állás fontosságáról szólott. A lelkésznek örülni kell az örvendezőkkel és sirni a sirókkal, részt kell vennie hivei örömeiben és fájdalmában egyaránt és állásából kifolyó szentebb kötelesség egyházmegyéje jólétét úgy anyagilag, mint szellemileg tehetségéhez képest emelni. A szónoki szépségekben gazdag beszéd végeztével következett a tulajdonképpeni lelkészi beigtatás. Kun Béla ref. lelkész nyújtotta át az egyház pecsétjét igen szép beszéd kíséretében, majd az egyházmegyei gyűlésnek az új lelkész megválasztásáról szóló egyházmegyei végzése olvastatott fel. Most id. Gyalokay Lajos, mint a nagyváradai ref. egyház világi elnöke és főgondnoka az egyház ládájának kulcsát nyújtotta át meleg szavak kíséretében, mire Dombi Lajos a meghatottság hangjain válaszolt, szent fogadást téve, hogy a pecsétet csak a jog és igazság megpecsételésére fogja használni s hogy az átvett kulcs segélyévyt csak akkor fogja az egyház ládáját fölnyitni, ha azt az igazság parancsolja. Azután az istentisztelet folytatott s annak végeztével a lelkészi beigtatás megható ünnepélye is véget ért.

A SZERKESZTŐ POSTÁJA.

Cs. Ferencz urnak. Érdekes dolgozatát örömmel vetjük, s mihelyt terünk engedi, közlését is megkezdjük. Kérjük azonban a még hátalévő részt — a lap terjedelméhez mérten — lehetősen összevonni s mielőbb szerkesztőségünk kezei közzé juttatni. Szives üdvözlét!

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére címzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt, félévre 3 frt, évnegyedre 1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centimetryni tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓ HIVATAL:

„Magyar Polgár“ nyomdája, b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: SZÁSZ DOMOKOS. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: A magántanítói rendszer módosítása (Dósa Dénestől). — A keresztyénség eredete (Nagy Zsigmondtól). — A kolozsvári főtanoda (Geréb Mártontól). — Codificatio. — Fördös Lajos. — Tanügyi rovat. — Különfélek.

A MAGÁNTANITÓI RENDSZER MÓDOSÍTÁSA.

II.

A tanuló kijön az osztályból, keveset játszik, vagy pihen, vagy meglehet, hogy ép torna-óráróljő, s már csengetnek a priváta-órára. Mi van holnapra, kérdi stereotyp kiejtéssel a magántanító. Megmondják. Azzal fordíttatni kezdi és pedig a legjobbal, hogy gyorsan keresztül essek, mert még más tárgy is van, s abból is privátítani kell. Így egy óra alatt gyorsan keresztül futják két vagy három óra munkaanyagát.

A jobb eszű fiuk e futólagos munkából is kivésznek annyit, hogy az osztályban valamit tudnak felelni, a gyengébbek pedig nem is érzik magukat hivatottaknak arra, hogy előre is készüljenek, ők teljesen elegendőnek tartják, ha ismétléskor a kétszer-háromszor letárgyalt tantárgyakból tudnak valamit felmutatni. Jó priváttanító mellett, ki a tárgyakat jól érti, s ki tanítványait képes is, kész is mindenből elkészíteni, mint a hogy az én időmben mondani szokás volt, előre való készülésről, a feladványokkal való küzködés és észtorésről szó sem lehet. A priváttanító lelkiismeretes buzgósága gondoskodik róla, hogy a szegény tanítvány nehogy valamiképp megerőltesse magát. A kinek nincs ily lelkiismeretes magántanítója és mégis tudni akarja, felkeresi holdogabb társát, s a leleplezett igazságot könnyűszerrel átveszi attól. De látnivaló, hogy minél könnyébszerrel és kevesebb fejtöréssel jut valamely tanuló valamely cikk fordításához, vagy valamely feladvány megoldásához, annál halványabb szellemi nyomokat hagy az illető munka lelkében hátra, ösmerete, megfigyelő, ítélő és gondolkozó ereje annál csekélyebb mértékben gyarapszik általa.

A magántanítói tanítás tehát jelen alakjában a tanulóknál az önálló szellemi tevékenység kifejlődését nagy mértékben gátolja.

Ezzel szemben azt mondhatja valamelyik tanvezető tanár, hogy a magán órán ne fordítsanak előre, a magántanító ne könnyítse a tanuló munka-terhét, a privátán ismételjék az osztályban eltanultakat és világsítsák meg a homályban maradt helyeket, hogy a magántanítók különösen a gyengébbekre fordítsanak kiváló gondot, hogy a tárgyakat azok is értsék meg és sajátítsák el. Szóval a magántanítás a köztanításnak ne uttörője, hanem befejezése legyen.

Oly meggyőződésben vagyok, hogy ez utasítást a mily könnyű megadni, ép oly nehéz keresztülvinni.

Tegyük fel, hogy a priváttanítói kar tapasztalt és jártas tanítókból áll, kik a tantárgyakban kellő jártassággal bírnak és tanítványaik figyelmét tetszésök szerint tudják összpontosítani és a tárgyalás alá kerülő tantárgyra irányítani, mely feltevés azonban igen ritka esetben alapos.

Hány óraker tartatik a priváttanítás? Nemde d. u. 5—6-ig. Oly időben, midőn a gyermekek már 7—8 órai szellemi munkát végeztek, midőn a figyelem megfeszítésére és a tárgyak felfogására fordítható disponibilis szellemi erő már nagy mértékben fogyatékán van. Ily állapotban tanulni és tanítani is végetlen nehéz. És minő tantárgyat akarunk a gyermekek előtt megvilágitni? Oly tantárgyat, mely közvetlen érdekléssel a tanulóra nem bír, mert már tulesett rajta, a közelebbi időben nem kell felelni belőle, melyről a jobbak, sőt a közepesek is azt hiszik, hogy már kellőképp tudják. Ezenkívül a tanulók lelkét egészen a holnapi nap teendője foglalja el. Két-háromféle leckeje van. Könyv nélkül kell tanulnia, számfeladványokat kell megfejtenie, egy vagy két idegen nyelvből előre kell készülnie, talán még más teendője is van. Ily nyomott helyzetben lélektanilag lehet-e várni, lehet-e remélni, hogy tanítványaink a magántanítási órán magukat összeszedjék s valamit tanuljanak, ha oly dolgokkal foglalkoznak, melyeket az osztályban már letárgyaltak? Bizonyára nem.

Ha a magántanító tanítványai figyelmét összpontosítani akarja és azt óhajtja, hogy tanítványai másnap készenlétlenül ne menjenek az osztályba, kénytelen az osztályban még el nem tanított s holnap, vagy holnapután

tárgyalás alá veendő leczkét tárgyalni. A priváttanítás természeténél fogva előlegüzlet. A tanítványok lankadó figyelmét csak úgy képes koncentrálni, ha előre tanít, mert a gyermekek jól érzik, hogy egy rövid órai erőfeszítéssel 3—4 órai nehéz munkát váltanak meg. Aztán mind a tanító, mind pedig a tanítványok érdeke azt követeli, hogy a magántanítás a tantárgyakat előkészítse. A tanítvány a tanjegyért, a tanító a honorariumért dolgozik. A tanítványt a holnapi leczkéből fogják kérdezni. Ha feladványait nem oldja meg, ha előre nem készül, rossz tanjegyet kap, a tanítvány rossz tanjegye pedig árnyékot vet a tanító hírnevére és megrövidíti honorariumát.

Azon tudat, hogy a priváttanítás mindig nyújt anynyi előleget, hogy abból némi kielégítő feleletet az osztályban adhatni, a tanuló lelkében nem engedi kifejlődni azt az erélyt, azt a komolyságot, mely az egyes tantárgyakat komolyabb és behatóbb tanulmányozás alá veszi. Mindig csak máttól-holnapra él.

Arról, hogy az egyes írók olvasásánál pár száz verssel előre járjon, hogy midőn több szabadabb idővel rendelkezik, előre gondoljon és előre készüljön, hogy az eshető munkatorlódást megelőzze, egyáltalán szó sem lehet. A priváta-óra a tanulók testi életfejlődését is nagy mértékben gátolja. A gyermekek huzamosabb szabad idővel nem rendelkeznek. Nem mehetnek ki a szabadba, testet és lelket edző játékokba nem vehetnek. Ugyanazért tanodánk ifjúsága között nagy számmal találhatók beesett mellű, sovány, sáppadt alakok, kik tanrendszerünk fogyatkozásainak mind megannyi élő tanubizonyosságai.

Mindezek folytán azt ajánlom, hogy a magántanítói intézményt, mint tanítói organumot töröljük el. Hagyjuk a tanulókat maguk erejére, dolgozzanak, készüljenek ők maguk. Meg vagyok győződve, hogy ha az első években gyengébben haladnak is, annál erőteljesebben és öntudatosabban fognak haladni a felsőbb osztályokban. A tisztulás processusa is annál gyorsabban és biztosabban fog lejárni. A ki nem tanulni való, az hamar kiválik, míg most a priváttanító, kivált ha kissé vagyonosabb az illető tanítvány és jobban fizet, az alsóbb osztályokban berágja a tantárgyakat s osztályról-osztályra fellebb halad a nagyon gyenge tehetség is, hogy a felsőbb osztályokban annál inkább megnyomorítsa a tanítást.

DÓSA DÉNES.

A KERESZTYÉNSÉG EREDETE.

— Tanulmány. —

— Tekintettel a Christologiai vita legújabb stádiumára. —
(Vége.)

A most idézett szavakban talán már ki is van fejezve, a mi *Kuenent* és *Scholent Lomantól* megkülönbözteti. Loman a modern theologusok utolsó gyűlésén ezeket mondá: „Soha se feledjük el, hogy a mit egyes személyek tesznek, az keveset jelent azzal szemben, a mit a „*Gesamtheit*“ (összesség) létrehoz. „A személyiség minden“ — mondották sokan. Ép úgy mondhatni ezt is:

„a személyiség semmi“. Mit jelent a személy, ha egyedül áll? Ez áll a keresztyénségre nézve is. A keresztyenség, a mint azt mi ismerjük és szeretjük, nem „áll vagy bukik“ egyetlen személylyel, s nem magyarázható ki egy személyből, ki oly kevés konkrét *személyt* hord magán. A keresztyenség produktuma sok mindenféle esemény és áramlatnak, melyek közül a legelső idősámításunk kezdetére esnek.“ Nekem úgy tetszik, hogy itt két különböző nézet áll egymással szemben. — Két különböző nézet, melyek mindegyike külön kiindulási pontul szolgál egy ugyanazon tény magyarázatánál. *Az egyik*, a mely egy új mozgalom keletkezésének idejében fölmerült eseményeket és megindult áramlatokat nem hagyja figyelmen kívül, de magát a mozgalmat előállításában azon személyiségből magyarázza ki, a ki annak az első lökést adta; *a másik*, a mely a magyarázatot csupán a fejlődés folytonosságában keresi, tehát azon mediumban, melyben ez a mozgalom előállott, s fél, hogy egy oly hérosz által a continuitás törvénye megszakíttatnék.

Talán nem fölösleges, mielőtt tovább mennénk, óvni az olvasót egy lehető félreértéstől, a mely eredménye lehet annak, ha nem teszünk elég éles különbséget a keresztyenség között, a mint azt mi *most* ismerjük és szeretjük és a keresztyenség között, a mint az keletkezett. Most csak az utóbbival van dolgunk; azon kérdéssel, vajjon a keresztyenség Jézus által alapított-e vagy nem. És nem ama másikkal: micsoda viszonyban áll a mi keresztyén ideálunk Jézushoz? Ezt a különbséget maga Loman fejezte ki a „*Gids*“²⁾ 1879-iki folyamában, „*A kifejezhetlen a vallásban*“ című cikkében, de nekem úgy tetszik, mintha e különbséget ma már nem tartaná olyan szorosán szem előtt.

E meglehetősen hosszú közbevetés után visszatérek azon állításomhoz, hogy *Loman* azon praemissából indul ki, miszerint egy új vallásos mozgalmat, minő pl. a keresztyenség, nem szabad egyetlen kiváló személyiségből kimagyarázni akarni, mivel ez által az illető személyt kivesszük az emberi fejlődés keretéből. Legyen szabad itt egy hosszabb idézetet megszólaltatnom egy cikkből, melyet *Loman* a „*Gids*“ 1880-ik folyamában (II-ik rész 41 és köv. 11.) „*Antik és modern keresztyenség*“ cím alatt közöl: „Észrevétlenül, de bizton gyarapszik azoknak száma, kik a történettudomány haladásának legalább annyit köszönhetnek, hogy szabadoknak érzik magukat azon phanatizmustól, mely őket eddig akadályozta abban, hogy az őskor nagy fiaiban magunkszerű embereket lássanak. Azonban a historiai kritika nivelláló ereje, mely a dicső multra vonatkozó nézeteinkre hatott, nem csupán egyházunk fénylő szövétnekei iránt táplált babonás tiszteletünket szüntette meg. Egy más, sokkal nagyobb befolyást gyakorolt gondolkodásunkra, a mennyiben megtanított bennünket az emberi nagyságot tisztább és

²⁾ „*Kalauz*“, Holandia legelső tudományos szemléje, egyenlő a mi „*Budapesti Szemlénkkel*“, azzal a különbséggel, hogy a „*Gids*“ theol. cikkeket is közöl.

„nemesebb alakban fogni föl. A mily mértékben takarékosabbak lettünk a mult idők nagyjainak jellemzésében az isteni, mennyei stb. jelzők használatában, oly mértékben mind ritkábban folyamodunk a „pokol“ és „sátán“ nevekhez, midőn feladatunk a pontos kifejezéseket megtalálnunk a történet szinpadán azon személyek jellemzéséhez, a kik ellenszenvet keltenek bennünk. E jelenség oka nem abban keresendő, mintha tiszteletünk a világban levő nemes és nagy iránt kihalt, — sutálattunk az alacsony és rossz iránt elenyészett volna. Nem; sokkal inkább s előbb kell itt gondolnunk megkülönböztető képességünk fejlődésére; a részletek és árnyalatok észrevételében való nagyobb gyakorlottságunkra. Azon befolyásra kell gondolnunk, melyet az empirikus methodusnak újabb időben minden tudományra való szigorú alkalmazása egész gondolkodásunkra gyakorolt, s a mely befolyás nyilvánul többek között azon törekvésben, hogy minden rendkívülit az általános rend világába helyezzünk és a látszólag csodaszerűt a mindent uraló törvény szempontjából tanuljuk szemlélni és fölfogni. Ha napjainkban e csodák nem hívése mindinkább-inkább az egészséges értelem és kellő nevelés jelének tekintik, csak örvehdhetünk e mind hatalmasabban nyilvánuló közvéleménynek, hisz az ily hitetlenség egy egészséges hitnek gyümölcse; a törhetlen rend fensége és szépségében, a természet kimerithetlen gazdagságában, az embernek, mint a természet productumának nagyságában való hité.“ — Ezt az okoskodást illusztrálja Loman Pál személyének fölfogása fölött kimondott ítélete által. Hogy e fölfogás az igazság bélyegével dicsekedhessék, a következő feltételeknek kell hogy megfeleljen: „hogy nincs ellenmondásban az általunk ismert törvényekkel, a melyeknek az embert és a társadalmat mindig és mindenütt alávetve látjuk; hogy beillik a történet keretébe, azaz hogy ezen Pál megjelenése az emberiség szinpadán gondolkodásunk előtt nem valami phantasma, nem egy a mienktől különböző anyagból gyurt lény, nem egy angyal vagy valami „deus ex machina“ megjelenése; a kinek tettei előttünk ép oly rendkívüliek, mint tulajdonai és a kinek hatalmával szemben semmiféle continuitás meg nem állhatna.“ Ezeket a föltételeket, s in casu nem az orthodoxok, hanem a modernek, — nem vették elég szorosan. Bár elméletileg a supranaturalizmus minden fajtájával szakítottak, még mindég a rendkívülit, a kivételest használják a magyarázatnál zsinormértékül.“ A mig mi modernnek, — mondja ő, — még gyermekek vagyunk, azaz a mig modern tudományunkat modern hitelveinkkel egy egységes világ- és életnézletté nem dolgoztuk: mindadig ösztönszerűleg keresünk egy vagy más ember által alkotott bálványt, legyen bár e bálvány neve: „az egyetlen mester, az isteni emberbarát, a kegyesség ideálja, a szent testvéri szeretet példányképe, a legtisztább humanismus megtestesülése; — avagy a tarsusi hithős, az Istentől hivatott, az Isten által megtérített s Krisztus által lelkesített apostol“. A hiba, — mondja, — a mitől nem lehet eléggé ovakodnunk, az, hogy emberek és

dolgok megítélésében az idegenszerűt és különöst, az abnormalist és egyedül állót mint *ilyeneket* csodáljuk és tiszteljük. Az új testamentom alakjait, mint a festők képeiket, mindannyiszor bizonyos távoból kell szemlélnünk; ha igen közel áll hozzájuk az ember, akkor csak arra figyel, a mit *egyénileg* és *személyileg* viselnek magukon, s tekinteten kívül hagyja azt, a mi jellemzi őket, mint azon kornak, azon népnek, azon társadalmi és vallásos körnek típusait.

Azt hiszem, az általam eddig felhozottakból tisztán kitetszik, hogy mig az egyik részen erősen áll az, hogy egy új vallás előállása, a jelen esetben az átmenet a *nemzeti* zsidó vallásból az *universalis* keresztyén vallásba, nem magyarázható ki egy kimagasló személyiség föllépése nélkül, addig a másik részen nem kevésbé szilárd a meggyőződés, hogy e magyarázat téves, mert ez esetben e személy kimagyarázása végett a kivételeshez kell menekülnünk, ahhoz „a mi ellenmondásban van az általunk ismert törvényekkel“; s mert ez által az evolutio törvényét megtagadjuk. Mindegyiknek resultatuma szükségképen más kell hogy legyen, mivel az emberiség fejlődését más-más szempontból tekintik. Mindegyik ugyanazt az irányt követi, de más-más ösvényen halad.

Melyik ösvény mentén találndjuk meg az igazságot? Mind a kettőn. E feleletben nincs semmi abstentionismus. Én azt a szempontot, melyből *Kuener* és *Scholten* tekintik a dolgokat, helyesebbnek tartam, mint a *Lomanét*. De *Kuener* a vita folyamán helyesen jegyzé meg: „egyik állítja: a személyiség minden; a másik a személyiség semmi. Mind a két állítás egyoldalú. Ép oly komolyan kell tanulmány tárgyává tenni ama napok pogány és zsidó világát, mint azt a személyiséget, a ki a mindkettőjük szívében élő szónak hangot adott.“ Hagyjuk tehát őket nyugodtan tovább munkálkodni; hadd folytassák, kiki a saját álláspontjáról, vizsgálódásaikat az ő keresztyén világra vonatkozólag. Hogy minő resultatumot fogunk nyerni, megtanítja majd az eredmény. Egy resultatum bizonyos, s az ez, hogy ezekből a vizsgálódásokból is fényesebben fog előtörni az igazság napja, tisztábban fog szemünk előtt állani a keresztyénség eredete.

NAGY ZSIGMOND.

A KOLOZSVÁRI FŐTANODA.

— Jelentés a főtanoda tanügyi viszonyairól. — Felolvasta a tanári értekezleten

Geréb Márton.

Tanügyi intézkedések.

a.) Tanári székek betöltése, rendezése.

(Folytatás.)

b.) A tanügy emelését célzó intézkedése volt a collegiumi előjárásának a legújabb időben az is, hogy egyfelől végzett tanárjelöltek alkalmazása által, másfelől azáltal, hogy a rendes tanárok nagyobb számú leckeórát vállaltak el, a gymnasiumban a régi osztálytanítói rendszert megszüntette és az egyes tantárgyakat, vagy lehe-

tőleg az egy csoportba tartozókat szakemberek kezébe adta az egész gymnasiumban, minek az az előnye mutatkozott, hogy a növendékek az egyes tárgyakban tisztább tájékozottságot és alaposabb ismereteket szereztek magoknak.

c.) Egy más hasonló intézkedés történt azon eljárásban, hogy a 8 rendes tanári tanszék mellett egy rendszeresített segédtanári állomás állított fel és ez esetről-esetre mindig képesített szakemberrel tölthetett be. Ez intézkedéssel elértek az, hogy a gymnasiumi osztályokban változó tanerőt csak igen kevés számban kell alkalmazni, rendes viszonyok között évenként kettőt vagy hármat legföljebb.

d.) Nem hagyhatom e szakaszban említés nélkül tanodai előjárásunknak a tanárok anyagi helyzetét javítani célzó azon intézkedését, hogy az 1877—78-ik iskolai év elejétől kezdve a rendes tanárok fizetését 900 frtról 1200 frtra emelte, miáltal közvetve a tanügy emelkedését mozdította elő.

e.) Az 1861. évi „Szervezet“ által megszabott tantervtől csak a legközelebbi években történt eltérés annyiban, hogy a IV-dik gymnasiumi osztályban a német nyelv 6 óra helyett 4 órán tanítatik. Ezen változtatást szükségessé tette az ezen osztály számára kiszabott sokféle tantárgynak sok óraszámja, a mi túlterheltséget okozott; ez óraapasztással a túlterheltségen akart segíteni az igazgatóság. — Lényegesebb eltérés történt a „szervezeti javaslat“ rendelkezéséről a gymnasiumi két felső osztályban a múlt 1882—3. iskolai év elejétől kezdve. Ugyanis a nevezett évben a bölcselmi előtanból, mely a „szervezeti javaslat“ szerint a VIII. osztálynak van beosztva egész évi 4 órán, a logika egész évi tárgyként 2 órával a VII. osztály tantárgyai közé vétetett fel — az egyetemes történelem nagyszámú óráinak megfelelő kiszállítása mellett, — a lélektan pedig szintén egész évi tárgyként a VIII. osztályban hagyatott 2 órával. A VIII. osztály tantárgyai közé felvétetett a bölcselmi előtanból fenmaradt két órára egész évi tárgyként a mennyiségtan, az összes gymnasiumi mennyiségtani tananyagának az érettségi vizsgálat előtt való áttekintése céljából.

Mindez intézkedéseket a collegiumi előjárásának indokolt felterjesztésére az egyh. ker. mélt. állandó igazgatótanács jóváhagyó tudomásul vette.

f.) Az énektanításban a régebbi gyakorlattól eltérőleg, a gymnasiumi I—IV. osztályokban abban történt változás, hogy az 1875—6. iskolai éven kezdve, az addigi cantus-tanítók helyett egy szakértő kezébe adatott az énektanítás mind a négy osztályban és azóta az ének nem egy hangnemben tanítatik, hanem összhangzatosan két, sőt három hangnemben is. Ez intézkedés előnyös voltát fölösleges bővebben indokolnom.

g.) Az 1877—8. éven kezdve a torna-gyakorlatok kiterjesztettek az elemi iskola 3—4. osztálybeli növendékeire is, — addig csak a gymnasiumi tanulók jártak tornára — és ezzel kapcsolatban a gymnasium négy felső osztályu tanulói hetenként egy-egy, az összes alsóbb osztálybeliek pedig két-két órán járnak tornagyakorlatokra a városi tornahelyiségbe.

4. Gyűjtemények.

A.) Könyvtár.

Intézetünk gazdag könyvtára, melyben a kötetek száma meghaladja a 21,465-öt, rendezés alatt van. A könyvtári helyiség a főépület déli szárnyában, az első emeleten egy nagy teremből és négy kisebb szobából áll. Nagybodott tehát a könyvtári helyiség a multhoz képest két kisebb szobával, melyek a természetrajzi muzeumnak inen más, alkalmasabb helyiségbe történt átköltöztetésével

csatoltattak a könyvtárhoz. A folyamatban levő rendezés megkönnyítése és czélszerű eszközölhetése szempontjából a múlt évben rendeztetett be egyik mellékhelyiség 300 frtot megközelítő költséggel a kor kívánalmainak teljesen megfelelő, egészen új diszes polczokkal és szekrényekkel a magyar művek számára.

Könyvtárunk gyarapítására évenként, az intézet pénzügyi viszonyaihoz képest, igen szép összeget fordítunk. Évi költségvetésünkben a könyvtár gyarapítására és nyomtatványokra 600 frt van felvéve és ha ez összegből nyomtatványok költségeinek fedezésére 200 frtot számítunk, marad tisztán a könyvtár gyarapítására 400 frt. És eddig megjelent Értesítőink tanúsága szerint az bizonyos is, hogy évenként legkevesebb 400 frt fordítatik új művek megszerzésére és kötetetésére.

A készpénzen való vásárláson kívül gyarapodik könyvtárunk ajándékozások útján egyes tudományos intézetek és magánosok részéről; ezen ajándékozások több száz kötettel és füzettel szaporították könyvtárunkat. Az adományozók között első helyen áll a m. tudományos akadémia, mely évi kiadványait évenként megküldi könyvtárunk részére. Az akadémia ajándék-műveinek száma 10 év alatt megközelíti az 500 kötetet és füzetet. Egyes könyvkiadók és magánosok is hozzájárulnak könyvtárunk gyarapításához.

A tudományos könyvtártól teljesen elkülönítve kezeltek a tanuló ifjuságnak igen gazdag ifjusági könyvtára. Ebbe a szépirodalmi és népszerű tudományos művek s a gyermekolvasmányok az ifjuság által évenként befizetett díjakból szereztetnek meg. E könyvtár gyarapítására és fentartására az elemi iskola 3—4. és a gymnasium I—IV. osztályaiba járó, tandíjt fizető növendékek 1—1 frtot, a gymnasium 4 felső osztályaiba járók pedig 2 frtot fizetnek évenként. Egész évi bevétele e könyvtárnak 400—450 frtot teszen.

E bevételből fedezi az ifjusági olvasó-egylet évi szükségleteit és eszközli könyvtára gyarapítását új művek megszerzése által. Számadásait évenként felülvizsgálja a tanári kar. — Az ifjusági könyvtár kötetének száma ez idő szerint a 2000-et megközelíti.

(Folyt. köv.)

CODIFICATIO.

Az orbai egyházmegye véleménye*)

az erdélyi ev. ref. Egyházkerület törvényeire, melyeket a 9. §. értelmében az egyetemes zsinat által hozott „Egyházi törvényekhez“ alkalmazott az állandó ig. tanács kiküldött bizottsága.

A midőn a debreczeni országos zsinat által alkotott egyházi törvényekbe az erdélyi egyházkerületet képviselő tagok beigatták a 9. §-t, melyszerint „Erdélynek a több százados külön állás folytán kifejtett alkotmányos szervezete érintetlenül hagyatik“ stb., úgy vélekedtünk, hogy a képviseléssel megbizottaknak e záradék becizikelyezésével csakis a magyarországi testvéregyház igazgató-testületének jogköréhez nem tartozó kiváltságot, a házasságügy intézési jogát volt céljuk Erdély részére fenn-

*) A szabad vélemény-nyilvánításnak levén barátai, közreadjuk, a beküldők kérelméhez képest, e véleményt, habár lapunk egészen ellentétes állást foglal el e kérdésben s fön is tartjuk magunknak a reflexiot e véleményre.

Szerk.

tartani, nem pedig az erdélyi alkotmány szervezetet lényegében úgy, mint formájában biztosítani.

Igenis feltettük azt, hogy midőn a törvény alkotásra hivatott legfelsőbb és legilletékesebb testület az egyetemes zsinat a magyarországi ref. egyház egyetemét alkotó testületek szervezésének feltételeit egy egységes elv alapján kimondotta, s az egyházalkotmányt a szerint megalkotta, erdélyi törvényeinket összevetvén amazzal, ha abban a valódi önkormányzás elengedhetetlen feltételét — a gyülekezetek egyenes befolyását — kifejezve és biztosítva látják, erdélyi egyháztörvényeinket egészben úgy, mint részleteiben készséggel idomítják amához, mint tökéletesebb alkotáshoz.

Azonban ezen jóhiszemű feltevésekre alapított bizalmunk megtörtött már akkor, mikor az áll. ig. tanács betérjeszti, a kerületi gyűlés pedig elfogadja e szavakban kifejtett javaslatát, hogy hatályban levő egyházi törvényeinknek az egyetemessel öszhangzásba hozására stb. készítsen véleményt: mert ebben ki lett mondva, hogy hatályban levő egyházi törvényeink módosulást nem szenvednek, csakis az egyetemesbe beillesztetnek; e javaslat alapján készült aztán a tervezet, mely véleményadás végett egyházmegyénkhez leküldetett s melyhez hozzászólni mi is felhivattunk, mit a következőkben teszünk meg.

A mélt. áll. ig. tanács az iránt nyervén megbízást, hogy hatályban levő törvényeinket hozza öszhangzásba az egyetemessel, nem pedig arra, hogy helyenként módosítsa azt a zsinati szerint s ez lévén irányadó javaslata elkészítésénél, mintegy kizártnak látszik az, hogy az egyes egyházmegyék az egyetemes törvényben kifejezést nyert, a prot. valódi önkormányzatnak megfelelő s azt biztosító irányelvek és nézetek álláspontjára helyezkedjenek, s hiányos egyházalkotmányunkat azok szerint átalakítsák. De minthogy a javaslat, melyből e következtetés levonható, rólunk nélkülünk hozatott, ut nyitvatván a nyilatkozásra, bátorságot veszünk magunknak a kérdéses törvényhez nem mint beillesztendőhöz, hanem mint lényegében módosítandóhoz hozzászólani.

Egyházmegyénk hatályban levő törvényeinknek fentartásáért szavát emelni szükségesnek és megokoltnak átná azon esetben, ha birna az az egyházalkotmány szükséges kellékeivel, s a valódi önkormányzásnak több biztosítékát nyujtaná, mint az egyetemes, ha a multban gyökerező, az egyházkerület ragaszkodását bíró, a köz-előmenetelre hatásosan befolyó kiváltságokat oltalmazna meg. De egyházmegyénk fentartani óhajtott törvényeinket nem ilyeneknek tudja; mert azok nem protestáns alkotáshoz illő szabadelvűséggel, a ker. szabadságból folyó evangéliumi önkormányzat tráditióihoz hiven, a közohajtásnak megfelelőleg, hanem inkább a kényszerűség nyomása alatt keletkeztek; és azok, kik tökéletesebb alkotásra törekedtek, engedtek azért, nehogy az óhajtott átalakulás ellenszegülésökön megtörjék, s bizonytalan időre elhalasztassék. Ez állításunkat kétségbevonhatatlanul igazolja a törvényalkotó n.-enyedi utolsó közszinatnak ezen szavakban kifejezett határozata, hogy „noha a törvényczikk egyes szakaszaira vonatkozólag lennének egyes megjegyzései és óhjai, mindazokat elhallgatva, az egész törvényczikket minden szakaszában vitatás nélkül elfogadja, abban a világosan kifejezett reményben, hogy az összeülnendő egyházker. közgyűlés első és fíteendői közé sorozandja e törvényczikk részletes újból átvizsgálását, s egyes szakaszainak az anyaszentegyház közkiválmála szerinti átídomítását.“ Minthogy pedig ez átídomítás ezideig meg nem történt, történjék meg most; okaink erre következők:

Ha az anyaszentegyház egészét az egyes egyházak

alkotják, akkor a kormányzó egyéneknek és testületeknek az egyházak közvetlen kifolyásának, azaz: presbyteri-nek kell lenni. Hiszen már az őskeresztényeknél, a mint szervezni kezdik magukat, előttük a presbiteri igazgatás. S magok az apostolok hivatkoznak a gyülekezetek e köréhez tartozó kiváltságra; ugyanis Pál apostól a kor. gyülekezethez irt 1. és 2-ik leveleiben a kiközösítésnél, valamint a kiengesztelés és visszafogadás kérdésénél ítéletét a gyülekezet ítéletétől teszi függővé. „És hogy ezen autonomia mennyire eredeti jelleméhez tartozott az őskeresztény gyülekezeteknek, kitetszik abból, Baur mondja, hogy még azon időben, midőn Ciprián kárthagói püspök a clerust jogainak teljes tudatában képviselte, a gyülekezetek választási joga sértetlenül állott.“

A gyülekezeteknek ezen evangéliumi és ker. történelmi kiváltsága mellőztetett az erdélyi egyházkerület 1871-ben hozott törvényeiben. És minthogy a gyülekezetek egyenes befolyása a kormányzó személyek és testületek összeállításánál nem vétetett kiindulási alapul, az egyházalkotmány nem nyerhette meg képviseleti szervezetét, de sőt a legfőbb testület összeállított oly formán, hogy az egyenes választás útján helyet nyert képviselők oly arányban állanak a gyűlés által választott és állandósított tagokhoz, mint 1 a 4-hez.

Ezért, nem lévén ez a hívek közakarátának kifolyása, az általa elérni szándékolt önkormányzat csak névleges, nem pedig megvalósított olyan, mely minden egyházügy intézésre célzó módosulásnál nyilvánulást nyerhessen; a hívek fölé emelt igazgató személyzet és testület nem a hívek testületéből nő ki, hogy ezen szerves összefüggésnél fogva azok akaratának, érzelmének, lelki-szükségletének legyen képviselője.

Ebből folyó hibája, hogy nem képviseleti. Kivéve a szabad választás által bejutott 68 tagot, mely az egészben elenyésző kisebbség, a nagy többség a kerületi gyűlés választottja, vagy állása után állandósított tag; ezek pedig nem képviselői a hívek egyetemének, eljárásukért felelősségre nem vonhatók, s ha alkotásaik a közakarátanak meg nem felelnek, vissza nem hihatók, esetleg ki nem cserélhetők.

Az összealkotásnál testületi kiváltság és a gyűlésnek önmaga általi kiegészítése szolgálván vezérelvül, lett a képviseleti helyett *rendi alkotmány*, mely végeredményben a hatalomnak kevés kezekbe való öszpontosítására vezet.

A gyűlés tagjai állásukat egymás által nyerik, s ez okon köztük bizonyos *érdekközösség* fejlődik ki, mely a törvényhozó, ítélő és igazgató hatalom főkéllékét — a függetlenséget — veszélyezteti.

Végre, míg az egyházmegyék a convent és zsinat öszszealkotásánál a pártás tekintetbe vétetett, az erdélyi egyházkerületi közgyűlés tulnyomólag világi elemmel foglalja el helyét közbül, megzavarván az öszhangot, kockáztatván a sikert, melyet az egymás fölé emelt testületeknek egy közös, egyező elv szerinti öszszeállításával lehetett volna elérni.

Ezen okoknál fogva egyházmegyénk kimondja, hogy a házassági ügyet tárgyazó törvény kivételével, a többinek nem fentartását, hanem a zsinati egyházi törvény szerint átváltoztatását kívánja.

E megállapodáshoz képest tehát általában állanánk a debreczeni zsinat által hozott törvényekhez, s az erdélyiekből azokhoz csak néhány olyan intézvényt óhajtánánk felvenni, melyet az idő és tapasztalás üdvösnek bizonyított bé, s melyeket ki is jegyzünk olyan renddel, a hogy a kézirat gyanánt kiküldött nyomtatvány mutatja.

I. *Egyházalkotmány* megmarad változatlanul.

Első rész. Első fejezet. Egyházközöségekről egészen a

debreczeni törvény 11. §.—34, csak a 28. §. 10. pontjában a tanítók és énekvezérek választása kimarad, azokat a közgyűlés kell hogy válassza, — azt kívánja kiválólágg a keperendszer, továbbá az erdélyiből az egyházközségi közgyűlésről szóló részt 36 §.—47. §. felveendőnek tartjuk a debreczeni törv. 21. §. alapján, s itt csak azt a változtatást tennők, hogy a számadó gondnokságra ne az esperes, hanem a presbiterium jeleljen három egyént (6).

Második fejezet: Egyházmegyék.

Egészen a debreczeni törvény 35. §. 44. §., de ahhoz felvétetni óhajtjuk az erdélyiből az *egyházmegyei tanácsról* szóló részt, s még ezen változtatásokat kívánjuk:

a.) a tagok között e helyett „az egyházmegyei gondnokok“ jőne ez: „a presbiteriumok által választott két-két gondnok“, tehát minden egyházmegyében lenne csak két gondnok.

b.) elnök az esperes mellett a hivatal szerint idősebb gondnok.

c.) házassági altörvényszék marad, mint volt eddig.

Harmadik fejezet: Egyházkerület.

Egészen a debreczeni törvény 45. §.—54. §., de ahhoz felvétetni óhajtjuk az erdélyiből az *áll. igazgató tanácsról* szóló részt egészen, a 74. §-ban ezen változtatással: tagok a püspök, egyházkerületi főjegyző és államgondnokok; s 75. §.; elnöke a püspök, akadályoztatása esetén az egyh. ker. főjegyző.

S még a következő változtatásokat óhajtjuk:

a.) tagjai a közgyűlésnek az egyh. megyei gondnokok (kettőnél több nem lehet.)

b.) a tanodáktól; teljes tanodáktól 2, nem teljesektől 1 az illető testületek által választott tanár, s a theologiai facultas minden felszentelt tanára.

c.) az egyh. kerületi ház. főtörvényszék marad, mint volt eddig.

Negyedik fejezet: Convent.

Debreceni 55—66. §.

Ötödik. Zsinat.

Debreceni 67—90. §.

Második rész.

Első fejezet. Lelkipásztorok.

Debreceni 91—128. §.

Második fejezet. Esperesek.

Debreceni 129—134. §.

Harmadik. Püspök.

Debreceni 135—138. §.

Negyedik. Egyh. községi gondnok.

Debreceni 139—143. §.

Ötödik. Egyh. megyei gondnok idej. év tanodái.

Debreceni 144—147. §. de ide felveendő az erdélyiből a tanodai gondnokokról szóló rész egészen (188 a—k).

Hatodik. Egyh. kerületi főgondnokok.

Debreceni 148—151. §.

Hetedik és Nyolczadik fejezet.

Debreceni 152—157. §. azután bevenni az erdélyiből a hetedik és nyolczadik fejezetet az egyházmegyei és egyházkerületi közügyigazgatásról, azzal a változtatással, hogy:

a.) az egyh. megyei közügyigazgató tagja az egyh. megyei tanácsnak is.

b.) az egyházkerületi közügyigazgatót nem a kerületi közgyűlés, hanem a presbiteriumok válasszák.

Kilenczedik—tizedik fejezet.

Debreceni 158—161. §.

Ide jó az erdélyiből a *tizenegyedik és tizenkettődik* fejezet egészen.

Tizenhárom—tizennégy fejezet (erdélyi).

Debreceni 7. és 8. fejezet.

Tizenötödiktől-huszedikig.

Debreceni tizenegy—tizenhatodik fejezetek.

Harmadik rész.

Lelkészválasztás.

A lelkészválasztásnál is egyesülnünk kell, s állunk is a *Debreceni törvény mellé*, csak ahöz az erdélyiből hozzátenni óhajtjuk.

a.) a kántorok választásáról.)

b.) az özvegyek árvákról) szóló §-okat

A többi t. i. *közalap, egyházi adózás, egyházi törvénykezés*, mind a debreceni szerint, csak hozzá téve az erdélyi házassági törvényszékeket, a mint azt elébb is megjegyeztük.

Ily módon egyesülhetnénk, s az egyesülés nagy erő.

FÖRDŐS LAJOS

(1817—1884.)

Fördös Lajos kecskeméti lelkész, a kecskeméti egyházmegye főesperese s a dunamelléki egyházkerület helyettes püspöke, máj. 5-én délután 3 órakor hosszas szenvedés után meghalt.

Fördös Lajos halálhíre leverő hatást tesz egész egyházunkra, mert hosszas lelkészi és egyházi pályáján hit-sorsaink általános becsülését és szeretetét szerezte meg. A veszteség közvetlenül a kecskeméti egyházat érinti, mert az egyház minden tagja a szeretett, nagyrabecsült lelkészt gyászolja benne, a kecskeméti kollegiumnak pedig erős támogatást vette el e haláleset. Az egyházkerületben s az általa adminisztrált kecskeméti egyházmegyében nagy ürt hagy Fördös halála. Az elhunyt tevékeny életének főbb mozzanatait a következőkben vázolhatjuk:

Fördös Lajos 1817-ben június 17-én Gyönkön született, hol atyja — Dávid — tanár volt. Anyját Gál Zsuzsánnát a korán árván maradt gyermek nem ismerte, csakhamar nyert azonban helyette anyát Vécsey Sárában, ez áldott lelkű nőben, ki az árva gyermeket szerető gond-
dal nevelte. A latin iskolákat Gyönkön kezdette, Pápán folytatta és miután időközben atyja Nagy-Dorogra rendeltetett lelkésznek, újra a gyönki iskola növendéke lett.

A bölcsészeti tanfolyamra a pápai iskolába ment, hol az akkori híres tanárok: Tarczy, Zádor, Kocsi Sebestyén előadásait nagy figyelemmel hallgatván és hat év alatt a bölcsészeti, jogi és hittani tanfolyamokat befejez-
vén, szülői házához vonult, s ott a lelkészi pályára készült, melyhez nagy vonzalmat érzett magában a szelid lelkű ifju. 1838-ban kitünő eredménnyel tette le a lelkészi képességi vizsgát, egy évet mint nevelő töltött Nagy-Kőrösön Halász József ur házában, 1839-ben pedig Polgár Mihály mellé segédlelkészül hivatott meg Kecskemétre. Itt két évet töltött általános és csaknem a rajongással határos szeretettől környezve, a kitünő képességű, szelid modoru s megnyerő arczu, deli természetű, fiatal káplán. Jó hire tulszárnyalta az egyházkerület határait, s 1841-ben a tiszántuli egyházker. fekvő kisujszállási fényes gyü-

lekezet hívta meg rendes lelkészének. Hat évet töltött a kisújszállási lelkészi hivatalban. 1847-ben a kunszentmiklósi egyház hívta meg lelkészül. Itteni hivataloskodása idejére esik a Thun-féle Entwurf, melynek éle leginkább a csaknem minden alapot nélkülöző s az állam által soha nem dotált protestáns gymnasiumok szívébe hatolt, végmegsemmisüléssel fenyegetvén lételőket. A buzgó lelkész felemelé hatalmas szavát, lelkesítve hivatát s környezetét buzdítva, saját példája által teremtett alapot s a fenyegetett kunszentmiklósi iskola megmaradt s újabb virágzásnak indulva, folytatta működését.

A kunszentmiklósi egyháztól 1856-ban vált meg. A kecskeméti gyülekezet, hogy annál inkább megnyerhesse őt lelkészül, a kettős lelkészi állomást beszüntetve, az egygyé tett lelkészi hivatal megnagyobbodott jövedelmét magában foglaló díjlevéllel kereste fel. Kecskeméten ekkor várt rendezésre az iskolaügy. Pest elhódította a theologiai intézetet. E hódítást Kecskemét fájó szívvvel nézte s érzelmeinek keserű kifakadásokban, siralmas panaszokban adott nyilvánulást, rámutatva a történeti jogalapra, mely ő mellette szólt. Irodalmi működésének egyik iróilag fényes, de végkimenetelében eredménytelen mozzanata ez időkre esik. Török Pállal folytatott heves polemiája kompromisszummal végződött, a mennyiben Kecskemét megtartotta a theologiai előkészítő osztályt, de Pest kivívta akkor a három felső osztályt, később pedig a teljes theologiai tanfolyam felállításának jogát. Ezután a megmaradt résznek ápolása és tovább fejlesztése foglalta el őt s a közélet más terén keresett méltó elfoglaltatást.

Egyéniségének sulya leginkább az egyházi irodalom terére esik. Imakönyve, ágendája több kiadásban közkezen forog a papság és női világ körében. Egyházi beszédeit tiszta vallásos szellem, emelkedett eszmék, nemes szónoki egyszerűség jellemzik. Irodalmi szerkesztései (Papi dolgozatok. Kecskeméti prot. Közlöny.) hézagpotló és a maguk korában becses vállalatok voltak. A szorosán vett szaktudomány terén Concordantiájával tünt ki, — melyet azonban, a theol. irodalom nagy kárára, be nem végzett.

Kitűnő képzettsége az egyházi hivatalokban is gyors előmenetelt biztosított számára. 1871-ben a kecskeméti egyházmegye főjegyzőjévé s a szuperintendencia tanácsbírájává választották; nem sokkal ezután al, később főesperes lett, mely állásában érte őt Török Pál halála.

A református egyház conventjein és tanügyi bizottságaiban csaknem állandó képviselő volt s a debreczeni zsinaton ő helyettesítette az akkor már gyengélkedő Török püspököt.

Már a zsinat alkalmával sem a régi, erős, eleven ember volt, kevéssel azután pedig gyomor és szembaj lepte meg. Ez utóbbi miatt keletkezett aggodalma, az a gondolat, hogy vakon kell éveket töltenie, lelki erejét megtörték s az idő óta testben, lélekben rohamosan rogyott. Mikor Török Pál meghalt, már egészen roskatag ember volt, úgy, hogy a temetésre se mehetett fel, de azért a reá néző kötelesség elől nem tért ki, mint legidősebb esperes átvette a helyettes szuperintendensi tisztelet, azt közéleti érdemlőleg viselte f. évi márcz. végéig, a mikor meg kellett hajolnia az őt kínzó szenvedések előtt s azt letette.

Utolsó nyilvános szereplése 1883. decz. 5-kén volt, a mikor az egyházkerület rendkívüli közgyűlésére felment, azt buzgó imájával ő nyitotta meg s részben ő vezette.

A mily kimagasló alak volt az elhunyt főpap egyházában, ép úgy kitűnt házi erényeivel a családi élet terén. Családi életét, melyet 1843-ban kezdett meg az emelkedett szellemű, szép lelkű Veres Borbálával, csendes boldogságban töltötte. Keresztyénhez illő megadással tűrte a

csapásokat, mely két nagyreményű gyermeke halálával érte. Özvegye, négy gyermeke, több unokája és nagy számú rokonsága gyászolja halálát.

A boldogult főpap egyike volt a ref. papság legrokonszenvesebb alakjainak. Egyszerű egész a puritanizmusig, de ennek rigorizmusa nélkül. Kedves és szellemes a társaságban, kevés, de nyomós szava a zöld asztal mellett, rövid, de magvas az irodalomban. A kecskeméti egyház gyászában méltán és őszintén osztozik az egyetemes ref. egyház is, mely legjobbainak egyikét, az irodalom is, mely egyik derék munkását vesztette el benne.

*

Temetése impozáns részvét mellett ment végbe. A holttest kedden reggel helyeztetett el a diszes ravatalon, a lelkészi hivatal helyiségeiben, a melynek előcsarnokai és maga a ravatal-terem fekete posztóval és pompás halotti disszel voltak bevonva. A holttestet felváltva a jogakadémia és a reform. gymnázium 4—4 növendéke őrizte s a szemlélők végtelen sora látogatta egész ma déli 12 óráig, a mikor a lezárt koporsó a reform. anyateplomb előcsarnokába helyeztetett.

A részvétnyilatkozatokat kifejező kecskeméti küldöttségeket a bánatos özvegy kedden, a vidékieket pedig tegnapelőtt fogadta. Ugyanez alkalommal helyeztettek le a koszoruk a gyászravatalra, amikor is a jelenvolt összes küldöttségek és testületek nevében Sipos Pál helyettes püspök, Pap Károly pesti pap és Mádi János a kecskeméti egyház főgondnoka tolmácsolták a család előtt a mélyen érzett részvétet és fájdalmat.

Szerdán érkeztek Szász Károly, Ballagi Mór, Sipos Pál helyettes püspök, Szilády Áron, Csikay dunavecsei esperes, Dobos czeplédi esperes, Pap Károly pesti pap, Kovács Albert a pesti theologia igazgatója, Ádám Gerson nagykőrösi gymn. igazgató, valamint a budapesti, nagykőrösi és halasi reform. tanintézetek tanárai. Már előzőleg megérkeztek Antos egyházmegyei főgondnok, Kiss József debreczeni tanfelügyelő stb.

A temetési gyászszertartás a templomban 3 órakor a reform. főiskolai énekkar gyászdalával vette kezdetét. Ezután Szilády Áron mondott megható imát; majd Szász Károly prédikációja következett, melynek motívuma „Consummatum est“ volt. A beszéd eszmegazdagsága és elegikus költői szépsége mélyen meghatotta a templom óriási hajóját zsufolásig megtöltött gyászoló közönséget.

Végül ismét az énekkar gyászdala következett, a melynek elhangoztával megindult a menet végtelen sora, ki a budai temető felé, ahol csak alig egy héttel előbb készült el az új családi sirbolt. Az utcákat ezernyi néptömeg lepte el; a piac és főiskolater zsufolásig tömve volt. A koporsó után a koszorúkkal telt gyászszekér haladt, majd a gyászmenet beláthatlan sora következett, a különböző testületekkel, küldöttségekkel. A nagykőrösi presbyterium csak délután érkezett meg koszorúval, Filó vezetése mellett.

A sirnál Dobos János rögtönzött megható sirbeszédet tartott; végül Nagy Ferencz ref. főgymn. tanár beszélt igen szépen s ezzel a temetés, a melynél igaz részvétre és gyászpompára nagyszerűbbet Kecskemét városa még aligha látott, véget ért.

Nyugodjanak békével a nemes hamvak!

TANÜGYI ROVAT.

A tankerületek beosztása. Az 1883. XXX. t. cz. 42. §-a szerint az ország tizenkét középiskolai tankerületre osztott. Az egyes kerületek szervezése és beosztása

nagy nehézségekbe ütközött, mert sokféle szempontot kelle figyelembe venni s a törvény létrejöttét nehezítő körülmények itt is felmerültek. Az irányadó szempontok, melyek szerint a kerületek beosztása történt, a következők: 1. A nyelvi viszonyok figyelembe vétele, hogy az egész kerületekben a magyar és német nyelven kívül legfeljebb még egy idegen nyelv szerepeljen; így szerepel a szegediben a szerb, a nagyszébeniben, nagyváradiban, a kolozsváriiban a román, a kassaiban a ruthen, stb. 2. A vallásfelekezeti érdekei. Lehető gond fordítottat arra, hogy az egyes kerületek az illető vidékek uralkodó vallása szerint tömörüljenek, így jutott a legtöbb ágostai felekezeti intézet a nagyszébeni tankerületbe, a legtöbb helvét jellegű a debreczenibe. 3. Figyelem volt az egyes kerületek territorialis és közlekedésügyi viszonyaira, mert kívánatos, hogy a közlekedési viszonyok megkönnyítsék a főigazgató hivatalos körútjainak teljesítését. 4. Lényeges befolyást gyakorolt a beosztásra az első két szempont lehető megóvása mellett a teendők egyenletes megosztása. A következőkben közöljük a két erdélyrészi tankerület beosztását: Kolozsvári tankerület: Ebben a főigazgatóság vezetése alatt állanak, a kolozsvári kath. főgymn., a szilágsomlyói kath. algymn., a naszói gör. kath. főgymn., a szamosuj-ujvári kath., algymn., a marosvásárhelyi kath. gymn., az erzsébetvárosi kath. algymn., a balázsfalvi gör. kath. főgymn., a gyulafehérvári kath. főgymn. — E kerületbe esnek a kolozsvári ref. főgymn., a kolozsvári unit. főgymn., a zilahi ref. gym., a marosvásárhelyi ref. főgymn., a nagyenyedi ref. gym. — Nagyszébeni tankerület. Ebben a főigazgatóság vezetése alatt állanak: a nagyszébeni áll. főgymn. a dévai áll. főreál., a székelyudvarhelyi kath. főgymn., a székelyudvarhelyi áll. főreál., a csiksomlyói kath. főgymn., a kézdivásárhelyi kath. algymn., a brassói kath. főgymn. E kerületbe esnek: a nagyszébeni ág. főgymn. és főreál., a szászvárosi ref. főgymn., a brádi román gör. kel. algymn., a szászsebesi ág. algymn., a medgyesi ág. főgymn., a segesvári ág. főgymn., a székelykereszturi unit. gymn., a székelyudvarhelyi ref. főgymn., a szászrégeni ág. algymn., a besztercei ág. főgymn., a sepsiszentgyörgyi ref. algymn., a brassói ág. főgymn. és alreál., a brassói román gör. keleti főgymn. és alreál.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1884. május 10.

— **Egyházkerületünk ez évi közgyűlést** br. Kemény Gábor főgondnok a jövő június hó 5-ére hivta össze. A közgyűlés főtárgyai ekkép körvonalozvák az elnöki meghívóban: 1. Igazgató-tanács javaslata, egyházkerületünk törvényeinek a magyar ref. egyetemes egyházi törvényekbe beillesztésére s egyházi összes törvényeinknek rendszeres összeállítására vonatkozólag. — 2. Ugyanannak előterjesztése a középiskolai országos törvény következtében szükséges intézkedésekről. — 3. Az országos ref. közalapról segélyezés végett benyújtott kérvények felülvizsgálása s azokra vonatkozó vélemény megállapítása. — 4. Igazgató-tanács javaslata egyházkerületünk házi pénztárából (domestica) megállapított 1000 frt segély kiosztására s jövőre ezen alapról 2000 frt segély folyóvá tételére nézve. — 5. Gondnoki és tanári választások.

— **Mária Anna királyné**, az 1875-ben elhunyt V. Ferdinánd neje, vasárnap d. u. 5 órakor meghalt. Az elhunyt magyar királyné és férje, ennek 1848-ban történt lemondása után, Prágában éltek egész fejedelmi udvartartással, de a legteljesebb visszavonultságban. Hült teteje két napig lesz kiterítve Prágában s az ünnepies gyász-

szertartás után Bécsbe hozzák, hol vasárnap fog elhelyeztetni a kapuczinusok templomának sirboltjában. Az udvari gyász a temetés napjától kezdve három hónapig fog tartani, de a harmadikban már csak félgász lesz. Az uralkodó család gyászában őszinte részvétellel osztozik a magyar nemzet is.

— **55,000 forintos alapítvány.** *Szentiványi* Miklós 50,000 frtot és testvére *Szentiványi* József nevében 5000 frtot, tehát összesen *ötvenötezer forintot tett le a sajó-gömöri iskola számára* azon kijelentéssel, hogy a jelenlegi gymnasiumi épületben, illetőleg annak helyén egy „*polgári és gazdasági tanintézet*“ állittassék fel, a jelenlegi alaptőkék hozzávonásával együtt. Ezt a gyűlés lelkes ovációk között magáévá tette, s így az új VI. osztályu tanintézet felállítását semmi sem gátolván, az építés, a tanintézet és a tanári lakásokra nézve azonnal megkezdetik. Ez annál könnyebben fog menni, mert Sajó-Gömör városa, e tisztán földmivelőkből álló ág. hitv. magyar nép, az összes gyalog és ígás napszámot készséggel felajánlotta. Ily nemes tett nem szorul dicséretre!

— **A kézdi egyházmegye** Zwingli Ulrik születése négyszázados emlék-ünnepét Alcsernátonban 1884 május 18-án tartja meg a következő programmal: I. Az isteni tisztelet. Egyh. m. közgyűlés után 10 órakor templomba menetel. 1. Introitus: „Téged áldunk nagy Isten“. Gyülekezet éneke. 2. Invocatio: „Mint a szép hives patakra“. A gyülekezet éneke. 3. „Isten dicsősége“. Bethowentől. Előadja a kántortanítói dalkar. 4. Könyörgést mond *Borbát* Pál egyházmegyei főjegyző. 5. „Erős várunk minékünk az Isten.“ Előadja a kántortanítói dalkar. 6. Prédikációt tart tiszteletes *Szabó Géza* lelkész. 1. János 5. rész 4 verse felett: „Valami Istentől született, meggyőzi e világot; és az a diadalom, mely győzte e világot: a mi hitünk.“ 7. Záréneke: „Miatyánk.“ Eneklí a dalkar. II. Délután 2 órakor közebed. III. Este Lázár Mihályné szül. Gilyén Anna ő nagysága védnöksége alatt az egyházmegyei könyvtár alapja javára *Farkas Ignác* ur házában táncvigalom fog rendeztetni, melyet zene-, ének- és szavalati estély előz meg érdekes műsorozattal.

— **Fogarasi egyházközségünk** e hó 4-én ünnepelte meg Zwingli születésének négyszázados évfordulóját. A tágas templom a szorongásig megtelt; a város értelmiségéből kevesen hiányoztak az ünnepélyről, melyet mindenesetre emelt az is, hogy a helybeli nemzetiségek (összesen 3) és felekezetek (6) is képviselve voltak. Az ünneplő egyház énekkara nagyszólamu énekeivel, első papja, *Pánczél* Károly pedig szép alkalmi beszédének hatásos előadása által keltettek emelkedett hangulatot.

— **A hunyad-zarándi egyházmegye** papsága május 4-én ülte meg Déván Zwingli emlékünnepélyét, mely alkalommal *Bartha* Lajos esperes és *Jánó* Albert egyházmegyei jegyző tartottak szép alkalmi beszédeket; a képezdei dalárda emelte az ünnepély díszét. Az ünnepély után közlakoma következett, hol *Pogány* György főispán, felhozva a protestantizmus ellen a kormányok és uralkodók részéről a multban folytatott sérelmes politika áldástalanságát, közlekedés közt éltette a ref. felekezet iránt is atyai gondossággal viseltető felséges királyunkat. A főispánt több ízben köszöntötték fel a papok, ragaszkodásukat nyilvánítva a jelenlegi kormány iránt is. Nagy határu és eszmegazdag beszédekkel fűszerezték a lakomát: Réthi Lajos, Bartha Lajos, Jánó Albert, Szócs Sándor, Hetyey Gábor, Dózsa Dénes, László Zsigmon, Jakab Dénes, Tamó Gyula és mások. A megjelent vendégek is őszintén kívánták az egyházmegye felvirágzását, melytől a magyarság oly sokat vár.

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére címzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt, félévre 3 frt, évnegyedre 1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centimetryi tér egyszeri hirdetésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓHIVATAL:

„Magyar Polgár“ nyomdája, b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: SZÁSZ DOMOKOS. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: Ugocsa non coronat (Szász Bélától). A magántanítói rendszer módosítása (Dósa Dénestől). — A kolozsvári főtanoda (Geréb Mártontól). — Igazgató-tanács nagy gyűléséről. — Pestalozzi hitvallása (Csekme Ferencztől). — Vidéki élet. — Különfélék. — Hirdetés.

UGOCSA NON CORONAT

Kolozsvár, máj. 7.

Az önmérséklet lehető legnagyobb mértékére van szükségünk, a midőn komolyan akarunk szólani ahoz a véleményhez, a melyet az orbai egyházmegye adott az áll. ig. tanács albizottságának tervezetére a codificatio ügyében. Ha ez a törekvésünk, legjobb akaratunk mellett sem találna sikerülni, szolgáljon mentségünkül maga a vélemény, mely e t. lap mult számában a maga egész eredetiségében olvasható.

A komoly hozzászólás annál nehezebbé van téve, hogy maga a vélemény fölhozza a maga halálos ítéletét, a midőn bevezetésében hivatkozik az egyházkerületi közgyűlés mult évi határozatára, melylyel, az ig. tanács javaslata alapján, utasította emezt, hogy „hatályban levő egyházi törvényeinknek az egyetemessel összhangzásba hozására stb.“ készítsen véleményt, sőt mi több, e törvényhozási tényből maga ki is vonja a helyes consequentiát, hogy t. i. „ebben ki lett mondva, hogy hatályban levő egyházi törvényeink módosulást nem szenvednek, csakis az egyetemesbe beillesztetnek.“

Már most hogyan vitatkozzék az ember fia, a ki az egyházkerületnek egy—háromszázezered, és az egyetemes egyháznak egy-harmadfél-milliomod része, Ugocsa vármegyével, illetőleg Orbai nemes egyházmegyéjével, a ki ignorálva az egyházkerület illetékes határozatát és az egyetemes egyház felségileg megerősített törvényeit, mert jól megjegyezzük: nem „az erdélyi egyházkerületet képviselő tagok“, hanem a zsinat ígat-

ta a törvénybe az ismeretes 9. §-t!) kapja magát és minden alap nélkül el kezd építeni a levegőben — mintha egyik tagja is soha hírétsem hallotta volna annak a hatalmas papavató szónoklatnak, a melyben Nagy Péter megmagyarázta, gondolom, most harmadéve, az egyházkerületi közgyűlés ünnepélyes isteni tiszteletén, a gyülekezetnek a levegő-égben való szabadalkozás mi-voltát és hallgatagságát.

Csak nagy baj az, ha valaki — még, ha egy egész egyházmegye is az a valaki — okosabb akar lenni nemcsak az egyházkerületénél, nem is csak az egyetemes egyházánál, hanem magánál a történetnél, faja és felekezete háromszáz éves multjánál, életfejlődésénél, az alapító, fejlesztő, alkotó ősöknél, a kik ezt a csekélységet, a mit erdélyi reformált anyaszentegyháznak nevezünk, minden ó-templomaival, iskoláival, collegiumaival, ötven-hatvan millióra tehető vagyonával létrehozták, s létre, a többiek között, az orbai egyházmegyét ekkléziáival, parochiáival, canonika porcióival is egyetemben, s adták és hagyták nekünk drága örökül mindezt, s a mi még sokkal nevezetesebb: a háromszázados nemzeti történettel egybeforrt, annak minden alkotószálával összefont egyházi alkotmányunkat, melyet még a magyar törvényhozás is, nemzetiségi képviselőivel, főrendeivel, zászlós és (kath.) egyházi főméltóságaival, s magával az Apostoli Katholikus Felséggel respectál, elismer, érvényben hagy és törvényekkel biztosít — nagy baj, mondjuk, ha valaki mindezeknél bölcsőbb akar lenni, s kiugorva a középre, elkiáltja magát, hogy az egész háromszáz éves mult alkotásai nem érnek egy hajító-fát, nosza töröljük el és csináljunk helyette ujat.

Hát, hiszen, mi Ciprián karthagói püspök emlékezetét igen tisztessnek tartjuk, de, azt hiszünk, Ciprián karthagói püspök lelke sem veszi

nekünk rossz néven, ha a mi erdélyi ref. egyház kerületünk dolgában nem tőle kérünk s fogadunk el utasítást és törvényt, hanem a mi egyházkerületi közgyűlésünktől, illetőleg egyetemes zsinatunktól s miután ezeknek nézete és akarata mind a Ciprian karthágói püspök, mind az Orbai tractus nézetétől és akaratától erre a kérdésre nézve elütött: kérjük szépen a nagyrabecsült egyházmegyét, engedje meg nekünk, hogy követhessük mi a kolozsvári meg debreczeni, ne pedig a karthágói és utasítást és törvényt.

Még Lustkandl is, a ki nem valami nagy barátja vala a magyarok történelmi jogainak, legalább keresett valamelyes archimedesi pontot s azt hitte, hogy meg is találta a függetlenségi nyilatkozatban s az ehhez kapcsolt jogeljárás elméletben, hogy aztán ennek alapján az egész magyar alkotmányt, minden ő ezer éves fejleményeivel és alkotásaival, nem létezőnek decretalhatta — míg az orbai egyházmegye, maga által is idézett közgyűlési és zsinati törvényekre hivatkozással mondja ki a halálos ítéletet, hogy „hatályban levő törvényeink“ nem bírnak „az egyházalkotmány szükséges kellékeivel“ s nem nyújtják „biztosítékát a valódi önkormányzásnak.“

Ily alapelvi differentia forogván fön — nem köztem és az orbai egyházmegye, hanem az egyetemes egyház Felsőleg megerősített törvénye és az orbai egyházmegye között: tárva-nyitva álló ajtót döngetnék, ha a vélemény nemcsak néhol valóttalan és korlátozott, hanem még gyanúsítást is magokban foglaló részleteire térnék és reflektálnék; csak épen azt az egyet vagyok bátor az orbai egyházmegye tisztelt véleményének szövegétől kérdezni, hogy, ha az a tulnyomólag világi elem, mely szerintök „megzavarja az összhangot“, a vélemény értelmében leszorítottatnék nem csak törvényes, hanem ész- és jogszerű mai terrenumáról s vissza találva vonulni az anyaszentegyház működési teréről: vajon Ciprian, karthágói püspök, fogná-e helyét pótolni?

Végzem azzal, hogy minden jótett lelket óva intek, nehogy neki merészkedjék annak a Labyrinthusnak, melyben a tisztelt megye a mi leendő törvénykönyvünk vázlatát adja, mert nincs az a kecses Ariadne, a ki módot nyújthatna az eligazodásra. Mert mindamelllett is, hogy eddigi alkotmányunk semmit ér, némelyeknek kegyesen megkegyelmez e vázlat, de ha az ott adott utasítások szerint kellene aztán a törvényt szövegezni: az orbai tractus a megmondhatója, hogy ki és miként lábolhatná meg azt a zürzavart.

SZÁSZ BÉLA.

A MAGÁNTANITÓI RENDSZER MÓDOSÍTÁSA.

III.

Midőn azonban, azt ajánlom, hogy a priváttanítóságot, mint tanító organumot eltöröljük, nem azt mondom, hogy priváttanítók, vagy jobban mondva gondviselők ezután ne legyenek.

Az elemi iskolákban 6—10 éves, az gymnasium alsóbb osztályaiban pedig 10—14 éves gyermek járnak. Ily korban a gyermekeket magukra hagyni nem lehet. Kell, hogy valaki gondozza, vezesse, tanácsolja őket. Hol tanodai bennlakás nincs, ott a szülők valamely becsületes polgári házat szemelnek ki, s a háziakra bízzák gyermekük gondozását. A férjet megkérlik, hogy legyen a fiúnak apja, a nőt, hogy legyen anyja. Ők kísérik figyelemmel a fiu külső magaviseletét, gondjuk van, hogy kellő időben felkeljen, megmosdjék, holmiját jó rendben tartsa, intik, hogy dolgozzék, viselje jól magát, ha jó hírét hallják, dicsérik, ha rossz hírét, korholják és biztatják, hogy viselje jobban magát. Szóval, nem tanítók, hanem nevelők, vezetőik.

Oly intézetben, hol a tanulók tömegesen együtt laknak, a felügyelői szerep a tanítók-és élemedettebb tanulóokra háramlik. A dolog természeténél fogva, nekik kell a távollevő szülők helyét pótolniok. És tekintettel arra, hogy a rájuk bízott tanulókkal folytonosan együtt vannak, hogy a tanodai életrenddel teljesen ösmeretesek, a tanulók életét folytonos figyelemmel kísérik, hogy egyes nehezebb esetekben az osztályfőnök és tanodai igazgatóság utbaigazítását is kézügyben találják s a fiak nevelésében is némi jártassággal bírnak, a szülők helyettesítését sokkal jobb móddal végezhetik, mint valamelyik városi polgári család.

Az én felfogásom szerint tehát, a magántanító megszűnnék tanító lenni és gyámmá változnék át, kinek kötelessége lenne arra ügyelni, hogy a rábizott tanulók a tanórán kívül rendes és észszerű életrendet folytassanak. Rendszeres tanítással nem foglalkoznák, arra azonban lelkiismeretesen felügyelne, hogy a gyermekek idejüköt észszerűen beosztásuk és nasználják. Ha gyámoltjaik készülést folytán egy vagy más nehézségben fennakadnak és semmikép sem tudnak előre haladni, nem tiltanám meg, hogy esetről-esetre gyámjuktól felvilágosítást és utbaigazítást ne kérhessenek. Azt azonban, hogy rendes priváta-órát tartsanak és hogy őket előre készítsék — határozottan eltiltanám.

Hogy ezt sikeresebben kivihezzem, nem is egy osztályból adnék az egyes gyámoknak növendékeket, hanem különböző osztályokból, s a kinek egyszer egy tanulót gondozására bíztam, annál is hagynám mindaddig, míg egyik vagy másik a tanodából el nem távozik. A gyámok a rájuk bízott növendékekkel, igen természetesen, egy szobában lakkának.

A tanulásban való hátramaradásért a gyám nem felelős, ellenben, ha a gyámolt növendék mocskos, rendetlen, rongyos, stb. a gyám feleletre vonandó.

Gyámság alá rendelni indítványozom az elemi iskola

és a gymnasium 4 alsóbb osztályának növendékeit. Gyámoknak ajánlom a bennlakó segédtanárokat, tanítókat és a gymn. 3 felső osztályának komolyabb és megbízhatóbb növendékeit. Hol theologusok vagy bennlakó egyetemi polgárok vannak, első sorban ezeket.

A tanulókból választott gyámokat csoportonként a bennlakó segédtanárok, illetőleg tanítók felügyelete alá rendelném, kik kötelesek lennének időről-időre az illető szobákban megjelenni és ügyelni, hogy az egyes szobák és annak lakói kellő rendben legyenek. Az egész bennlakást s a gyámok és a gyámoltak közötti viszonyt felelősség terhe mellett felügyelni és vezetni, s arról az előjárásnak időről-időre jelentést tenni az intézet tanvezető, illetőleg igazgató tanárának lenne kötelessége.

DÓSA DÉNES.

A KOLOZSVÁRI FŐTANODA.

— Jelentés a főtanoda tanügyi viszonyairól. — Felolvasta a tanári értekezleten

Geréb Márton.

(Folytatás.)

B.) Természettudományok tára.

Természettudományi gyűjteményeink régibb helyiségei több tekintetben alkalmatlanok, czélszerűtlenek és főleg a felszaporodott gyűjteményi tárgyak számára képest igen szűkek voltak. Ezért, hogy muzeumaink elég tágasak legyenek a gyűjtemények befogadására és azok bennük czélszerűen legyenek elhelyezve, az 1882-ik év tavaszán lefoglaltatott a czéltől a collegium épületének északnyugati szegletén a lakószobákból 2 nagyobb és 1 kisebb szoba, az északkeleti szegleten pedig egy nagy szoba a természettani szertár mellett, ahhoz csatolva. Mindezen helyiségek, a természettani szertár addigi helyiségeivel együtt teljesen átalakították olyformán, hogy az egész helyiség újból padoltatott, a két egymás mellett levő nagy szoba nagy üveges ajtóval és minden szoba kettős ablakkal és új ajtókkal látatott el.

Minden szoba fala díszesen kifestetett; a régi szekrények kijavítottván, egy pár újonnan készítetttel együtt megfestettek. Így nyert elhelyezést a „Természettudományi gyűjtemény” a collegium első emeletének északnyugati szegletén, egészen új helyiségben, két nagy és egy kisebb szobában; a „Természettudományi gyűjtemény” pedig ugyanazon emeleten az északkeleti szegleten a főnébhez hasonló beosztású és terjedelmű helyiségben.

A vegytani laboratórium az addigi alkalmatlan helyről áthelyeztetett az első emeleten, a VIII. osztály tanterme mellett levő szobába. A természettudományi régi helyisége a könyvtárhoz csatoltatott, az ásványok eddigi tára és a vegytani laboratórium régibb helyisége lakószobákká alakítottatott át. A nevezett helyiségeknek átalakítására, beruházására és felszerelésére közel 1000 frt fordítottatott.

A természettudományi eszközök száma meghaladja a 350-et.

A természettudományi gyűjtemény tárgyait a következő adatok tüntetik fel:

a) Az állattanhoz: 10 gyűjtemény, 96 kép; az állatokban vagy állatok ismert részeiben: 1249 drb.

b) A növénytanhoz: 2 gyűjtemény, 68 kép; szárazított növényekben: 3800 drb.

c) Az ásványtanhoz: mintákban vagy képekben van 443 drb, ásványokban: 2306 drb.

d) A vegytanhoz: vegyszerekben: 239 féle, vegytani eszközökben: 342 drb.

A természettudományi gyűjtemények gyarapítására fordított összeg évenként meghaladjon a 200 frtot.

C.) Tanszertár.

Tanszertári helyiségül azon szoba van berendezve, mely a collegium épületének északnyugati szegletén, a földszinten a tanári gyűlésterem mellett van. Itt állanak rendszeren a naponként használtatni szokott eljáró tanszerek, részint egy e végre készített nagy szekrényben, részint szabadon a falra függesztve. Ilyenek: térképek, föld- és éggömbök, számoló-gépek, szemléltető oktatáshoz fali-képek, fali olvasó-táblák, mértani alakok, történelmi képek stb. — Tanszertárunkba megszerzettnek évenként mindazon tanszerek, melyek a mindennapi oktatáshoz szükségesek. A tanszertárba évenként megszerzettnek szokott tanszerek ára 40—50 frtot teszen. A tanszertárbeli tanszerek száma ez idő szerint teszen: térképekben 78, föld- és éggömbökben 3, egyéb vegyes szerekben 100 darabot.

A tanszertárban levő tanszerekön kívül a szükséghez képest használtatnak az oktatáshoz a természettudományi és természettudományi muzeumokban elhelyezett tárgyak is.

A rajzitanitáshoz szükséges tanszerek a főépület keleti oldalán, a második emeleten levő, a rajz és írás tanítására külön berendezett tágas teremben vannak elhelyezve. Az itt elhelyezett tanszerek száma teszen: füzetekben 40, mintákban: 233 és egyéb eszközökben 182 darabot.

5. Alapítványok statisztikája.

Collegiumunknál a jótékony czélra tett alapítványok száma az újabb időben kilenczszel szaporodott és az egész újabb alapítványi összeg 6272 frt 85¹/₂ krt teszen. Azon idői sorrend szerint, a mint collegiumunk ez alapítványok birtokába jutott, azok a következők:

1. Kilyén Ferencz-féle 1000 frtos alapítvány, melyet magyar-alkói birtokos, néhai Kilyén Ferencz 1875. évi végrendeletében oly végakarattal tett le tanodánk gondozása alá, hogy az irt tőkének kamatai 50 évig tőkésítsenek, azután pedig az egész tőke kamatai fordítottassanak évenként két, vagy több jöreményű, szegénysorsu tanuló teljes ellátására. Ez alapítvány 1877. jan. 1-jével jogerőre jutván, az alapító végakarata értelmében, a kamatok folytonos tőkésítésével, takarékpénztárilag kezeltek.

2. 1878-ban Kovács Márton, helybeli polgár tett intézetünknek egy 1000 frtos alapítványt az erkölcsös magaviselet és tanulásbeli igyekezet ösztönzésére. Ezen alapítvány kamatai már a nevezett évi június végén folyóvá tettek és kiadatnak azóta minden iskolai évben.

3. 1879-ben jutott birtokába intézetünk a gr. Rhédei Ádám-féle 1000 frtos alapítványnak, melyet gr. Rhédei Klára, br. Radák Istvánné, édes apja emlékére még 1868-ban létesített volt szegénysorsu, jómagaviseletű és jó tanuló növendékek segélyezésére, de az akkor letéteményezett 1000 frt kamatai, közbejött akadályok miatt, csak a fennirt esztendőben tettek folyóvá; azóta minden évben kiadatnak.

4. Ugyanazon évben Asztalos János ügyvéd és neje Deáki Ida, helybeli lakosok, kis fiuk Asztalos Béla emlékére, ki mint elemi iskolánk 1-ső osztályának tagja halt el, 100 frtos alapítványt tettek jó tanulók segélyezésére. Ez alapítvány kamatai is folyamatban vannak.

5. 1880-ban Lengyel Dániel, a losonczy állami gymnasium nyugalmazott igazgató tanára, édes apjának, Lengyel Istvánnak, collegiumunk egykori tanárának emlékére

200 frtos alapítványt tett olyképpen, hogy a tőke kamatai évenként egy szegénysorsu, erkölcsös és szorgalmas VII-ik, vagy VIII-ik osztálybeli tanulónak felsegélyezésére fordíttassanak. Az alapító intentiója értelmében évenként kiadatik a 200 frt kamatja.

(Foly. köv.)

IGAZGATÓ-TANÁCS NAGYGYÜLÉSÉRŐL.

Kolozsvárt, 1884. május 4.

Elnökölt főt. és mélt. Nagy Péter püspök. Jelen voltak: Báró Bánffy Albert főgondnok, Benkő János, dr. Kolozsvári Sándor, dr. Kovács Ödön, Szabó Pál, dr. Szász Béla, dr. Jenei Viktor, Parádi Kálmán igazgató-tanácsosok, Szabó Ádám számvevő és Bodor Antal titkár.

Elnök ő méltósága beadja a báró Baldácsi-alapítvány bizottságának az egyházkerületi közgyűléshez intézett megtalálását s a meghatalmazottak gyűléséről szóló határozatot, melyben az alapítványi meghatalmazottak közgyűlése mély sajnálkozását fejezi ki a gróf Degenfeld elnök, mint Török Pál püspök elhunytával a magyar protestantizmus két kiváló vezérfia elvesztése felett, s mivel utóbb nevezett a Baldácsi-alapítvány létesítésének egyik legfőbb faktora s fáradhatlan buzgalma s kitartó munkássága által, bár az elért kedvező eredmény egyik legérdemesebb vezetője volt, az alapítványi javadalmak gyümölcseit sem élvezhette, az alapítványi gyűlés, két éven át egyenlő részletekben kiadandólag, özvegyét 8000 frt kegyjavadalomban óhajtja részeltetni. Közli az alapítványi jövedelmek kimutatását, mely szerint az alapítványi javadalom 1886-ik évi bevétele már nagyobb részben a tulajdonos prot. superintendenciák részére kiadható lesz. Végre közli a Duna-melléki egyházkerületnek azon kimutatását, mely szerint az alapítványi jövedelemből részére jutandó rész hatnyolczad részét, a pénzügyminiszter ur ő nagyméltósága által is illetékmentesnek elismert célra, (papi nyugdíj, s özvegyi alap) és kétnyolczad részt illetékkötelesnek állított célra kíván fordítani. Az igazgató-tanács Török Pál, néhai püspök özvegye részére a kegyjavadalom megszavazását ajánlja a kerületi közgyűlésnek és a dunamelléki egyházkerület által megállapított arányt hozza javaslatba az alapítvány jövedelmének mi célra leendő fordítására nézve.

A nagy-enyedi collegium előjárósága felterjeszti a collegium szárnyépületére közzétett árlejtés lefolyását feltüntető jegyzőkönyvét, mely szerint a pinczék építésének kihagyásáról, a felülvizsgálat folytán megállapított módosítások szerint, újból szerkesztett tervrajz és költségcsámítás szerint 110,500 frtra előirányzott építkezést Szalai Ferencz vállalkozónak adta ki, 99,500 frt vállalkozási összegért. Felküldi az építészszel kötött szerződvényt, mely szerint az alapzat ez év nyarán kiépítettik, s a teljes építkezés pedig a jövő évben befejeztetik. A szerződvény kiegészítő részét képező részletes építési feltételek némely pontjának módosításáról az eljárás jóváhagyó tudomásul vétetett és a munkabéri szerződvény helybenhagyatott.

Az egyetemes konvent márczius 17-ik s következő napjain tartott üléseiről felvett jegyzőkönyv 11-ik pontja alatt kelt határozattal kapcsolatosan felhivattak a collegiumok előjáróságai, hogy a középiskolai tanterv életbeléptetésére szükséges átmeneti intézkedésekre nézve tegyék meg nyilatkozatukat, és pedig a legcélszerűbben használható tankönyvekre vonatkozólag folyó hó

18-ig, a belrendtartásra és fegyelmi szabályokra nézve július hó 5-ig.

Ezekon kívül elláttatott kevésbbé közérdekű több ügydarab.

Igazgató-tanács rendes üléséből.

Kolozsvárt, 1884. május 11.

Elnökölt főt. és mélt. Nagy Péter püspök ur. Jelen voltak: Báró Bánffy Albert egyházkerületi főgondnok, Gyarmathy Miklós, dr. Kolozsvári Sándor, dr. Szász Béla, dr. Jenei Viktor és Parádi Kálmán igazgató-tanácsosok. Szabó Ödön számvivő és Bodor Antal titkár.

Az ülésen kívül ellátott ügyek bejelentése és tudomásul vétele után elfogadtatott a kinevezett bizottságnak egyházkerületünk házi pénztárából segélyezésre megszavazott 1000 forint összeg kiosztására vonatkozó javaslatára és ellenindítványa, hogy tekintve a rendelkezésre álló segélyösszegnek a mélyen érezhető csekély voltuk, valamint a segély sürgős szükségét, a főtiszteletű egyházkerületi közgyűléshez intéztessék felterjesztés ezen alaptól 1885. éven kezdve évi 2000 frt összeg folyóvá tétele iránt.

Tanügyi előadó előterjesztve véleményes jelentését, a nagyenyedi tanító-képezde tanrend beosztására nézve, összehasonlítva az egyetemes rendszer által megállapított tantervhez és órabeosztáshoz; az egyházkerületi közgyűlés által felterjesztés intéztetik az egyetemes konventhez az iránt előterjesztéstétél végett, hogy a tanító-képezdénk tanrend- s órabeosztására nézve indokolt több eltéréseket vegye jóváhagyó tudomásul.

A collegiumok előjáróságai által tett felterjesztésekre jelentés tétetik a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter ur ő nagyméltóságához a folyó tanévi érettségi vizsgákra kitűzött határnapokról s a kinevezett vizsgai biztosokról; a vizsgai biztosok, illetőleg vizsgálati elnökök kinevezetésükről értesítettnek; a vizsga-díjak a rendes tanulókra nézve 6 frtban, magán-tanulókra nézve pedig 12 frtban állapittatik meg az egyházkerületi közgyűlés jóváhagyása feltétele alatt, mely határozat közöltetik a collegiumok előjáróságaival.

Ezekon kívül elláttatott kevésbbé közérdekű több ügydarab.

B. A.

PESTALOZZI HITVALLÁSA.

(Tanulmány.)

Irta: Csekme Ferencz papjelölt.

Pestalozzi János Henrich (sz. 1746—1827. febr. 27.) a paedagogia nagy reformátora, a népnevelés lelkes apostola, a kitünő emberbarát, a paedagogiai irodalom számára hagyott hátra nevezetes és örökbecsű munkákat, a gyakorlati tanítás mezején szerzett halhatatlan érdemeket. Reánk nézve azonban, mint theologusokra, nemcsak azért bir kiváló fontossággal, mert a népnevelés a mi hivatásunk is, hogy a népnevelés első sorban papi tiszt általános, hanem különösen azért is, mert ő a bölcsész-tanító, ő a vallás-tanító, az ihletett vallásos lélek örök igaz és páratlan szép gondolatoknak adott kifejezést azon téren is, melyet vallásos gondolkodásnak nevezünk.

Pestalozzi theológiája méltó helyet foglal el a másik nagy paedagogiai reformátor — Rousseau — theológiája mellett.

Maga tulajdonképpen nem volt szakszerű theologus, bár először ő is bevégezván szülőföldén Zürichben alsóbb

iskoláit, a papi pályára szánta magát; de a mint először egy falusi templomban szószékbe lépett, a gondolataiban, érzéseiben elmélyedő lelkes ifju három óráig tartó prédikációval lepé meg hallgatóit; ezek a beszéd végét nem várhatván, ott hagyák; a templomban maga maradt az egyházzfival. Ez s meg egy szívbeli jó barátja *Bluntsehli* halála s saját maga gyengélkedése is kényszerítették elhagyni a theológiát ugyan, hanem azért első neveltetése korán vallásossá tevék s későbbben is szíve melegéből valódi keresztyennek maradt s növendékeinek igazi papja, lelkipásztor volt.

Ha az egyházi bivatolnoknak a szó valódi értelmében „lelkipásztor” kell lenni, s ez a név fejezi leginkább ki hivatását: akkor Pestalozzi „lelkipásztor” volt a szó igazi értelmében. Vallásos világnézetét tehát a vallástanítás és erkölcsi nevelés keretében fogjuk vizsgálni, felfogjuk nyitni műveit, melyekben eszméit hagyta ránk; felkeresendjük, mint tanítót az iskolában „lelkipásztori” teendői között, a hol eszméit valósította meg.

A vallástanítás mikéntje ugy is napirendüvé vált prot. iskoláinkban, midőn a vallástanítás körül akkora bábeli zürzavar uralkodik, s midőn minden előre komolyan tekinteni tudó papnövendék aggódva néz jövő hivatása elé, miként fogja tudományos apparatussal eléadott „modern” vívmányait a vallásos tudománynak egyeztetni, a nép lelkében maig is erősen élő ó-hittel, mikép fogja a vallásos dolgokban conservatív lelkületű népet a radikális modern theologiai világnézet sphaerájához hozzászoktatni?

A mai vallástanítás és a modern theologia hitelvei között, mondom, nagy, áthidalhatatlannak tetsző űr van; nem lesz érdektelen, ha a nagy szellemű tanreformátort is meghallgatjuk s megnézzük, miként vélekedett ő a vallástanításról s hogy dolgozatunk ne csak kiszakított levél legyen, megnézzük általán Pestalozzi vallásos világnézetét.

A 16-dik században létrejött reformáció, általán tudjuk, nagy hatással volt s új irányt teremtett ezen a téren. Itt is azonban még sok idő kellett, a mig helyes utra térhettek. *Trotzendorf*, *Neauder*, *Calasauza*, *Ramus Péter*, *Montaignus Mihály*, *Ratich Farkas* s később a *pietisták* a gyermekek valláserkölcsei nevelésére különös súlyt fektettek, mellőzve a kátéknak életnélküli beemléztetését s a hitoktatást a szívre és életre akarták gyümölcsözővé tenni. Jóakaratauk azonban sokszor csak a jóakarathál maradt.

A philantropisták: *Rousseau*, *Basedov János*, *Salzman Frigyes*. *Campe Henrich* inkább naturalis állásponton nem voltak mentek igen sok félszagségtől. Pestalozzi maga is naturalista, csaknem olyan cynicus naturalista, mint Rousseau pl.

A gyermek-nevelők vallásos világnézete különös figyelem tárgya s igen nevezetes theologusok és néptanítók előtt egyaránt, mert az elsők, mint vallástanítók; az utólsok mint vallás erkölcsi nevelők onnan kell megtanulják mit és hogyan, mikor és mennyit kelljen felölelni czélszerűen abból az anyagból, mely a gyermek vallásos érzületére kíván hatni, azt akarja ápolni, gondozni.

Pestalozzi mint gondolkozó fő, mint psycholog, másfelől mint mélyen érző lélek áll előttünk műveiben. Ő, mint nevelő, megfejté és tanítása által megmutatá azt, mit előtte sok tudósok kimagyarázni akartak, de nem tudtak, t. i. mikép történhetik legkönnyebben, legépeletesebben az emberiség egyszerű természetes állapotából, a valódi miveltségre való átmenetel. Nevelését lélektani alapra fekteté és erkölcsi czélt tűzött ki. Hamar átlátta a természetes és mesterkélt képzés közötti különbséget; tudta, hogy a divatban levő gépies, schablonszerű tanítási módok sokban eltérnek a helyes utról. Tudta, hogy az em-

ber értelmi és érzelmi képzettsége önmagából az emberből fejlődik ki. A hit hitből és nem ennek tudása és értéséből; a gondolat gondolatból és nem annak törvényéből; a szeretet szeretetből; a művészet cselekvésből és ne annak szép szavakkali meghatározásából hozassék létre.

Tárgyunkat ugy gondoltuk legczélszerűbben kimeríteni, ha műveit rendre vesszük s mindenikből egyenként kiválogatjuk, a mi azokban vallásos elem. Időileg első sorban áll előttünk „*A remete esti órái*.”

A paedagogia reformátora, miután már mint gyakorlati tanító működött „*Neuhof*-ban, ezen munkájával lépett először az irodalmi térerre 1780-ban. 180 aphorisma foglaltatik e műben, melyek: „Mint gyümölcssei Pestalozzi múltjának egyszersmind vető magjai jövőjének, tervrajza és kulcsa paedagogiai működésének” (*Raumer*) „*Dem Programm und dem Schlüssel von Pestalozzi's pädagogischem Wirken*” „*Goldkörner in silbernen Schalen*”.

Miután szól a nevelés általános feladatáról, az alapöztönről, melyből a nevelőnek kiindulnia kell, az emberi természet kielégítésére szolgáló anyag és eszközök eredetéről; a nevelés alapjáról, czéljáról és terjedelméről; miután kimutatja a természet lényeges menetét az ember fejlődésében, a szivképzés szükségét, a házi nevelés becset: áttér a vallásos nevelésre. Az istenhit alapja az emberi természetben van, és pedig oly annyira benne van az az emberi kebelben, hogy hiánya annak — hiánya a boldog életnek is. „Ember, még házad és annak legokszérűbb élvezete sem nyugtat meg mindig. Szeliden, jól és érzően képzett természetednek nincs ereje az erőszakot, sirt és halált isten nélkül elviselhetni. Isten, házadnak atyja, áldásodnak forrása — isten a te atyád; ezen hitben oly megnyugvást, erőt és bölcseséget lelsz, melyet semmi hatalom, még a sir sem ingat meg benned.”

„Az Istenben való hit nem egyéb: az emberi érzés hangulatánál természetének legszorosabb viszonyában. Az istenben való hit az élet nyugalom forrása, — az életnyugalom a benső rendnek forrása, — a belső rend erőnk kellő alkalmazásának forrása, — erőnk alkalmazásában való rend a bölcsesség fejlődésének és gyarapodásának forrása, — a bölcsesség pedig forrása az emberi áldásnak.

Istenben való hit, te az emberiség lényében ép ugy benne rejlesz, mint a jó és gonosz iránt való hajlam, mint a jog és jogtalanság iránt való eltörölhetlen érzet, oly megingathatlan szilárdan gyökerezel természetünk bensejében, hogy az emberi képzés alapját képezed.

Istenben való hit, te vagy a nép osztályrésze a legalsóbb polczon minden éghajlatt alatt, te vagy ereje az emberiségnek a legmagasabb polczon és hatalma a legalsóbb polczon.

Istenben való hit, te nem a képzett bölcseségnek vagy következménye, te az együgyűnek tiszta érzete vagy, az ártatlannak figyelő füle, mely a természet ama szavait hallja, — hogy Isten — a mi atyánk. A teremtés mélységébe való bámulása a bölcsnek és a teremtő kikutathatatlanságában való fürkészése nem képezi az emberiséget e hitre. A teremtés tömkelegében eltévedhet a buvár és hullámzó vizeiben ide s tova bolyonghat távol a kikutathatatlanság tenger forrásától.

Isten, atya, isten jelenléte az emberek hajlékában — isten lényemnek bensejében, — isten életm élvezeteinek adományozója, ez az emberiség e hitre való képzése, ez a természetnek ereje, mely a hitet élvezetre és tapasztalatra alapítja.

Vagy hatnak-e szivedre ember, — én a népnek szölok — hatnak-e szivedre a tulnyomó jóról való tantételek? Megnyugtat-e az, hogy a szerencse a szerencsétlenséget általában felülmulja? Ha a nyomor lángjai fejed

felett összecsapkodnak és elpusztítanak; vigasztal-e téged a bölcsék eme beszéde?

De ha atyád bensődben erősíti lényedet, napjaidat felderíti, erőt a szenvedésre fokozza és az áldásos élvezetek tulsúlyát bensődben felfedezi, akkor élvezed a természetnek képzését, mely az istenben való hitre vezet. Azon falat, melyet gyermekem kezemből eszik, fejleszti gyermeki érzelmét, nem pedig a miatta való virradásom és jövőjéről való gondolkodásom fölötti ámulata. Pestalozzi egő és élő vallásos hittől van áthatva, de nem valamely poros dogmarendszer az, a mi benne az instenhitet erősíti, hanem az élő hit.

Növendékeit is ezen vallásra tanította. „Együgyűség, ártatlanság, háládatosság és szeretet iránt való tiszta emberi érzés forrása a hitnek“ (86. aphorisma.)

Hite, isten szeretete pedig nem állapodik meg csak ezen a földön, tulszárnnyal az örökélet világa felé.

„Az emberiség tiszta gyermeki érzéséből származik az öröklétre való remény és az emberiségnek istenben való tiszta hite nem állhat meg szilárdan ezen remény nélkül. A zsarnoknak saját testvéreim, isten fiain elkövetett elgazolása megrendíti az emberiséget bensejében. Gyilkoltjai, ezeknek özvegyei és árvái jajgatnak, remegnek, éheznek, hisznek és meghalnak. Ha az emberek istenben, mint atyjokban biznak, akkor a halálnak napja nem egyszerind lényöknek is vége.

Ember, van-e benned igazság iránt való érzés? szólj! s azon hiedelem, hogy isten az emberek atyja, s hogy ezen nyomorultak lényé mégis ilyképen végződik, nem ellenkezik-e benső érzelmekkel?

Vagy isten nem atyja az embereknek, vagy a halál nem vége lényünknek.“ (91. aph.)

(Folyt. köv.)

VIDÉKI ÉLET.

A marosi egyházmegyéből.

— Tavaszi közgyűlés. —

A mint előre is jelezve volt, május 7-ik és 8-ik napján tartotta meg egyházmegyénk rendes tavaszi közgyűlését. A gyűlést megelőzőleg a marosvásárhelyi várbeli templomban Zwingli születésének négyszázados emlékünnepe tartatott meg nagyszámu közönség előtt a tractus, a maros-vásárhelyi egyház és az ottani tanoda által. Zene- és énekkarok közreműködése emelte az ünnepély fényét, mely minden tekintetben méltó volt a nagy reformator emlékéhez.

A templomból kijöve, a gyűlés tagjai a vármegye nagy gyűléstermébe vonultak, hol esperes Rákosi Lajos megnyitóbeszédét élénk érdeklődéssel hallgatták végig. Az esperesi jelentés az egyházmegye kedvező állapotát tüntette fel, ugyszintén a canonica-visitatoról szóló statisztikai adatok is.

Míthogy az egyházmegyei képviselőkre nézve a három évi ciklus lejárt, ez alkalommal az ujonnan választott képviselők névsora is felolvastatott.

E névsorban, kevés kivétellel, a régi, megszokott neveket hallottuk hangzani. Elszomorítólag hatott ránk, hogy két ismerős nevet nem hallottunk fölemlíteni az új képviselők névsorában; e két név a dr. Dózsa Miklós kir. táblai bíró és Gegő Károly árvaszéki elnök nevei, de ezeket nem corteszi intrica, hanem a halál ragadta ki a névsorból. Elhunytuk felett a gyűlés jegyzőkönyvileg részvétét fejezte ki. A névsor felolvasásáról br. Kemény Do-

mokos a lukafalvi egyház képviselője kérdést intézett az iránt, hogy Kovács Albert budapesti tanár, mint a mezőbándi egyház részéről megválasztott képviselő, vajjon igazolható-e, mert a törvény azt kívánja, hogy az egyházmegyei képviselő az egyházmegye területén lakó egyháztagokból választassék. Élénk és éles vitatkozás után a gyűlés e választást igazolta. E kérdés megoldása méltán keltett vitatkozást, mert emlékezetünk szerint erre praecedens nem volt egyházmegyénkben.

Elnöklő esperes felhívására kézáással bevezették a fraternitás tagjai közé Lőrinczi Lajos csikfalvi és Staudner Mátyás bő-mosoni új lelkészek.

Az első napi gyűlés jó részét a házassági köztörvényszéki és kandidáló bizottsági tagok restauratioja vette igénybe. A házassági törvényszékhez 9, a köztörvényszékhez 12 és a kandidáló bizottságba 2 tag választott.

Az egyházmegyei tanács jegyzőkönyvét fölülvizsgáló biztos jelentéséből kitűnt, hogy nagyszámu ügydarabok forognak éven át az egyházmegyei tanács kezén s ezeket példás szorgalommal látja el kéthetenként tartani szokott üléseiben. A közgyűlés nem is késett méltányló elismerését jegyzőkönyvileg kifejezni.

A kebli özvegy-árvai gyámintézetéről is a pénztárnok számokban felmutatott adatai nyomán örvendetes tudomást vehettünk, a mennyiben az intézet pénzalapjának gyarapodása volt constatálható.

Szóllósi Sámuel szentsimoni képviselő 100 forint alapítványt tett Zwingli nevére, hogy annak kamatja szegénysorsu papok és tanítók tanuló árváinak segélyezésére fordíttassék.

Végül az országos közalaphól való segélyezésre tett meg néhány szegény egyház folyamodása következtében a felajánlás.

A gyűlés végeztével, a jegyzőkönyv hitelesítése után, nyomban összeült a köztörvényszék egy püspöki leirat kihirdetésének meghallgatására. Ugyanis Tóth Márton sóváradai lelkészt a köztörvényszék megdorgálásra ítélte volt, illetőleg alszék ily értelmű ítéletét megerősítve, azt a püspöki hivatal utján esperes kezéhez kapván, most hirdette ki. Csak az a furcsaság van a dologban, hogy mikor Tóth Márton ellen az ítélet kihirdettetett, ugyanakkor a közgyűlés ötét, habár egy nappal előbb is, de ugyanegy gyűlésezési időben — beválasztotta a törvényszéki bírák közé és pedig egyhangulag, minden szavazattal.

Másról máskor.

r. l.

A küllői egyházmegyéből.

— Közgyűlés és Zwingli-ünnepély. —

E hó 2-án Dicső-Szt.-Mártonba gyűlt egybe a küllői egyh.-megye papságának nagyrésze egy fő- és egy algondnokával együtt, kikhez csatlakozott még egy néhány képviselő is; megtartani első sorban a nagy reformator születésének négyszázados ünnepélyét, egyuttal a tavaszi rendes közgyűlést.

Délelőtt 9 órakor elnök-esperes az egybegyűlteket üdvözölve, a gyűlést megnyitotta. Későbbre halasztván a tárgyalásokat, első sorban a Zwingli innepélyére indultunk testületileg. Megérkezve a templomba, csakhamar betölt gyülekezettel a kised imaház, hol a ref. közönségen kívül az unitárius egyházmegye is képviselve volt tisztelt esperese Rédiger Árpád s több derék lelkésze által. A polgári dalkör összhangzatos éneke után szószerkekre lépett Benedek Ferencz esperes, a ki egy magasztos imát bocsátott a világosság urához. Ima után, a dalkör műkö-

dése közben Tokaji János m.-bogáti lelkésztársunk foglalta el a szószéket és az ének elhangzása után alapulvén Jelenések könyve 14 r. 6—10 verseit, egy szabásu, szépen kidolgozott és kitűnően előadott beszédben fejtegette a reformatio szükségességét, a Zwingli működését és az utódok teendőit. A gyönyörű beszédre következtet megható éneklés után az ünnepély bezárult.

Lelki meglepéssel távozott mindenki az ur házából. Mig mi kötelességünk tudatában ismét megjelentünk a tanácskozó teremben.

Elnök esperes aa felolvasta évi jelentését, feltárta úgy az örvendetes, mint a szomorú dolgokat, melyek együttesen hü képét adták egyh.-megyénk évi életének. Tudomásul véve ezen jelentést, a további tárgyalások délutánra maradtak.

Délután 3 óraker tovább folytattuk tanácskozásiinkat, melynek nevezetesebb tárgyai ezek valának:

Tanügyi előadó jelentése. A rövid előadás azon panaszban összpontosult, mely az adatok be nem küldését terjeszté elő.

Az úrva-özvegyalap megvizsgálása. Itt élénk discussio támadt a hátralékok mikénti begyűjtetése iránt.

Egyik algondnokunk elhalálása következtében megüresedett gondnoki állomás betöltése. Határozat: ez idő szerint nem óhajtja egyházmegyénk ez állomás betöltését.

A 3 évre választott hivatalnokok megújítása. Az ősz közgyűlésre halasztatott.

Erdélyi egyh. kerületünk törvényeinek az egyh. alkotmány-törvényekkel együvé alkotása. Mindenek felett a valódi képviselőre helyezkedést mondta ki egyh.-megyénk.

Az újonnan választott képviselőik. Igazoltattak.

A d.-szet.-mártoni levitai állomás betöltése iránt beadott indítvány. Elvettetett.

Egy pár kérvény az orsz. közalaphoz. Felterjesztetni határozatott.

Merültek fel még egy és más apróbb kérdések, mit röviden elintéztünk, irányadóul szolgálván az, hogy a második napra tárgy ne maradjon; lévén a legtöbben igen távollakók, kiknek érdekükben állott mihamarabb megszabadulni a gyönyörűség, de költséges igától.

Egy pap.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1884. május 17.

— Nagy-Enyedről írják lapunknak: Városunkban e hó 15-én szép ünnepély folyt le. A theologiai dalkar által tartott előadások jövedelméből ekkor állítottott fel a néhai nagyhirű tanár Mihályi Károly sarköve. Jelen volt a főtanodai tanárkar s ifjuság s meglehetősen számú városi közönség. Tiszt. Bartók György, mint az elhunyt-nak tanítványa, tartott emelkedett szellemű imát; ezután Bodor János IV. éves theol. olvasta fel szép emlék-beszédét, s végül Ferencz Sámuel IV. éves theol. szavalta el ifjui hévvel Gáspár János II. éves theol.-nak ez alkalomra írott ódáját. Az ünnepélyen közreműködött a főtanodai dal- és zenekar. A közönség azon felemelő hitben távozott a kegyelet ünnepéről, hogy mint Arany mondja: „Nem hal meg az, ki milliókra költi dúis élte kincsét, ám-bár napja mul!”

Lapunk zártakor részletes tudósítást kaptunk lapunk egy másik levelezőjétől a leleplezésről. Térészüke okán e tudósításból csupán Bodor János theologus, Mihályi fe-

lett tartott emlékbeszédének kivonatát adhatjuk, s néhány töredéket Gáspár J. alkalmi ódájából.

Bodor János — írja levelezőnk — az emlékbeszédben a néhai külső élettörténetének rövid vázolója mellett, költői emelkedettséggel ecsetelte ezen, — nemes egyszerűségében is oly nagy — férfi belső egyéniségét; majd feltüntette őt, mint a valódi ember mintaképét, ki munkás életét a vallás- és nevelésügy terén egyháza és nemzete, illetőleg az emberiség legszentebb érdekeinek szentelé, s kinek mégis elég gazdag jutalom volt a hiven végzett kötelesség felemelő tudata, mert egész életén át oly nemes szerénységgel, oly zajtalanul osztogató gazdag lelkének kincseit, majd a vallás vigaszáért sóvárgó kegyes lelkek, majd a tudásvágy szomjától ösztönzött ifjak ezreinek, mint a hogy a kicsiny medrében tovasiető csermely élteti a mezőnek gyümölcsöző kalaszait és fejlődő virágait. Beszédében világos és tiszta képét adta Mihályi Károly papi és tanári működésének, élénk színekkel rajzolván, hogy ő a szó legnemesebb értelmében pap, Krisztusnak valódi tanítványa vala, kinek ihletett ajkán a lelkében élő tiszta krisztusi szellem zendíté meg a magasztos éneket:

„Bár dördül ég és föld remeg:
Hitünk nem rendül tőle meg!”

Mihályi, ki tanárságra lépésekor is csak más terre tette át magasztos hivatását, de a végcél mindig ugyanaz maradt, mert mig egyfelől mélyreható tudományos előadásaiban a kebelben rejlő isteni szikrát akarta lángra gyújtani, másfelől tanári kathedráján kívül is az örökkévalóhoz való vágyódást, a tiszta vallásosságot tüntette föl tanítványai előtt az erkölcsi élet és ebből folyólag — a legfőbb emberi jó legszükségesebb feltételének. És mint tanár tanítványainak tiszteletét nem lángeszének hatalmával, állásának tekintélyével vagy éppen szigorral szerzte meg, hanem vonzó egyénisége, tiszta humanismusa szülte a tisztelet, szeretet és bizalom azon kötelékeit, melyek a tanár és tanítvány szívet elszakíthatatlanul összekapcsolák. — Nemes idealismussal telt lelke, bár az erkölcsi rosztól undorral fordult el, és azt kiméletlenül ostorozá, de a megtérő bűnös a szigorú tanár helyett mindig egy szerető atyát, a krisztusi megbocsátás szellemétől áthatott papot talált benne. — Oly nagy volt ő, kinek elvesztése felett való fájdalomkat csak az az öröm mulhatja felül, hogy őt egykor miénknek nevezhetők, s bárha a mulandóság örök törvényénél fogva lehullt is a mi fejünknek koronája, de emlékét, mint szent ereklyét fogja őrizni nemzete, s kiválólag a Bethlen-tanoda ifjusága, mig szive az örök, szép, igaz, és jó eszméért lelkesedni tud.

Gáspár János theologusnak „Mihályi emlékezete” czimű ódájából a következő részleteket igtatjuk ide:

„Ifjut látunk az Urnak templomában,
Az örök ige hangzik ajakán,
Szívében tűz, ajkán gyújtó varázs van —
A jégkebel is lángol hallatán!
A mézbeszéd nemesre, jóra intve,
Utat jelöl az idvesség felé
Malasztot hint, — ha elfásult — a szive,
Hitet, világot újra gyujt belé!

Ám az önző, a szivtelen, a büszke,
Álnok, hazug — megérzi ostorát,
És bár terem gyakor számára túske,
Mi felvérzi nyílt, tiszta homlokát:
Megyen tovább a szent mester nyomába

Nézd a férfit a múzsák csarnokában!
Tudást keresve égközelbe tör!

Magasra száll, repülve égi sasként,
A gyöngé szellem őt követni fél!

Leszáll . . . s im a homályos földre érve
 Szendén világol, mi ott sem vakít,
 Sugározva az epigon lelkébe
 Jótékony és meleg sugárait.
 S szól: „Igazság, szeretet, égi béke!
 A mint éltem ezeknek szentelem
 Nyomozva hűn és tőlük el nem térve:
 — Akként legyen az ur isten velem!

— — — — —
 S midőn vadkéz a csarnokot ledöntve
 Szélnék bocsátá áldott szent porát;
 Az enyészet suhanta át fölötte
 Vadul zengé riasztó vészdalát;
 Kishittség, kajánság csüggedezve
 Már elhagyá . . . S már-már fődé a hant:
 Ő szólt és tett . . . „Keltsük fel új életre!

Eljő a napja és feltámadand!“
 S feltámadott!

— — — — —
 És eljőve, mert elhozá a hála
 Legjobb fiának hült keblére dül,
 Ki most is él — hiven szívébe zárva:
 Im! itten áll a kő, emlékeül.

— — — — —
 És bár a kő leomlik majd időre,
 Emléke a szivekben mindig él!
 Elhunyo nap tüzrózsát fest a bérczre:
 Sokáig látni áldott fényinél!“

— **A kézdi egyházmegye** tanácsa april 30-án tárgyalta a m. állandó igazg. tanács 443—1884. számú leirata kapcsában vélemény-adásra leküldött „javaslat“—át 1883. évi 1436. sz. a. kiküldött igazgató-tanácsi bizottságnak. Jegyzőkönyvileg tisztelettel mond elismerést a bizottságnak munkájáért. A javaslatot általánosságban elfogadja. — A részletekre adott véleményének két lényeges pontja ez: 1. Egyházkerületünk legutóbbi szervezkedése alkalmával is tekintettel lévén a rikán-belüli 4 egyházmegye százados jogaira, meghagyta vala a kommunikatást eddigi jogkörében, ezért: a javaslat 69 §-sa után — mint külön §. — vétessék be: „A rikán belüli kommunikatás eddigi jogkörében meghagyatik.“ 2. A 87. §. második rendében „főgondnok“ elől hagyassék ki ezen jelző „világi“, hogy az erdélyi reform. püspök is az egyház-kerületi elnökök sorában legyen. — Mert: tekintetbe véve, hogy a Helv. confessio XVIII. rész 4. §. azt mondja: „*episcopi vero sunt inspectores, vigilesque ecclesiae*“ — s mint ilyennek méltó helye van az elnökök között; tekintetbe véve, hogy Dózsa egyházi jogtana 86. §-ában azt mondja a püspökről: „6-or: Mint egyházi főgondnokaink közül egyik elnökösködhetik az egyházfőtanács (főconsistorium) gyűlésén.“ — Tekintetbe véve, hogy erdélyi egyházkerületünk utóbbi szervezetének alapja a zsinat és főconsistorium egyesülése volt és ezek mellett főleg tekintetbe véve, hogy minden szervezet legelső feltétele — „*conditio sine qua non*“ — az egység; — minthogy pedig egyházkerületekben az egyháztanácsban, egyházi közgyűlésen, az egyházmegye minden gyűlésén pap az elnök: a szervezetben szükséges egység természetes folyománya, hogy egyházkerületünk elsőpapja, püspökünk az egyházkerület elnökei közt méltó helyét elfoglalja. Sőt ha egyh.-kerületünk százados multja, s a szervezet egysége nem is követelné, ezt kívánja a többi egyházkerületeknek szervezetével szükséges összhangzás. És a kézdi egyházmegyei tanács nem is kételkedik, hogy kerületi közgyűlésünk minden tagja készséggel ragadja meg az alkalmat, hogy az előttünk álló „Javaslat“ tárgyalásakor erdélyi püspökünknek az őt megillető törvényes elnökséget megadja. Dálnok, május 10. Közli: *Borbát Pál.*

— **Bodrogi Sámuel**, nagyszebeni egyházközségünk érdemekben megőszült papja, a napokban *elhunyt.*

Derék lelkészársunk haláláról az egyházközség a következő gyászjelentést adta ki: A nagyszebeni ev. ref. egyházközség szomoruan jelenti *Bodrogi Sámuelnek*, a nagyszebeni ev. ref. egyház lelkészének élte 67-ik, papi működésének 41-ik évében egyháza ernyedetlen, buzgó szolgálatában, hosszu szenvedés után folyó május hó 10-én d. u. 6 órakor történt elhunytát. Az üdvözült hült tetemei f. május hó 12-én, hétfőn d. u. 4 órakor fog a háznál tartandó halotti ima és a templomban elmondandó gyászbeszéd után, a nagyszebeni testvér ágostai hitvallásuk sirkertjébe örök nyugalomra elhelyeztetni, mely vég-tisztességtételre minden résztvevő szomoruan meghivatik. Áldás emlékére és béke poraira! Nagy-Szeben, 1884. máj hó 11-én. — A temetés 12-én nagy részvét mellett folyt le.

— **A harmadik egyetem.** A képviselőház közoktatásügyi bizottsága jelentést adott be a harmadik egyetemről, melynek ügyét vagy másfél éve vizsgálta. Kimondja, hogy az országban csakugyan szükség van egy harmadik egyetem föllállítására, hanem egyebet semmit sem mond, s a helyre nézve (Szeged, Pozsony, Kassa, tehát az ország három legkülönbözőbb pontja) még mindig tart a rejtélyeskedés. A választások ideje nem is volna jó határozott kijelentésre. A bizottság jelentése így szól: Az ország általános kulturális érdekei tekintetéből is szükséges egy harmadik egyetem létesítése, mely jog- és államtudományi, bölcsészeti, természettudományi, és orvostani karokból szervezendő; a theologiai kar kérdése egyelőre függőben tartandó. A jogakadémiák jelenlegi helyzetükben változatlanul meg nem hagyhatók. Ennek alapján már most eredeti eljárási tervünkhöz képest feladatunk lett volna a kivitel, s első sorban a helyválasztás kérdésére nézve bocsátkozni további tárgyalásokba. Időközben azonban a képviselőház megbízásának tartalma vége felé közeledvén, miután arra, hogy tervezett eljárásunkat végleg befejezhessük, s a szerint konkrét javaslatokkal léphessünk a ház elé, most már kilátás sincs, az ügy jelenlegi stádiumában pedig érdemleges határozat előidézését sem szükségesnek, sem időszerűnek nem tartjuk, azon meggyőződésben, hogy a most körvonalozott működésünk által szolgáltatott anyag a harmadik egyetem fontos kérdésének helyes megoldása szempontjából maradandó becsűl bir, s azon hitben, hogy a kormány és a jövő képviselőház a most elejtett fonalat újra fölveendik és az általunk megjelölt uton tovább haladva, ez ügyet kielégítő megoldásra is fogják juttatni, összes irományaink bemutatása mellett kérjük a képviselőházat, miszerint e jelentésünket tagjai között szétosztatván, az általunk bejelentetteket egyszerűen tudomásul venni méltóztassék. A bizottság ezt a jelentést is csak a képviselőházban történt sürgető felszólalások következtében adta be, s a képviselőház azt felszólalás nélkül elfogadta.

— **Figyelmeztetés.** A n.-enyedi ref. főiskola I. gymn. osztályában a f. isk. év végén tartandó közvizsgálatok alkalmával két *Jabloneczay*-féle ösztöndíjas hely fog betöltetni. Ezen ösztöndíjak elnyerésére kizárólag alsófehérmegyei nemesi rendből (equestris ordo) származott tanulók illetékesek. Ennélfogva azon t. cz. szülők, kiknek a nevezett osztályban tanuló fiaik vannak, felhivatnak, hogy fiaiknak alsófehérmegyei nemesi származását igazoló okmányait f. év június 15. napjáig a n.-enyedi ref. főiskola igazgatóságához küldjék be. N.-Enyed, 1884. máj. 15. *Székelly* Ferencz, tanvezető-tanár.

PROTESTÁNS KÖZLÖNY

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

MEGJELENIK MINDEN VASÁRNAP.

SZERKESZTŐSÉGI SZÁLLÁS:

b.-farkas-utca 16. szám, hova a lap szellemi ügyeit illető küldemények a szerkesztő nevére czimzendők.

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 6 frt, félévre 3 frt, évnegyedre 1 frt 50 kr.

HIRDETÉSI DIJ:

Egy négyszög centiméternyi tér egy. ri hirdetésnél 3 kr.

KÉZIRATOK NEM ADATNAK VISSZA.

KIADÓ HIVATAL:

„Magyar Polgár“ nyomdája, b.-közép-utca 2. sz., hova az előfizetések és hirdetési díjak küldendők.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: SZÁSZ DOMOKOS. — KIADÓ: AJTAI K. ALBERT.

Tartalom: Megjegyzés (Szász Bélától). — Az orbai egyházmegye véleménye (Demeter Sámueltól. — Pestalozzi hitvallása (Csekme Ferencztől). — A kolozsvári főtanoda (Geréb Mártontól). — Vidéki élet. — Egy pap a papoknak (Horváth Istvántól. — Külföld. — Tanügy. — Különfélék. — Hirdetés.

MEGJEGYZÉS.

Alább olvasható az orbai egyházmegye legújabb kiáltványa a codifikatio ügyében.

Noha Demeter Sámuel barátom is elősmeri a maga és tractusa nevében, „hogy véleménye a mostani kérdésnél jelentéssel nem bír“; s noha a satyrára nem igen ösmerek alkalmasabb tárgyat, mint, ha a jelentéssel nem bíró jelentést akar magának tulajdonítani — ám, hát ejtsünk pár szót mégis komolyan.

Először is rámutatok a tényre, hogy az egyesülés a 9. §. mellett is megtörtént meg van egységes képviselőnk, bárkivel és így az állammal szemben is; megvan egységes közalapunk az egyetemes segélyezés számára s így az az erő, a mi az államjogi törvényes helyzetből és a sok egyberakott fillérből származhat, mind, mind rendelkezésünkre áll, noha tudadunán reverendában, Duna-Tisza mentén 30 centimeter széles, itt mi nálunk pedig 2¹/₂ méternyi bőv palástban prédikálnak papjaink. Ám az erő további és fő-szaporodását a gyarapodást erkölcsben, értelemben, vallásosságban nem az uniformitas, hanem az unanimitás adja meg, a melyetnem a presbyteriumok, tractusok, superintendentiák, convent és zsinat, hanem az egyének hordoznak magukban.

Az anyaszentegyháznak, így, céljai elérésére, az egyénekhez kellvén fordulnia, nem tudnám fölfogni, hogy mivel indokolná, ha nem épen a historiai előzményekből származott tényekkel, hogy ha ötszáz u. n. egyházi egyének épen annyi jogot adna, mint háromszázezer u. n. világi egyén-

nek. A királyhágón tuli testvérek e historiai tényeket oly hatalmasoknak itélik, hogy a jogok ily aránytalan elosztására érzik magukat általuk indittatva. Lássák. De talán nemcsak aequum, hanem justum is, hogy a királyhágón inneni historiai tények se tekintessenek gyöngébbeknek, kivált miután mellettök nemcsak az avicitas, hanem a ratio is szól. Én nem nézem „semminek“ a papi elemet, akkor, a midőn nem nézem „anynyinak“, mint a világi elemet. Mindenki annyit ér, a mennyi valódi értéket magában és nem a menyinyit magán hordoz. Ehez a benső értékhez semmit sem ad és belőle semmit el nem vesz sem a mente, sem a palást.

A zür-zavarra nézve most is azt mondom, hogy semmiféle szótárban sem találok más szót annak az alkotásnak jellemzésére, a mely abból az elvből kezd, hogy csak a teljes egyfornaság ad üdvöt s aztán azon végzi, hogy mégis némely kivételeket megenged az egyfornaság alól. Maga az egyfornaság pedig az egytetemes (katholiké) s nem a felekezetes (protestáns) egyház alapfogalma, emitt az egyéniség, amott a vicaria satisfactio levén a vezérelv. Én maradok protestans — a ki akar: legyen katolikus.

Végül a historiai hasonlatra megjegyzem, hogy a Favre és társai állásfoglalása és a mai francia köztársaság létesülése között volt még egy harmadik momentum is: a francia-poros háboru. A mint a mi zsinatunk tanusította: magyarországi testvéreinknek semmi kedvük nem volt a porosz szerepét játszani a mi egyházkerületünk Franciaországával szemben. Ha Demeter Sámuel így akar respublicát csinálni a mi egyházkerületünkben azért nem sajnálom, mert nem félek tőle. A historianak több esze van, mint nekünk kettőnknek.

SZÁSZ BÉLA.

AZ ORBAI EGYHÁZMEGYE VÉLEMÉNYE.

Szász Béla nagy kicsinyléssel szólott az orbai véleményről. Mivel ez időben, jegyzője vagyok az orbai egyházmegyének, kötelességemnek érzem igénytelen nyilatkozata védelmére, teljes tárgyilagossággal, pár szót szólni.

Az egyházmegye tudta azt, hogy „véleménye“ a mostani kérdéssel jelentéssel nem bír, csak azért adta ezt a véleményt, s a lapban is közzé tette, hogy legyen *hanjja az általános egyesülés óhajtságának.*

Bizonyára erősebb lenne a magyarországos, reform. egyház állása, tekintélye, élete akkor, ha egy törvény alapján, egy lélek vezetné, egy azon vér éltetné, egy természet folyná át, mint lesz úgy, ha Erdély különlegességei most állandósíttatnak, majd egy másik egyházkerület is kíván magának különlegességet, s úgy az egységtől tovább-tovább távoznak.

Orbai nem épít hallgatagon a levegőbe, hanem óhaj ráállni arra a biztos, erős, tekintélyes alapra, melyet a törvény maga mond ki, a zsinat-praesbiteri alapra, melyet nemcsak a századok megszenteltek, de a mely az őskeresztény egyház alkotmányának is megfelel. Nem veti el a világi elemet, de nem nézi semminek a papi elemet is: óhajta egyiknek, mint a másiknak helyes képviselését. Jól tudja azt Orbai, hogy a mi egyházainkat, papságainkat, canonica portioinkat, iskoláinkat stb. nagy részben világi urainknak köszönhetjük, tartja is olyan becsben és tiszteletben derék főembereinket, mint akárki más, de úgy vélekedik, hogy nagyobb megtiszteltetés volna világi urainknál is, ha közülök a legderékobbak, mintegy kitüntetésképpen, vennének részt az egyház közügyei vezetésében, mintha oly sokan vannak arra egyenlően jogosítva. Aztán az élet is mutatja, hogy nem az erdélyi különlegesség a helyes álláspont e kérdésben; mert látjuk, hogy uraink közül most is csak a kiváló derékek vesznek részt, hiában van egy egyházmegyének négy-öt (s még több is) gondnoka, eljön egy, legfennebb kettő. Bizonyára, ha minden egyházmegyének csak két-két gondnoka lenne: éppen úgy ott lennének közgyűléseinken ismert derék világi főembereink, s éppen úgy oszlopai lennének az egyházi és iskolai élet épségének, mint most azok, s azért, hogy nem lenne mindenik gondnok és egyházkerületi képviselő, lenne azon egyházközségnek, hol él, jó patronusa, ref. vallásának hű fia, egyházának őre, mert mind ezekre őt nem amaz előjog hívja, vonja, hanem benne van ez derék őseitől örökölt természetében, erdélyi református főuri jellemében. Nekünk ilyen bizodalunk van világi urainkban, s nem félünk attól, hogy az Orbai vélemény őket az egyházi élet iránti hűségétől elidegenítné. Magyarországi egyházkerületekben egyházmegyénként egy-egy gondnok van, de azért református uraink ott is hiven állanak az egyház mellett.

Végül nem zür-zavar az az Orbai vélemény. Nézze csak a vizsgáló egészen elfogulatlanul, egyenes nézéssel: meg fogja látni, hogy az erdélyiekből fentartani ajánlott intézményeket, s némely változtatásokat a debreczeni tör-

vényekbe igen jól be lehet illeszteni, s ha jó indulattal kész jóakarattal tenné ezt az országos ref. egyház: meglátná Szász Béla is, mily szépen egybekötöttetnének, mint ugyanazon egy testnek tagjai, s mily életerős, tekintélyes királyi papság, szent nép lennének.

Hogy pedig a magyarhoni egyházkerületek ezt szívesen tennék, s Erdély ilyen beolvadásának örömmel nyitnának utat, azt én Isten é. a világ előtt állítom mert igaz, hogy a debreczeni zsinat igtatta be a törvénybe a 9. §-t de azért igtatta, mert Erdély e nélkül vonakodott egyesülni.

Hogy az egyesülés nagy erő, s egységes törvény alapján egygyé vált nagy, erős, országos, református egyház nagy ereje lenne a magyar nemzetnek: ezen eszme nyert kifejezést az Orbai véleményben, s erről oly nagyon kicsinylőleg szólni kár volt. Szabad vélemény-nyilvánulásnak, a hol az nem ront, adjunk helyet.

Arra a fain gúnyra, mely a Szász Béla cikkének feliratában van, t. i. „Ugocsa non coronat“, egy nevezetes történelmi esettel felelek. Emlékezhettünk jól arra, hogy a nagy francia-porosz háboru előtt, a hatvanas évek utoljában a francia képviselőházban a köztársaságnak Favre Gyula vezetése alatt három tagból álló pártja volt, — ők tartották az eszmét, s két év mulva Franciaország köztársasággá lett. Orbai véleményében lehet gyengeség is, gyalóság is, tévelygés is, de az eszmét, melynek hangot adni óhajtott, t. i. *az öt egyházkerületnek egy törvény alapján egyesülését* Orbai nem szégyenli, sőt örömmel hangoztatja tovább is.

Zágon, 1884. május 21.

DEMETER SÁMUEL

PESTALOZZI HITVALLÁSA.

(Tanulmány.)

Irta: Csekme Ferencz papjelölt.

(Folytatás.)

Ember, benső érzelmed az igazságnak és kötelességeknek legbiztosabb vezércsillaga; és te mégis kételkedel, midőn ezen érzelem oly hathatósan hirdeti neked a halhatatlanságot?!

Higgy magadban ember, higgy lényed benső érzésében, s akkor Istenben és a halhatatlanságban is hiszel. Isten az emberiségnek atyja, Isten fiai halhatatlanok.

Ember, természeted bensejében rejlik az, a mire az igazságos, ártatlan, s együgyű hittet és áhitattal hallgat.

De az együgyűség és ártatlanság nem minden ember osztályrésze. Soknak az emberi természet benső érzése csak ábrándnak tetszik és az Istenben és halhatatlanságban való hit, mely ezen benső érzésen alapszik, mieltsejük megvetett elmélkedés tárgyának tartják.

Isten, a ki hathatósan hirdeti keblemben az igazságot, bölcseséget és boldogságot, hitet és halhatatlanságot; Isten, a kinek szavát Isten fiai mind hallják; Isten, kit az egész nemes, érző, tiszta, szerető emberiség megért, s pedig egyformán megért: Isten, — hogyne hallgatnék tanodra, melynek igazságáról lényem bensejében magam és természetem meg van győződve, s melynek igaznak kell lennie, — he benned nem hinnék, mi

volnék akkor, s mivé válnék cselekedetem? „Isten, atyja az emberiségnek; ember gyermeke az Istenségnek: ez a hitnek tiszta foglalatja“. (100. aphor.)

Ha összehasonlítjuk Rousseau és Pestalozzi vallásos világnézetét, láthatjuk az éles ellentétet, mely a két tanító között van. Mig ugyanis Rousseau szerint a valóság dialektikus processusnak az eredménye, és ez okból csak az észbeli tehetségek kiképzésének befejezése után közölhető az emberrel, (a mint tett tanítványával, Emillel): Pestalozzi szerint az Istenről való tudat az emberben rejlik, s azt már korán kell ébreszteni és fejleszteni, de betanítani egyáltalában nem lehet.

Az embernek saját alaptehetségei vannak, melyek őt azzá, a mi — emberré teszik, mint egy virágnak saját lételapja az, a mi megkülönbözteti minden egyébtől. Csak az a baj, az emberek gyakran félreismerik önmagukat, azaz: nem ismernek önmagukra reá. Pedig — kérdi Pestalozzi: — „Mi az ember, ki akár trónuson üljön, akár kunyhóban lakjék, lényében ugyanaz.“ „Miért nem mondják ezt meg nekünk a bölcsek? Miért nem veszik észre a fenkölt szelleműek, hogy micsoda az ők nemzedékek? Vajjon használja-e a paraszt az ökrét, mielőtt kiismerte volna? Nem kutatja-e a juhász is nyájának természetét? És ti, kik az embert őrizni és vezetni akarjátok, vajjon veszitek-e magatoknak azt a fáradságot, melyet a paraszt ökrének megismerésére fordít? Gondoskodtok-e ti is úgy az emberről, mint a pásztor nyájáról? Bölcseségek nemzedékek ismerete-e, és jóságtok a nép felvilágosodott pásztorainak jósága-e? Lényünk bensejében való kielégítése, természetünknek romlatlan ereje, létünk áldása, te nem vagy ábránd! Téged felkeresni és kutatni célja és rendeltetése az emberiségnek és mert nekem is szükségem van reád, azért vágyik bensőm oly igen utánad; téged felkeresni célja és rendeltetése az emberiségnek. (6. aphorisma.)

Szerinte, saját álláspontján, a ki tiszta hittel van Isten iránt, annak lelkében a kötelesség és élvezet egygyé forrott. Az Istenbe vetett hit urat és szolgát szegényt és gazdagot, fejedelmet és alattvalót, családot és társadalmat összeköt, egyesít. Mindenkinek tudnia kell, hogy az alap, természeti mivolta közös, a végzet is egy. Ellenben a hitelenség „feloldja az emberiség áldásos viszonyainak nemes kapcsolatát.“

„A lelkészek hirdetői Isten atyáságának és az emberiség testvériségének, hivatásuk pedig központja az emberiség természeti viszonyainak, az isteni hitből származó áldással való egyesítésre. Az isteni hit forrása minden igazságnak.“

E két végtel szerint tárgyalja az emberiség boldogságát, vagy boldogtalanságát: hit és hitelenség; az első minden jólétnek forrása, a második minden gonoszságnak a gyökere. A családapa hiába áldozza életét családjáért egyébképen, ha hinni és szeretni meg nem tanítja; a fejedelem, ki pár horozdával szélesebbre szabta az ország határát, de megrövidíti népe jogait, lábball tapodja hitjogát, — Isten országán ejt sebet, a mint sajátágosan kifejezi magát: „Az atyai és testvéri érzet nélküli törvény nem egyéb áldásos hatás nélküli képtelenségnél“. (128. aph.)

„Gőgből származó igazság a törvénytudóknak és törvényszékeknek hosszas, gonosz mesterkélés alapján támasztott igényei nem egyebek áligazságnál, miből népáldás nem származhatik“.

Az erőszakoskodás merész jogbitorlási vágy, forrása a nemzeti elgyengülésnek, a mi megint a hitelenségre viheto vissza. A bün és hitelenség megrontó ereje általában élesen ki van tüntetve aphorismaiban.

A hitelenség oka a társadalmi belső kötelek felhomlásának. A felsőbb rendűek hitelensége forrása az alsóbb rendűek engedetlenségének. „A hitelenség következményei a napról-napra szaporodó bün, folyton fogyatkozó atyai jóság, áldásos czélnélküli önkényes hatalmaskodás, fintorkodó, természetellenes uralkodási torzképek, nyomasztó középhatalom, a nép velejének kiszívása, a néperőnek csökkenése ezen középhatalommal szemben“.

Lelke egész dühével fordul a hitetlenek ellen s lelke egész melegével tárja elének a hit boldogító világát. A vallásos hit és meggyőződés közvetlen meleg, szeretetteljes hangját, s a vallástalanságot, hitelenséget feddő bang váltja fel. A bün az oka egyesek és nemzetek, családok és fejedelmek eltörpülésének. Maga is elismeri: „En oly hurokat pengetek meg, melyek eddig kifeszítve nem voltak, s nem is szólnak divatosan; gunyold ki azokat táncz-zene, tégy tul hangjukon trillázó rágalom! Az igazság és tiszta emberi gondolkodás megnyugtat“. (150. aphorisma.)

Gonosz a világ, ártók az emberek, „a fejedelem nevében megzavarják a házi áldást, nem kimélik a tulajdont, csuffal és gyalázzal illetik az ártatlanságot.“

Vigasztalja azonban az a tudat, hogy a hitelenség nem általános, csak idői betegség, miből kigyógyul a világ. Lát szépet, nagyot, dicsót az emberiség életében; e tudat megnyugtatja, e hit vigasztalja.

„Oh hajlékom! a téged környező gyönyör is következménye e hitnek.“

Üdv reám és hajlékomra!

Azért találok én nyugtot hajlékomban, mivel az emberiség Istenben hisz.

Az isteni megvilágosítás: szeretet, bölcsesség és atyai érzelem.“

Végül „esti óráiban“ a „remete“ dalt zeng, dalt, melynek hangjai szive mélyéből erednek, s szívünk mélyéig hatnak: „Oh nap, te képe az Istenség hatalmasságának, a te napod lejárt, te lealkonyodol hegyem mögött! Oh éltem befejező napja! Oh reménye a jövő reggnek! Oh ereje hitemnek!“

Ez a „Remete esti óráinak“ vallásos irányu tartalma. A mű fensége önmagában rejlik, s méltatása alig méltó nagyszerűségéhez. E kis könyvecske különben egészen egy bölcséleti mű, ész, igazság, jog, dogma, erény és bün, hit és szeretet, Isten és halhatatlanság a témái, melyeknek tárgyalásánál Pestalozzi nem ment ugyan némi homályos mysticizmustól, de másfelől éppen abban a belső bizonyosságban, lángoló lelkesültségben van megkapó ereje.

(Folyt. köv.)

A KOLOZSVÁRI FÖTANODA.

— Jelentés a fötanoda tanügyi viszonyairól. — Felolvasta a tanári értekezleten

Geréb Márton.

(Folytatás.)

6. 1881-ben özv. Veres Józsefné urasszony elhunyt orvosnövendék fia, Veres József, emlékének megörökítésére 1000 frtot tett le collegiumunk előjáróságához, hogy ennek kamatját *Veres József-alapítvány* czimén egy jó tanuló élvezze az I. v. II. gymn. osztályból és a jutalom legyen azon osztályhoz kötve, a VI. gymnasiumi osztályig. Ezen alapítvány már a nevezett polgári évben bevégződött iskolai év végével életbe lépett; elnyerte egy II-dik gymn. osztálybeli növendék és azóta is mindig ez osztály

tályhoz köve adatik ki; ez idő szerint egy V. gymnasiumi-osztálybeli növendék élvezi.

7. 1882-ben jutott birtokába tanodánk a *Décsi Lajos-féle* alapítványnak, mely régebben tétetett ugyan, de közbejött akadályok miatt a nevezett évig folyamatba nem jöhetett. Áll ez alapítvány: 350 frt névértékű földtehermentesítési kötvényből; egy drb 120 arany frtos magyar vasuti kötvényből és 84 frt 78 $\frac{1}{2}$ kr készpénzből, összesen névértékben: 554 frt 78 $\frac{1}{2}$ krból. Tétetett ez alapítvány egy széki, vagy szováti születésű, szegény sorsu, jó tanuló segélyezésére, vagy ha nevezett illetőségű nincsen bármely más erkölcsös és jó tanuló szegény növendék jutalmazására. Ezen alapítvány kamata az 1882—3. iskolai év végén folyósított.

8. Ugyanez évben keletkezett a *Sámi László-alapítvány*, mely elhunyt tanártársunk koporsójára szánt koszoruk megváltásából gyűlt és most 1318 frt 7 krt teszen. Ez összegnek alapját tette a gyászoló család által adott 100 frt; a többi az elhunytjának jó ismerőseitől és tisztelőitől gyűlt be, hogy nevét collegiumunknál megörökítse. Előjáróságunk ez összegből — az özvegy belegegyezésével — 1000 frt évi kamatját havi részletekben egy szegény sorsu, példás magaviseletű VII-ik, vagy VIII. gymnasiumos növendéknek határozta kiadni; az 1000 frtot meghaladó összeg kamata pedig évenként történelmi pályakérdésekre tüzetik ki.

9. 1883-ban Dobál Antal, collegiumunk ügyvéde, egy évi tiszteletdíját, 100 forintot jutalomkönyvek vásárlására ajánlotta fel. Ez összeg *Dobál Antal-alapítvány* címén kezeltek és kamata — a folyó éven kezdve jutalomkönyvek vásárlására fordítatik.

10. E rovat alatt kell említést tennem azon alapkeletkezéséről is, mely egy iskolai kórház létesítésére gyűjtetik. Kórházi helyisége collegiumunknak, hol a betegek bár ideiglenesen elhelyeztessenek, nincs. Egy ilyennek létesítése céljából még 1843-ban Kendeffy Elekné, gr. Bethlen Krisztina 291 frt 93 kr hagyományt tett. A collegiumi előjáróság azonban a rég érzett szükségén a pénzügyi viszonyok miatt nem segíthetett. Az 1880-ik évben ez ügyben megindult mozgalom és gyűjtés azonban remélünk engedni, hogy közel jövőben lesz kórházi helyisége is intézetünknek. A nevezett évben ugyanis néhai Jancsó Lajos, akkori igazgató tanár, az iskolai év bezárása alkalmával felhívta a szülők és pártfogók jóindulatát az ügy pártolására. Felhívása nem volt eredménytelen, mert ugy a nagyközönség, valamint a tanuló ifjuság is készséggel adakozott e célra akkor is és adakozik azóta minden iskolai beiratkozás alkalmával. Így e kórházalap rövid idő alatt igen szépen gyarapodott és ez idő szerint 1944 forint 14 krt teszen.

6. Javadalmazások.

Azon különmemű javadalmak, melyekben intézetünk jó erkölcsű és jó tanuló növendégeit részesíti, részint olyanok, melyeket az intézet közvetlenül saját pénztárából ad, részint pedig olyanok, melyeket növendékeink közvetve, mint intézetünk tagja élveznek a nagyközönség részéről. Az elsők közé tartoznak azon javadalmak, melyeket boldog emlékü hitsorsosaink kegyes hagyományából, azok nemis intentioi szerint, szegény sorsu, dicséretes magaviseletű és szorgalom által szép reményekre jogosító növendékeink kenyérben és készpénzben, vagy jutalomkönyvekben élveznek. Ily közvetlen javadalom továbbá tanulóinkra nézve azon segélyezés is, melyben szegénysorsu, jó tanulóink, szegénységök alapján, iskolai tartozásaiknak részben vagy egészben való elengedésében részesülnek.

Növendékeink közvetve élveznek javadalmat:

A helybeli reformált egyházközség, a magyar kir. kormány, és a nagyközönség részéről részint egyesek ajándékából részint a legatiói és priváttanítói intézmény által.

Ezen különböző forrásokból eredő, közvetlen és közvetett javadalmazások összege, Értesítőink adatai szerint, évenként meghaladja a 10,000 frtot.

Álljanak itt igazolásul utolsó évi Értesítőnk ide vonatkozó adatai

1. Ösztöndíjakban és jutalmakban adatott	795 frt 89 kr.
2. Kenyérben	509 29
3. Iskolai tartozásokban elengedettetett	2222 —
4. Jutalomkönyvekben adatott	28 96
5. Helybeli egyházközségünkötől	426 26
6. Állami ösztöndíjban kaptak	360 —
7. Legatióból érettebb ifjaink	1534 —
8. Privatumból	6500 „ —
9. Egyesek ajándékából	51 „ 02 „
Összesen:	12,427 frt 42 kr.

Ez összeg az Értesítőinkben kimutatott javadalomösszegek között, az igaz, a legnagyobb, és ekkora mennyiség nem minden évben jut ifjuságunknak, de anynyi bizonyos, hogy átlagos számítás szerint, a fennebbjelzett 10,000 frt javadalmat élvezi intézetünk tanuló ifjusága.

(Vége köv.)

VIDÉKI ÉLET.

Az erdővidéki egyházmegyéből.

— Közgyűlés és Zwingli-ünnepély. —

Az erdővidéki ev. ref. egyházmegye, folyó hó 4-én tartotta Nagy-Baczonban — az e lapokban is közölt program sorait — Zwingli-ünnepélyvel egybekötött tavaszi rendes közgyűlést.

Gyönyörű szép májusi nap volt! Felhőtlen ég, szélcsend, világító és melegítő napsugarak, virágillat és márdállal telített lég. Reggeli 7 órától fogva 10 óráig, az érkező kocsik és azokon vallás- és felekezeti különbség nélkül 100 meg 100 vendég a közgyűlési tagokon kívül.

Az utcák tisztára seperve — a mint ez székelyföldön minden vasárnap látható; a kocsikat elszállásoló rendezők jönnek-mennek, a nép ünneplő ruhájában előzönlötte az utcákat és vonul fel a templomhoz, a n.-bacsoni Sionra, hol sok százan és ezereken alusznak, kik a díszes templomban valaha Zwingli nevére megmozdulni érezték szíveiket.

A közgyűlés — illetőleg ünnepély programja szerint, esperes n. t. Szász József ur, a községi iskolai helyiségben, pont 9 órakor megnyitotta a közgyűlést, emelkedett beszédben jelezvén a mai nap jelentőségét, kegyeletes voltát. Aztán egy pár közgyűlési tárgy vétetett elő, köztük az igazgató-tanács javaslatkészítéssel megbízott és kiküldött bizottságának a codificatióra nézve készített munkálatára, az egyházmegyei javaslatkészítő-bizottság véleménye; mely ugy a főt. egyházkerület 1883. évi 23. sz. alatt elérni szándékolt célnak, mint az országos zsinat által hozott s az erdélyi egyházkerület összes törvényeinek szellemével teljesen öszhangzónak találtatván, a bizottság által, elfogadásra ajánlatik, azon csekély hozzáadással, hogy a felekezeti énekevezér tanítók, kik képviselőleg tagjai az egyházmegyei közgyűléseknek, az őket képviselő egyházmegyei tagból az egyházmegyei köztör-

vényszékekre is *egy* választassék be, mint a hol felettök is történik biráskodás az ő képviselők nélkül.

Ezalatt megszólaltak a templomba hívó harangok, a közgyűlés tagjai, élükön az esperes, jegyzők és az egyházmegyei papi és világi képviselőkkel, ünnepélyesen vonultak fel a templomba, hová már a világi képviselők, az algondnok Bartha Sándor vezetése alatt, részben előre mentek volt.

A templomba felvonult és 1000 számot meghaladó nép között, az egyházi és politikai előljárásság példátlan ügyességgel csinált olyan rendet, minőt a világ minden rendőrsége, szuronnal sem volna képes. — Nem maradt egyetlen idegen községből férfi vagy nő állva, csak a n.-baczoni közönség hivei; a templom utczái, az urasztal körüli tér és a két hatalmas karzat zsufolásig telt s a három bejáró pitvara is megtelt.

A XC-ik zsoltár: „Te benned biztunk eleitől fogva“ a gyönyörű orgona kíséret mellett fölzengett a gyülekezet ajakán és a vért a talpukból a fejünkbe kergette meghatározó szép dallamával. Az első vers befejezése után, a n.-baczoni székhely gazdákból, a községi tanítók által szervezett dalárda vette át a hangot s adta elő Gluck-nak „*Ima*“ című „Oh nagy Isten“ kezdetű gyönyörű dalamu művét.

Ezalatt Zajzon Mihály egyházmegyei főjegyző és bardoczi ref. lelkész lépett föl a szószékre és tartott az ünnepély méltóságának teljesen megfelelő buzgó imát — melynek szavaival összefűzte a különböző hitfelekezetek istent lélekben és igazságban kereső imáját. E lélekemelő ima után ismét a dalárda szólalt meg „Mozart“ ismert szép dalával („szövetségdal“), melynek szövegét, ha jól vagyunk értesülve, a kolozsvári fitanító képezde derékigazgatója Pál Ferencz módosította s így kezdődik: „Testvérek, e szép órában, lépjünk szövetségre stb.“

E dal alatt: Révay Pál helybeli lelkész és egyházmegyei aljegyző lépett a szószékbe s János XVI. 33. v. „Bizzatok, én meggyőztem a világot.“ Tartott alkalmi egyházi beszédet. Főtételül vette: „*A vesztett harczok terein*“ s aztán meghordozott azokon: 1-ször a világban, mellyel Jézus harczban állott s ismertette a fegyvereket, mellyel azt legyőzte; 2-or a világban, mellyel Jézus után a keresztyénség terjesztői léptek harczba, s állanak ma is, és a fegyvereket, mellyel a harczban győzelemhez segítettek azokat; aztán 3-or, mikor a vesztett harczok iszonyaival és lélekemelő jeleneteivel betöltötte lelkünket: átvezetett a *világba*, hol nincs harcz, — hanem örök béke lakozik.

Nem akarunk e beszédről egyebet följegyezni, mint hogy a közgyűlés tagjai és az ebéden megjelent vendégek egy aláírási ívet indítottak meg, költséget szerezni a beszéd és Zajzon által mondott ima kinyomatására; minek alig néhány percnyi eredménye az lett: hogy 141 forint készpénz és mintegy 10—15 forint még akkor be nem fizetett összeg gyűlt össze. Révay a nem várt meglepetéstől meghatottan köszönte meg a gyöngéd figyelmet s kérte az adakozókat: engedjék meg, hogy a nyomtatási költséget felülmuló maradékosztszeget, minden adakozó nevének följegyzése és egy alapítványlevélbe foglalása által, legyen ez a nap, minden idő és nemzedékek számára, itt a poharak között megörökítve az által: hogy az elárusítandó beszéd-példányok összes jövedelme is fordítassék „Zwingli-alap“ czímen a n.-enyedi „Bethlen“ főtanodánál egy szegény, de kitűnő és feddhetetlen magaviseletű theológus jutalmazására úgy, hogy az alapítványlevél minden évben, a kappeli csata évfordulóján, az ifjuság előtt a tanári kar jelenlétében ünnepélyesen olvastassék fel és az alapítvány kamatja így adassék ki az érdeemes ifjunak.

Az ünnepélynek e kimagasló erkölcsi értéke *nem szorol semmi dicséretre!* Bár a testvér egyházmegyékben is hasonló, a Zwingli szellemét igazán élővé tett eljárásról vehetnénk tudósítást, mely míg egyfelől segílyt nyújt egy a Zwingli zászlója után kinyújtott kéznek, hogy azt meg is foghassa és magasan lobogtassa: másfelől méltó is a Zwingli szelleméhez!

A közebeden hallottunk igen sikerült és szép pohárköszöntőket, melyek közül állva hallgattuk meg felségesen uralkodó apostoli királyunk és családjára mondott beszédét Bartha Sándor egyházm. algondnoknak; majd az esperes ur üdvözölte a magyarországi ev. ref. convent egyik elnökét: br. Vay Miklóst és nyomban rá a társelnök főt. Nagy Péter püspökünket éltette Zajzon Mihály ezután Révay köszöntötte: a magyar kormányt s ennek két protestáns tagja: Tisza Kálmán és br. Kemény Gábor urat, mint az ev. ref. protestáns felekezet ügyeiért hagyományos szeretettel működő tagjait anyaszentegyházunknak. Azután jött Szász Domokos felköszöntése Bedő József baróthi felső népiskolai igazgató-tanító által; majd jöttek az egyházmegyei fő- és algondnokok, esperes és főjegyző megköszöntései s ezek során Török Áron unitárius lelkész: üdvözölte Révay Pált, mint az ünnepély szónokát. Erre Révay mintegy viszonzásul, az unitárius status nagyérdemű és közkedveltségben álló püspöke főt. Ferencz Józsefért üritette poharát. Hajós Béla felköszöntötte Parádi Kálmánt, mint az erdélyi ref. egyházkerület tanügyi előadóját; Révay Pál ismét Hajós Jánosra, a „székhely közművelődési egyesület“ buzgó elnökére emelt poharat, s azt ki tudná mind előszámlálni, melynek vége késő este is alig akart lenni?

A helybeli székhely zenekar működött az egész ebéd alatt, s majd mikor a távoliak szétesztek: megkezdődött a táncz, hová szabad volt ingyen bejutni minden tisztességes embernek, szóló a táncz háromig és tizenháromig, kivilágos viradtig aprózták a lábak a csárdást.

Azután ennek is vége kellett hogy legyen. Vége is lett szívünkben azzal az édes óhajással, bár sok ily lélekemelő ünnepélyek gyógyítgatnák közbe-közbe a politikai élet meg-megújuló botránnyai által sebzett sziveinket!

Egy jelenrott.

A gyula-fejérvári egyházmegyéből.

(Közgyűlés. — Zwingli-ünnepély.)

Gyula-fejérvári egyházmegyénk folyó hó 18-án tartotta meg tavaszi rendes, s egyuttal alakuló közgyűlését, kapcsolatban a Zwingli-émléknappal. — Esperes ur megnyitván a népes közgyűlést, üdvözli az ujonnan választott képviselőket, kik már a korábban tartott egyházmegyei tanács által igazoltattak.

Ekkor megszólalván a fejedelmi városban a nemesen egyszerű templomunk imára hívó harangja, ünnepélyes rendben vonult be közgyűlésünk, esperesünk vezetése alatt, a nemzet- és felekezet-különbség nélküli közönség által zsufolásig megtelt, s csinosan feldiszitett imaházba, ünnepet szentelendő a nagy reformátor emlékének. — Elhangozván a gyülekezet zsoltári és a „Polgári Dalkör“ összhangzatos éneke, Elekes Viktor helybeli lelkész nemes alakja jelent meg a szószéken, s egy, a tőle megszokott magasztos lelkesültséggel előadott, s a nagy reformátor szelleméhez méltó, eszmedús, gyönyörű imában adott hálát Istennek, hogy az emberiséget Zwinglivel megáldotta.

E lélekemelő ima elmondása alatt, mintha Zwingli szelleme lebegett volna a közönség felett, — kiült az arcukra a lelkesülés, s a lelki szabadság utáni törekvés.

Elekes után traktusunk legifjabb papja: igeni lelkes Nagy Károly lépett a szószékre, s alapul vevén Pál apostolnak a zsidókból lett keresztyénekhez irt levele *13-ik rész, 7-ik versét* — előadta ez ünnep célját, röviden vázolta Zwingli életrajzát, kimerítőleg tüntette fel a nagy reformátor álláspontját a többi reformátor, s főleg Luther mellett.

Az ő Felsége által dekorált veterán kántor-tanító, Balogh Eerencz által vezetett, öszhangzatos ének hangjai alatt kijöven a templomból, folytattuk tovább közgyűlésünket. — Az egyházmegye 1883-ik évi anyagi és szellemi állapotáról tett részletes esperesi jelentésből örömmel vettük tudomásul, hogy ha kevesen is vagyunk, s küzdünk is sokszor legyőzhetlennek látszó akadályokkal, de csüggedést nem ismerve, mégis csak haladunk, s törekszünk a cél, s anyaszentegyházunk, s ez által hazánk e részének anyagi és szellemi felvirágoztatása felé. Vajha az idő nevedekésével erőnk, kitartásunk, s a siker is növekednék!

A felsőbb leiratok tudomásul vétele után a köz- és házassági törvényszéki bírák választása ejtetett meg, és pedig a régiék meghagyásával, sárdi pap Onodi Weress Sándor kivételével, ki nem akarván a székbírótságot továbbra is viselni, helye Bodor Lőrincz krakkói pappal töltetett be.

Közgyűlésünk bevégezése után a tagok a gyula-fejérvári vendégszerető polgároknál részesültek szives ellátásban.

Igy ültük meg a nagy reformátor négyszázados emlékünnepe, kinek szelleme vajha állandóan és hódítólag lebegne Gyula-Fejérvár városa felett!

BORSODI.

KÜLFÖLD.

Anglia. *Nők az egyetemen.* Az oxfordi egyetem elhatározta, hogy ezentul nőknek is megengedi az egyetemi vizsgálatok letételét. Az ülésre, melyen a határozat meghozatott, Anglia minden részéből elmentek azok, kiket e kérdésben a szavazat joga megilletett. Az oxfordi kongregáció, mely csak oly tagokból áll, kik Oxfordban laknak, már korábban elhatározta, hogy a nőket vizsgálatra bocsátja; e határozat ellen azonban az egyetem plenumához, mely mindazokból áll, kik az oxfordi egyetemen a tudori fokot elnyerték és évenként bizonyos tagsági díjat fizetnek, felebezés történt. Ezek száma körülbelül 10,000-re rug. A határozatot a plenum is jóváhagyta.

Olaszország. *A jezsuiták generálisa, Beckx atya* öregsége miatt lemondott hivataláról. Pater Beckx most kilenczven éves. Már a Jézus-társaság tavaly szept. 24-én tartott főkongregációja vikáriust választott az öreg Beckx mellé, még pedig utódjoggal. Így tehát most már az eddigi vikárius: Anderley Antonius atya a jezsuiták generálisa. Pater Anderley Brieg wallis-kantoni svájci községben született 1819. június 3-án. Tizenkilencz éves korában a jezsuita rendbe lépett és a freiburgi egyetemen filozófiát és theológiát hallgatott. Az ötvenes évek elején mint miszió hitszónok működött Bajorországban és a Rajna mellékén, majd 1853-ban a kölni jezsuita theologiai intézet tanulmányi felügyelője lett, 1856-ban pedig a paderborni theologiai collegium rectora. Három év mulva németországi tartományfőnökké választatott, 1865-től pedig Maria-Laachban működött, mint a moráltheologia ta-

nára, 1869-ben marialaachi rektor lett, 1870-ben Beckx generális segéde Rómában, 1883-ban vikáriusa, most pedig végre utóda.

TANÜGYI ROVAT.

Az alsó-ausztriai polgári iskolák reorganisatiója ügyében a közokt. miniszterium rendeletet bocsátott ki, a mely szerint a polgári iskolákat öt csoportra osztja: 1. Ipari irányu polg. fiiskolák; 2. Ipari és mezőgazdasági irányu polg. fiiskolák; 3. Ipari és chemiai irányu polg. fiiskolák; 4. Ipari irányu polg. leányiskolák, és 5. Ipari irányu polg. leányiskolák összekötve konyhai növények és virágok tenyésztésére berendezett iskolakerttel. Mindegyik csoportnak külön tanterve van, a melyek a jövő tanévre fognak irányadóul tekintetni.

A nyilvános vizsgálatok. Stettinben (Pomerániában) a városi közép-, polgári- és népiskolákban a nyilvános vizsgálatokat *megszüntették*. A tapasztalat ugyanis azt bizonyítja, hogy azokon a közönség csak ritka esetekben vesz részt; a tanítók és tanulók működésének igaz képét pedig nem adhatják. Helyette szavatokkal, énekkel összekötött iskolai ünnepély rendeztetik egyszer egy évben, a midőn a növendékek füzetei, rajzai és kézi munkáiból kiállítás rendeztetik.

EGY PAP A PAPOKNAK.

Büirkös, május hó.

Vannak némely dolgok, melyeket nekünk papoknak kötelességünk kissé közelebről szemügyre venni s azok felett férfiasan nyilatkozni. Ilyen a többek közt a felmerült *vallástalanság*. Emlékezhetünk ugyanis, hogy ennek okát, mint terhelő vádat első sorban mi reánk hárították. Mi ugy, a hogy, immel-ámmal védekeztünk, legtöbbször hallgattunk s magunkviselete olyasformát árult el, mintha akarva, nem akarva, a vád súlyát magunkra vettük vagy legalább mintegy bizonytalankodva osztottuk volna annak helyességét. Pedig mentől többet vizsgálódik s elmélkedik az igazságot kereső, annál inkább oszlik ezen egyoldalú vád, annál határozottabb körvonalakban tünedeznek fel azon tényezők, melyek a helyzetet megteremtették, annál inkább bizonyossá lesz azon tapasztalati tény, hogy a papokat is ép ugy, mint a világiakat ugyan azon ár ragadja fejtartózatlanul magával s a létező viszonyok közt egyik ép oly tehetetlen, mint a másik. E tehetetlenség nyomasztó hatása szülte a papok ellen emelt vádat, vagy legalább annak van legnagyobb része benne.

Már maga az is jellemző, hogy a vád így van felállítva: „*vallástalanság*“, nem pedig így: „*keresztyén vallástalanság*“. Ha bizonyos lennék afelől, hogy e két fogalmat a vádlók is így elválasztják s a kettőt egynek nem veszik, határtalan dicséretet és kifejezést látnék reánk nézve abban kifejezve. Ha pedig e két fogalmat egynek és ugyanannak veszik, — mit teljességgel el nem fogadhatók, — akkor a mai társadalmi rend vezéreszméit a szó teljes értelmében négalják, a keresztyén polgárosodás

összes fejlődését tévedésnek deklarálják s öntudatlanul is azon nézpontra helyezkednek, hogy a mai keresztyén társadalmat s minden alkotásait eddig ismeretlen, még nem is sejtett alapfogalmak s vezéreszmék befolyása alatt *kell* újra szervezni.“

Kétségbevonhatatlan tapasztalati tény ugyanis, hogy minden polgáriásodás s így korunk keresztyén polgárosodása is bizonyos vallásos eszméken, fogalmakon alapszik; a polgárosult emberek társadalmat szerveznek; a társadalomból kifejlődik az állam. E szerint vallás, polgáriásodás (míveltség), társadalom és állam nemcsak kölcsönösen hatnak egymásra, hanem egymást multhatatlanul feltételezik. Így volt ez régen, mennyire a történelem vizsgálható, s így van ma.

A régi kornak vallása, a belőle fejtett polgáriásodással, társadalommal és állammal együtt elenyészett, mert bevégezte feladatát s nem volt többé szükség reá. Helyébe lépett a keresztyén vallás, azon határozott elhivatással, hogy a régítől merőben különböző, egészen más polgáriásodásnak, társadalomnak s államszerkezetnek adjon életet. Ez csaknem 2000 évvel történt ezelőtt s dacára e régiségnek, korunkban a keresztyén vallásos fogalmak, eszmék, uralkodók, és pedig annyira uralkodók, hogy nemcsak a keresztyének, hanem a köztünk lakó zsidók is azok befolyása alatt élnek, velünk együtt azok valóítására törekednek, arra kell törekedniök — meggyőződésből — mert a keresztyénség még nem oldotta meg feladatát, s ki tudja megmondani, mikor fog valósulni azon eszme, melyet Jézus e szavak kísérete mellett plántált a földi életbe „az ég és a föld elmulnak, de az én beszédem megmarad“.

Az ó-korban állam és vallás egy volt; mindenféle államügy, vállalkozás, háboru és béke stb. stb. a vallás nevében intéztetett el; a római senatus ép úgy tanácskozott új Istenek, vallásformák, cultus behozatala vagy elutasítása, mint akár Carthagó lerontása, az éhező nép számára szállítandó gabona, a cirkusok vagy lupercaliák felett. A keresztyén vallás az államtól egészen függetlenül állott elő, sem nem kért, sem nem várt semmit; nem elegendett állami ügyekbe, nem törődött földi dolgokkal, egészen a túlvilágra irányozta tekintetét; az állam eltűnt, mert a császár megkapta a magáét. „Az én országom nem a világból való“ mondotta Jézus; „egy az Isten, ki minden embereket akar idvezíteni“ (I. Tim. 2. 4. 5.) „mert megjelent az Istennek amaz idvezítő kegyelme minden embereknek“ (Tit. 2. 11.) és „ti mindnyájan Isten fiai vagytok a Jézus Krisztusban való hit által (Gal. 3. 26) „azért többé nem vagytok szolgák, hanem fiak, tehát Istennek örökösei a Krisztus által“ (Gal. 4. 7.) „nincsen sem zsidó, sem görög, sem szolga, sem szabados, sem férfiú, sem asszony között válogatás, mert ti mindnyájan egy vagytok a Jézus Krisztusban és ti szabadságra hivatatok“ (Gal. 5. 13) tanította Pál apostol.

HORVÁTH ISTVÁN.

KÜLÖNFÉLÉK.

Kolozsvár, 1884. május 24.

— A szegedi új ref. templom fölszentelésére, mely holnap, vasárnap, kiváló fényvel fog lefolyni, az ottani egyháztanács kolozsvári ref. egyházközségünkét is meghívta. Az egyházközség a meghívásnak készséggel tett eleget, s az ünnepélyen való képviseltetésre dr. Szócs Emilt, főgondnokát és Szász Domokost, lapunk szerkesztőjét kélte föl, kik ma el is utaztak Szegedre. Lapunk szerkesztőjét ezen fölül még az a kitüntetés is érte, hogy a templomszentelésnél egy esketési agenda tartására is föl lett szólítva. Lapunk szerkesztője Szegedről Pozsonyba s onnan Budapestre utazik, hova magánügyei szólítják.

— 130 ezer forint jótékony célra. A nemrég elhunyt *Bujanovics Jánosné szül. Koppi Mária végrendeletében majdnem egész vagyonát köz- és jótékony célokra hagyta.* A végrendelet értelmében 120,083 frt 40 krnak szétosztása Tisza Kálmán miniszterelnök és gróf Szapáry Gyula pénzügyminiszter belátására van bízva. Ezen nagy összegben kívül 800 frtot hagyott a magyar tudományos akadémiának s ugyanannyit a kassai jótékony intézeteknek; 640 frt 44 krt az írók és művészek segélyegyletének s egyenkint 320 frt 22 krt a következő intézeteknek: Rókus kórház, budai Erzsébet kórház, a pesti vakok intézete, a pesti József-fiárvaház, a pesti Erzsébet-leányárvaház, a pesti jótékony nőegylet, a magyar gazdasszonyok országos egylete, az egyetemi joghallgatók segélyegylete, az orvostanhallgatók segélyegylete, a vöröskereszt-egylet és a Bethesda-kórház. Ugyancsak egyenkint 320 frt 22 krt rendelt átadni Budapest főváros és Kassa város polgármestereinek, az illető városi szegények közt leendő kiosztás végett. A végrendelet másolatát megküldötték Tisza Kálmán miniszterelnök és gr. Szapáry Gyula pénzügyminiszternek, valamint az örökségben részesülő összes intézeteknek.

— Zwingli ünnepély. *Zilahi collegiumunk*, az egyházzal karöltve, f. hó 18-án szentelt ünnepet Zwingli emlékének. A tágas templomnak minden zugát betöltötte a hivek díszes serege, mely a harangok hívó szavára ünnepélyes hangulatban özönlött az Úr hajlékába, leróni a kegyelet adóját. Az invocatio elhangzása után Szász Károlynak a XXXIII. zsoltár dallamára írott, s nyomtatásban szétosztott alkalmi himnusát éneklé a közönség, vallásos hittel és buzgósággal, melyet nagyban fokozott kántorunk gyönyörű hangja és orgonajátéka. A collegiumi énekkar szép énekét hallgattuk aztán. Ezalatt Mogyorósi István helybeli pap lépett a szószékre, s mondott fenkölt hangulatu imát. A collegium énekkarának most következett alkalmi himnusza után Somogyi Jenő tanár tartotta ünnepi emlékbeszédet, alapigéül választván a nagy reformátor ama szavait, melyekkel földi életét a csatamezőn bevégezte: „Ne féljete azoktól, a kik a testet ölik meg“ (Máté X. 29.) Beszéde nem volt műbeszéd, hanem történeti kép, a reformátort megelőző állapotokról, s Zwingli reformátortól működéséről, s mint ilyen, célját szépen oldotta meg. E felfogással lehet legjobban ünnepet szentelni a nagy férfiú emlékének. A collegiumi énekkar há-

la-éneke zengett ismét, aztán bezárta az ünnepélyt a helybeli „Iparos Dalkör“ karéneke, mely oly szépen, oly buzgósággal előadva, sokban járult a szépen sikerült ünnepély emeléséhez.

— **Értesítés.** 1. A „Keresztény Egyház történelme“ II. kötetére előfizetett 3 forint a jelen harmadik füzetrel le van törlesztve; de a kötet nincs befejezve. Ennélfogva t. előfizetőimet arra kérem, hogy a negyedik füzetre is, (mely több lesz tiz ívnél), sziveskedjenek az egy forintot a maga idejében beküldeni. 2. Azon tisztelt előfizetőim, kik vidéken vannak, vagy Sárospatakról eltávoznak, sziveskedjenek az egy forinthez még 10 krajczár ajánlási díjt csatolni, hogy így egyes példányok elveszése, vagy illetéktelen kezekbe jutása elő ne fordulhasson, a mint ez már nehányszor megtörtént. 3. A nevezett egyháztörténelem I. kötetére 3 forint (n. 8 rétt, XVI+529. l.), a II-ikra 4 forint (40 ivnél több lesz), a III-ikra 3 forintjával (30 ivnél több lesz), előfizetéseket, vagy megrendeléseket még mindig elfogadok. A kötetenkénti szétküldést bérmentesen teljesítem, a füzetenkénti szétküldésnél minden füzethez 10 krajczár ajánlási díjt kérek csatolni, a portót magam fedezem. Ezen intézkedést

a szétküldés biztossága igényli. 4. Warga Lajosné, Rajka Teréz utolsó művét, „Egy nagynéne leveleit“ 8 rétt, VI.+134. l. (mely azon felnőtthajadonoknak és fiatal asszonyoknak van írva, kik a magyar gazdasszony teendőiről, az élet különböző viszonyai közt való magaviseletéről, érdekes elbeszélés alakjában, nem külföldi minták után, hanem egy jó magyar nő tapasztalata után, utasítást akarnak nyerni), az Egyháztörténelem előfizetői 60 kr bolti ár helyett 50 krért megszerezhetik (bérmentett küldéssel). Tömege-sebb megrendelésnél öt példány után egy tiszteletpéldánnyal szolgálók. Sárospatakon, 1884. máj. 1. *Warga Lajos*, theol. tanár.

— **A pozsonyi kir. akadémia** megünnepelte Nagy-Szombattól Pozsonyba történt áthelyeztetésének 100 éves jubileumát. Kedden, mint az ünnepély előestéjén, a fellobogózott színházban diszelóadás volt. A színházat a lakosság minden rétege zsufolásig megtölté. A Kölcsényhymusz eléneklése után Szigligetinek „Trónkereső“ című darabját adták elő, mely nagy tetszéssel fogadtatott. Másnap a székesegyházban ünnepélyes istentisztelet volt. Az ünnepi beszéd a városi tanácsteremben tartatott meg, mire diszlakoma következett.

H I R D E T É S.

A FRANKLIN-TÁRSULAT MAGYAR IRODALMI INTÉZET KIADÁSÁBAN

(Budapest, egyetem-utca 4. sz.) megjelentek, és minden könyvárusnál kaphatók következő:

PROTESTÁNS IMAKÖNYVEK.

Borsodi József. **Templomi imák.** Vasárnapokra, ünnepekre s más alkalmakra köz isteni-tiszteleti használatul. Harmadik kiadás. Vászomban kötve 2 frt.

Cleynmann Károly. **Isten, mindenem, örömmöm, vigasztalásom.** Imádságok és elmékedések mivel keresztyének számára. Harmadik, **Szász** Károlytól átnézett és kiegészített kiadás. Vászomban kötve 80 kr. Velinpapíron bőrbe kötve, aranyvágással 2 frt.

Czelder Márton. **Mindennapi és alkalmi imádságok,** Templomi és családi használatra. Második bővített kiadás. Vászomban kötve, aranyvágással 1 frt 40 kr.

Dobos János. **Keresztyén imák.** A házi ajtosság növelésére és a protestáns keresztyén felekezetek használatára. Második kiadás. Vászomban kötve 80 kr., velinpapíron bőrbe kötve, aranyvágással 2 frt 50 kr., francia bőrbe kötve, kapocscsal 5 frt. Ugyanez: **zsebkadás,** vászonba kötve 80 kr., bőrbe kötve, aranyvágással 2 frt., francia bőrbe kötve, kapocscsal 3 frt.

Dobos János. **A gyermek imái** és első vallásos érzelmei. Mindkét hitvallású gyermekek számára. Második kiadás. Vászomban kötve 80 kr.

Győry Vilmos. **Emlékkönyv a confirmációhoz készülő protestáns hajadonok számára.** Egy finom képpel velinpapíron, vászonba kötve aranyvágással 1 frt 20 kr.

Kis János. **Lelki áldozatok imákban és énekekben.** Újabb átnézett és megbővített kiadás. Vászomban kötve, aranyvágással 1 frt 20 kr. Velinpapíron, bőrbe kötve aranyvágással 2 frt.

Heisler József, dr. **A keresztyén ember imakönyve.** Vászomban kötve aranyvágással 1 frt 60 kr.

Medgyes Lajos. **Protestáns családok imakönyveimadalokkal.** Vászomban kötve, aranyvágással 2 frt.

Papp Károly. **Esti harang** vagy újabb keresztyén tanítások protestáns-keresztyén családok számára. Vász. kötve 1 forint. Velinpapíron fekete bőrköt. 1 frt 80 kr.

Szász Károly. **Buzgóság könyve.** Elmékedések és imák protestáns nők számára. Második kiadás. Egy aczélmetszettel. Bőrbe kötve, aranyvágással 2 frt 50 kr., francia bőrbe kötve, kapocscsal 4 frt.

Szikszay György. **Keresztyén tanítások és imák** mindkét felekezetű protestánsok lelki épületére. A jelen szükséghez alkalmazva. Vászomban kötve 1 forint 20 kr., velinpapíron, bőrbe kötve 2 frt.

Tompa Mihály. **Olajág.** Elmékedések, tohászok és imakönyvül. Vászomban kötve, aranyvágással 3 frt 40 kr. Francia bőrkötésben, kapocscsal 5 frt. Ugyanez: **zsebkadás,** vászonba kötve, aranyvágással 2 frt 50 kr. Francia bőrkötésben, kapocscsal 4 frt.

Vörös Eszter. **Buzgó imák.** Vászomban kötve, aranyvágással 80 kr.

Zschokke Henrik. **Áhitat órái.** Kiválogatva és fordítva **Szász** Károly által. Két kötetben. Vászomban kötve, aranyvágással 5 frt.